దారాషకో

(హిందూ మహమ్మదీయ సంఘీభావరూపకము)

శ్రీ ఫణిధి సత్యనారాయణశర్మ.

దారాషకో

హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనారూపకముగు

నాటకము.

రచయిత:

శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మ

([illegible])

[illegible] 1,000 ప్రతులు

[illegible]

[illegible] శివరామారావుగారి జాగృతిప్రెస్ యందు ముద్రింపబడి

గ్రంథకర్తచే ప్రకటింపబడినది.

1949.

[వెల ఒకరూపాయి.

FOREWORD

I have been asked by the young author of a Telugu Drama on the famous scholar, Mahakavi-rai Panditaraj Jagannath. This is a delicate task for a historian. This drama of Mr. Sharma covers almost the same field as that of Shahjahan, a highly popular Bengali drama by our D. L. Roy. Nevertheless Mr. Sharma's drama is written from an independent Azad-Hind stand-point, and he has shown considerable originality in handling the matter. We have the best model for a political drama in *Mudra Rakshasam*, so full of action and so free from the common vice of modern Indian dramas; namely tiresome dialogues and discourses put into the mouths of chief actors. A dramatist cannot, however, dispense with this method, though faulty, of making an appeal to the imagination of the audience and voicing the sentiments of his time.

I hope, this drama of Mr. Sharma will be given a fair trial on the stage for the sake of re-establishing in fame the great scholar and politician, Pandit-raj Jagannath in the country of his birth.

Sd. K. R. QANUNGO,
(Professor and Head of the Department
of History, Decca University.)

—

విజ్ఞప్తి

నేనీనాటకమును రచింప 1945 సంవత్సరమున అక్టోబరునెలలో బ్రారంభించి మార్చి 1946 నాఁటికిట్టులో పూర్తి చేయఁగలిగితిని. ఆనాఁటికి దేశమునకు బ్రిటీషుపరిపాలకులే యధికారమునందుండిరి. దేశమింకను విభాగముకాలేదు. ఈకావ్యమునందు,హిందూమహమ్మదీయసఖ్యతకై షాజహాన్ జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడగు దారాషకో సలిపిన యసమానకృషిని దృశ్యప్రబంధరూపమున నిరూపించినచో, దేశమునందుఁ బెచ్చుపెరుగుచున్న మతవిద్వేషసంఘు ద్వేషములనరికట్టుటకై, శ్రీరాముని సేతువ కుడుతపిల్లసాయమువలె, గాంధిమహాత్ముని యనన్యసామాన్యప్రచారమున కీపొత్తమణుమాత్రమైన తోడ్పడునే మొయనునాసతో నిదిరచింపమొదలిడితిని. దీనినిరచింప నారంభించునాటికె నేను మలేరియాజ్వరపీడితుఁడనై నానాఁటనారోగ్యముపూర్తిగ జెడుటయు, దానికిఁదోడు కాగితము చాలకజవగుటయు తటస్థించెను. ఆకారణములచే నిరూపకమును పాఠకలోకమునకు సకాలమున కర్పింపఁజాలకపోవుట నాదురదృష్టము. నాకు శరీరారోగ్యము గత మూడువత్సరములనుండియుఁ బూర్తిగ చేకూరకుండుటయు ముప్పదిసంవత్సరములకుఁబైగ సేవకావృత్తియందె యుదరపోషణార్థమై జీవితమును గడుపుటచేత నాయాభాషాసాంప్రదాయములును, కవితాపరిపాటియు మఱుగువడినవని

నెప్పక తప్పదు. ఇందు దొరలిన దోషములు పాఠకమహాశయుల సాదరణమునకు వదలుచు నట్టివానినీశ్వరకటాక్షముచే నిది పునర్ముద్రణముగను సంతతిభాగ్యము నాకబ్బునచో నాముద్రణమునందు సవరించుకొందునని మనవిచేయుచున్నాను. నేను నాటకమునందలి ప్రతిరంగమునకును సారాంశములను వ్రాసి, "దారాషకో" చరిత్రమును రచించి శ్రీయుత కలికరంజన్ కనుంగో M. A. Ph. D. గారికి పంపి వారు సాకృతిక తొలి పలుకు వ్రాసి దయతో బంపిరి కావున శ్రీ కనుంగోగారికి వందనశతంబు లర్పించుచున్నాను.

ఇట్లు
బుధవిధేయుడు
భమిడి సత్యనారాయణశర్మ.

—• ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు •—

పురుషులు.

(1) షాజహాన్:—మొగలాయిచక్రవర్తి

(2) రాణాజగత్సింహుఁడు:—మీవారు సంస్థానాధిపతి.

(3) అసఫ్ఖాన్:—షాజహాన్ మామగారు.

(4) దారాషకో:—కథానాయకుఁడు షాజహాన్ పెద్దకుమారుఁడు

(5) షుజా:— షాజహాన్ రెండవకుమారుఁడు.

(6) ఔరంగజీబు:—డిటో మూఁడవకుమారుఁడు.

(7) మురాదు:— డిటో నాల్గవకుమారుఁడు.

(8) సాదుల్లాఖాన్:—షాజహాన్ ప్రధానమంత్రి.

(9) పండితరాయలు:—(జగన్నాథపండితుఁడు.) దారాకు సంస్కృతవిద్యాగురువు—షాజహాన్ రాజ్యమునందు హిందూధర్మములను గాపాడు పండితరాజపదవియందుండిన మంత్రి.

(10) జైసింహుఁడు:—షాజహాన్ సేనలో రాజపుత్రనాయకుఁడు.

(11) సులేమాన్షకో:—దారా పెద్దకుమారుఁడు.

(12) సిఫీర్షకో:—దారా రెండవకుమారుఁడు.

(13) సైఫ్ఖాన్:—మహమ్మదీయ సేనానాయకులలోనొకఁడు.

(14) దావుద్హాకీం:—చక్రవర్తి వైద్యుఁడు—మహమ్మదీయ పండితుఁడు.

(15) మాలికజీవన్:—సింధురాష్ట్రమున నొకఖిల్లాదారు.

(16) మీర్జుమ్లా:—మహమ్మదీయ సేనానాయకుఁడు. సాదుల్లా తరువాత ప్రధానియయ్యెను.

(17) ఖుస్రూ:—జైలధికారి.
(18) రహీం:—ఉరిదీయువాడు.
(19) హైబత్ ఖాన్:—దారా సేవకుడు.
(20) ఫిరోజు:—దారా సేవకుడు.
(21) మహాదేవుడు:—పండితరాయుని యన్నకుమారుడు.
(22) మాధవుడు:—పండితరాయుని శిష్యుడు. మహారాష్ట్రుడు
(23) నజీర్ బేగ్:—రోషనారా వంటవాడు.

—: స్త్రీలు :—

(1) జహనారా:—షాజహాన్ పెద్దకుమార్తె.
(2) రోషనారా:— డిటో రెండవకుమార్తె.
(3) నదీరాబీగం:—దారాభార్య.
(4) విద్యావతి:—పండితరాయుని భార్య.
(5) ఉన్నిసా } నదీరా చెలికత్తెలు.
(6) నైనా }

సేవకులు, అశ్వికులు, సర్దారులు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీవేంకటబ్రహ్మణేనమః

కృ తి స మ ర్ప ణ ము.

క. శ్రీశేషాద్రి నివాసిగ,
దేశంబున నాల్గుదిశలు ♦ దీపింపఁగలిగెన్।
కేశవ! శాసింపఁగ నా।
వేశించితె! భక్తకోటి ♦ వేడ్కభజింపన్॥.

గీ. ఋషులమతమందు నీప్రేమ ♦ రీతియొప్పఁ।
జెల్లమాయెను మంగాంబ ♦ నొల్లఁజేసి।
ముసలమానులమతమందు ♦ రసముఁగదుర।
బూబునాంచారి కౌఁగిటఁ ♦ బూసగితౌర!॥

చ. బిసరుహసుందరాక్ష! కడుఁ ♦ బ్రేమఁదలిర్చెడి భామ
లెందఱో॥
వసుమతినీకుఁగల్గినను ♦ వాడనిప్రౌఢిమఁజూప ధాత్రిలో।
రసికుఁడవీవెయంచు నిట ♦ రమ్యతరంబగుఁగావ్యకన్యకన్।
బొసఁగెదు ప్రీతినీయ నిటు ♦ పూనికమైనినుఁగంటి భక్తితో।
నొసఁగెదు రక్తినొప్ప నిది ♦ యెంతయు వింతలయింతి
గాన, నో!
ఉసదమలాంగ! నీవుతగు ♦ లాలనసేసిభరింపు మెన్నఁడున్॥
గసరక నెమ్మిమీఱఁగని ♦ కంటికిఱెప్పయొనాఁగఁగాచి నీ।

పసగలదక్షిణత్వమునఁ–బాలన సేయుము చిన్నికన్నియా|
గొసగలము త్రియంబనుచుఁ ♦ గూరిమిమీఱఁగఁ బెంచి
నాఁడె ను|
తిసమముగాఁగ. లోకమున ♦ ధర్మము సర్వముఁగాము
మంచు, స|
కు, సరిగవర్తనంబు సమ ♦ కూర్పఁగ సాక్షివిని వెగాన నే|
వెసఁజను డెంచి నీపదము ♦ బిట్టుగ, బట్టితి, నెట్టులైన నే|
మసఁగొనుమింకఁదప్పదిడె–మంగళవాక్యములొప్పనిస్తునా|
డెసనొకకీడు, దోఁపకయె–తియ్యనిపల్కులనాదరించి చా|
దసరసిజాతముల్గడుగ–దారియొసంగుచు సన్నుఁబ్రోవ నా|
యసదృశవీక్షణంబులఁ గ–టాక్షముసేయుము వేంకటేశ్వరా॥

—: నాంది :—

శా॥ శ్రీమీఱన్ రవిచంద్రదీప్తి భువన-క్షేమంకర ప్రక్రియన్।
కామాదిప్రతికూలదైత్యబలసం-ఘాతంబులన్ జెండుచున్।
నేమంబొప్పఁజరించు తేజము సదా-నిశ్రేయసంబిచ్చు శ్రీ।
హేమాద్రిప్రతిమానధీరులకు, నీ-హిందూముసల్మాన్లకున్?

శ్రీరస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

దారాషకో

ప్రథమాంకము :– 1 వ రంగము.

(1) షాజహాన్. (2) దారాషకో. (3) రాజాజగత్సింహుఁడు. (4) అసఫ్‌ఖాన్. (5) జగన్నాథ పండితరాయలు.

అందఱు నుచితాసనములపైఁ గూర్చుండురు.

షాజహాన్ :—జగత్సింహప్రభూ! మీ యాదేశానుసారముగ మీరాజ్యమునకు వచ్చితిమి. మాకు ఢిల్లీ, సింహాసన ప్రాప్తికై మా మామయు మీరును సర్వసన్నాహము జేయుచుండ మాకేమికొదవ? పెద్దలగు మీయిరువు రును మాక్షేమము గోరినవారుకదా.

జగత్సింహుఁడు :—అసఫ్ఖాన్ సోదరులు హస్తినాపుర సింహాస నమును మీహస్తమునందుంచుటకు సర్వసిద్ధము జేసిరి. అందులకు ముందిచ్చట మంగళాచరణము చేయుటకై దక్షిణమునుండి యిచ్చటకు మిమ్మాహ్వానించితిమి.

షాజ :—మా మాతృసోదరులైన, మీరును, మాతండ్రినాఁటి నుండియు మొగలాయిరాజ్యమునకు సర్వసైన్యాధి పత్యమువహించి కడుసమర్థతతో నిర్వహించుచున్న

మా మామయు నాకు రెండుభుజములైయుండ నిక
మొగలాయిరాజ్యము నాకుఁగరతలామలకము.

(జగత్సింహుఁడు లేచి షాజాహానును సుగంధద్రవ్యములతోను
చక్కని హారములతోడ నలంకరించి యొకకిరీటమునాతని
తలపై నుంచును.)

జగన్నాథపండితుఁడు :—(పుష్పమాల నొకదానినిఁదీసికొని)

ఉ॥ స్వస్తి దిగంతకీర్తివిభ ♦ వాంచితవర్తికి బాసుఁడీవని ।
న్యస్త విశాలరాజ్యభర ♦ నైకసమర్థునకుఁ బరాక్రమా ।
ధ్వస్త సమస్తవైరి నృప ♦ వాహినిజేతకు నార్తరక్షణా ।
శస్త్రకరాంబుజాత ఘన ♦ సాహసకున్ మొగలాయి
వీరుకుఁ ॥

సీ. మొగలసామ్రాజ్యంబు ♦ మొదటనాటిన నాఁటి
బాబరువలె దైవ ♦ భక్తినెగడి ।
మానరక్షణకు హు ♦ మాయూన్ ప్రభువుతో స
రిగ తూఁగెననెడి కీ ♦ ర్తినిగడించి ।
హిందూముసల్మాను ♦ లెల్ల సంతోషింపఁ
గరుణఁగాంచుటను స ♦ గ్బరునిమించి ।
జోదుబాయీమాతఁ ♦ జూచినరీతిని,
హైందవస్త్రీల నీ ♦ వాదరించి ।

గీ॥ జాతి మత భేదములులేక ♦ జల్లనైన ।
నీతిమార్గంబె నియతితో ♦ నెగడుచుండ ।

భరతవర్షంబు పాలింపు ♦ భవ్యకీర్తి।
షాజహాన్ ప్రభువర్య దో ♦ స్సారధుర్య॥.

జగత్సిం :—చక్రవర్తీ! ఈపండితపుంగవుని మీయాస్థానమున హైందవ పండితునిగా నంగీకరింపఁ గోరుచున్నాను. ఈతఁడు మంచి రాజకార్య నిపుణుఁడు.

అసఫ్ :—ఈవిద్వాంసుని చక్రవర్తి యాస్థానమునందు నెల కొలుపుట నాకును జాలసంతోషమె. ఈపండితుని రాజ్యతంత్రజ్ఞతచే మనకును రాజస్థానమునకును పూర్తియైన సహాకారముకలుగునని జగత్సింహప్రభువు వచించుటచే మనమువీరిని ముఖ్యముగ నాదరింపవలెను.

షాజ :—ఇంతేకన్ననా। ఈవిప్రునియందసమాన తేజముమరి యున్నట్లు మాకును దోఁచుచున్నది. మీయిర్వుర నన్నలకును పాత్రుఁడైన నీపండితపుంగవుని మేము ముఖ్యముగ నాదరించుచున్నాము.

దారాషకో :—(లేచి) తండ్రీ! మీతోఁగూడ నేను త్రిలింగ దేశమునందున్నప్పుడు, నాకు హిందూమత సాంప్రదాయములందును, సంస్కృతవాఙ్మయమునందును బరిచయము కలిగియున్నది. దానినీపండితవర్యుని సహాయమున నభివృద్ధి నొందించుకొనుట కనుజ్ఞనొసంగఁ గోరుచున్నాను.

షాజ :—బిడ్డా ! నీకట్టి కుతూహలమున్నచో నీపండితుని నీకు హైందవగురువుగ నియమించుచున్నాము. పండితవరా! మీరుమావెంట హస్తినాపురికి రావలెను.

జగన్నా :—సార్వభౌమా ! మీరు నన్నింతగౌరవముతో నం గీకరించినందులకు నేనుకృతజ్ఞుఁడను.

[షాజహాన్ తనజేబునుండి యొకముత్యమునుదీసి తాంబూలము నందుంచి జగన్నాథపండితున కొసఁగును. పండితుఁడు తాంబూలమును గ్రహించును.]

జగత్సిం:—పండితవర్యా ! షాజహాన్ప్రభువు చాలసరసుఁడు. బహుకళావేది. చక్కనివిద్వాంసుఁడు. ఆప్రభుని మెప్పు వడయుటకై మీసర్వశక్తి యుక్తులను వినియోగించి మొగలాయి రాజ్యక్షేమముకొఱకును హిందూదేశ సౌభాగ్యమునకును మీయపార రాజ్యతంత్రనిర్వహణ కళాకౌశలముచే దేశహితమాచరించుటయె మాకభి మతము.

జగన్నా :—దయామయుఁడగు భగవంతుఁడట్టి మహాత్రాణ కాశము నాకొసఁగుగాక. దారాప్రభువు యువకుఁడై నను హిందూమతసాంప్రదాయములందును, సంస్కృత వాఙ్మయమునందును గుతూహలతఁజూపుటఁజూచి వారి ప్రపితామహుఁడైన యగ్బరుచక్రవర్తి తమకార్యశేష

మును నిర్వర్తింప మరల యవతరించినట్లు నాకుఁబొడ
గట్టుచున్నది.

జగత్సిం:—అట్లేయగుఁగాక. చక్రవర్తీ! అసఫ్‌ఖాన్‌వరా!
భోజనమునకు వేళయైనది. నేఁజేయునల్పాతిథ్యము నం
గీకరింపఁ గోరుచున్నాను.

అసఫ్:—అవశ్యము.

[తెరదింపవలెను].

2వ రంగము.

ఢిల్లీకోటలో

దివాన్–ఐ–ఖాన్–మహాలునందు.

(1) షాజహాన్ (మయూరసింహాసనము నధిష్ఠించియుండును)

(2) దారాషకో (తండ్రి ప్రక్క నొక యుచితాసనమున
గూర్చుండును.)

(3) షుజా:—(దారా తరువాత గూర్చుండును).

(4) ఔరంగజీబు:—(షుజా తరువాత గూర్చుండును).

(5) మురాదు:—(ఔరంగజీబు తరువాత గూర్చుండును.)

వారి కెదురుగ :—

(6) అసఫ్‌ఖాన్. (7) సాదుల్లాఖాన్. (8) జగత్సింహుఁడు
(9) జైసింహుఁడు. (10) దావూద్ హాకీం. (11) జగన్నాథ
పండితుఁడు. (12) మాధవుఁడు (జగన్నాథ పండితుని
శిష్యుఁడు.) కూర్చుండియుందురు.

(ఇరువురు సేవకులు ఖడ్గపాణులై చక్రవర్తికిరువంకల నిలువబడుదురు)

సాదుల్లాఖాన్ —(లేచి) సభాసదులారా! షాజహాన్ చక్రవర్తి నేడొక ప్రకటన గావించుటకై మిమ్ములనందఱ నిట కాహ్వానించిరి. ఈశుభదినమున జక్రవర్తి జ్యేష్ఠపుత్రులైన దారాషకో ప్రభువు జన్మదినోత్సవముకూడ సగుటచే మొగలాయి రాజ్యమునంగలి యాయాభాగములకు జక్రవర్తి తమనలువురు కుమారులను ప్రతినిధులుగా నియమించుచున్నారు. దారాప్రభువును పంజాబునకును షుజాప్రభువును బంగాళమునకును, ఔరంగజేబుప్రభువును గుజరాతునకును మురాదుప్రభువును దక్షిణదేశమునకును నియమించుచున్నారు. వారికి నీప్రమాణమును గైకొందురుగాక.

[అని సాదుల్లా దారాకొక ప్రమాణపత్రమునందిచ్చి తన యాసనమునఁ గూర్చుండును]

దారా:—(ప్రమాణపత్రమును ప్రధానమంత్రినుండి గైకొని, లేచి, నిలువఁబడి ఇట్లు ప్రమాణముఁజేయును):— నేను పంజాబురాష్ట్ర ప్రతినిధిగనుండి మొగలాయిరాజ్య క్షేమముకొఱకును యందునివసించునట్టి మహమ్మదీయ హిందూ మతస్థుల సంరక్షణముకొఱకును నా సర్వశక్తులను వినియోగించి, ప్రజాసేవయు మతసేవయు

ప్రభుసేవయు నిరంతరము సలుపుచు, చక్రవర్తియెడ భక్తికలిగి యుందునని, మనఃపూర్వకముగ నల్లాపైఁ బ్రమాణము సేయుచున్నాను. (అని జదివి పత్రమును షుజాకిచ్చి చక్రవర్తికెదురుగ మోకరించి సలాముచేసి మరల తనయాసనమునఁ గూర్చుండును.)

షుజా:—(లేచి దారాపత్రికవలెనె ప్రమాణముగైకొని పంజాబునకుమారుడు బంగాళము అనిమార్చిచదివి దారావలెనె తండ్రికిసలాము జేసి తనస్థానమునఁ గూర్చుండును.)

ఔరంగజేబు:—(లేచి షుజావద్దనుండి పత్రమునుగైకొని అందున్నప్రమాణమునందలి 'హిందూ' అనుపదమునువదలి తనపరగణా గుజరాతు యనిజదివి, పైవారివలెఁదండ్రికి సలాముచేసి తనయాసనమునఁ గూర్చుండును.)

మురాదు:—(ఔరంగజేబువద్దనుండి ప్రమాణపత్రమునుగైకొని దారా,షుజాలవలెనె జదువుచు, తనపరగణామాత్రము దక్షిణము అనిమార్చి పైవారివలెనె తండ్రికిసలాముచేసి తనస్థానమునఁ గూర్చుండును.)

షాజ:—పండితవర్యా! మీరింక గానమును ప్రారంభింపవచ్చును

జగన్నాథపండితుఁడు:—(సేవకుఁడులోననుండి యొకతంబుర మాథవునకందిచ్చును. అంతట జగన్నాథమాధవులొక ముఖమల్‌మెత్తపైఁ గూర్చుందురు.)

ఔరం:—(లేచి)నాయనగారూ! మీరుదయాపూర్వకముగ నేఁడునాకొసంగిన రాజప్రతినిధిపదవికిని, నాకుమీాసగావించిన యీాయపూర్వాదరమునకును కృతజ్ఞతాసూచకముగ, నేనొకసారి మోతీమసీదునకుఁబోయి, యీాయల్లాకు వందనములర్పించి వచ్చెదను. సెలవొసంగవేఁడుకొనుచున్నాను.

షాజ:—అవశ్యముగ నట్లుచేయవచ్చును కుమారా! (ఔరంగజేబునిర్గమించును.)

మాధవుఁడు:—(తంబురశ్రుతిని ప్రారంభించును.)

జగన్నా:—ద్వి॥ గురుకృపభీష్మాది – గురువులతోడఁ।
గురువంశమంతయుఁ – గురుభూమిలోన।
శూరులౌరసపుత్ర – వీరులతోడ।
ఘోరయుద్ధంబునఁ – గూలచేశముస।
బేరువాసియులేని – పిటికిపందలును।
గౌరవహీనులౌ – కాపురుషులును।
పరులనువంచించి – బ్రతుకువణిజులు॥
పరసేవకైజను – బ్రాకులాడఁగను।
జారచోరులబాధ – చాలహెచ్చంగ।
భారతవర్షంబు – పరితాపమొంద॥
శూరుఁడౌప్రభులెందు – జూడరాకున్న॥
ఘోరిమామూాదుతోఁ – గొంకకబోరె॥

పరమునపృథ్వీశుఁ – డౌరంగజేబను
పరికించికావంగ – ప్రభువులు లేక।
పరరాజకులముచే – భరతఖండంబు।
పరిపాలనము సేయ – బడుచుండగాను।
పరిపరివిధముల – పాడిపంటలను।
పరులుదోచుకొనంగ – ప్రజలల్లలాడ।
భారతస్త్రీల గా – ఢ్వపెడఁగొంచుఁబోవ॥
వీరంబువోనాడి – బిరుదులువిడిచి।
పౌరుషహీనులై – ప్రజపడియుండ।
భారతభూమికి – బాబరేతెంచి।
ధీరుఁడై రాజ్యప్ర – తిష్ఠయొనర్చి॥
కారుణ్యమునఁగావ – గాసంతమేని।
పరరాజ్యమనిమెడి – భావమ్ము లేక।
వఱలెడుభక్తితోఁ – బ్రజలుగొల్వంగ।
ధీరుఁడౌమీతాత – స్థిరకీర్తితోడ।
భారతావని నెల్లఁ – బాలించెఁదొల్లి।
చిరకీర్తిమీతండ్రి – చెలఁగిపాలించి।
స్థిరమైనయీరాజ్య – భరముమీయందు।
కరముసేముడినిల్పి – గాంచెస్వర్గంబు।
కరుణాహీనులను – మరకలనెల్ల
పరిసమాప్తులుగాఁగ – సంతోషదృష్టి।
యిరుసంఘములప్రజ – కింపుదళ్కొత్త।

నీరెండుసంఘాల - నెనఁగువిద్వేష|
పారమేశముచేసి - పొందుచేకూర్చి|
భరతఖండమ్ముసౌ - భాగ్యమొందంగ|
వఱలెడుసంప్రీతి - పాలించుచుండ|
దారక్షితీశుండు - దాక్షిణ్యమూని|
మీరాజ్యభారంబు - మీజాడలరసి|
తురకలహిందువులఁ - దులగాననీతి|
పరిపాలనముసేయ - బిడుమతాఁబూన|
భారతవర్షమ్ము - భయమింకవీడి|
పౌరుషజ్ఞానము - ల్పరగ మిన్నంది|
మరలదాఁదలయెత్తి - మసలఁగన్నార|
చిరకాలమునగాంచ - చేకూఱెనయ్య|
పరమేశ్వరుఁడుమిమ్ము - గరుణతోఁగాంచి|
యుపకీర్తియొసఁగిమి - మ్మరసిరక్షించు ||

"శ్లో॥ భూమీనాధ 'శహాబదీన' భవతస్తుల్యోగుణానాంగణై
రేతద్భూతభవత్ప్రపంచవిషయేనాస్తీతికింబ్రూమహే?
ధాతా నూతనకారణైర్యదిపునస్సృష్టింసవాంభానవేత్
స్సస్యాదేవ తథాపి తావకతులాలేశందధానోపరః॥"

షాజ:-(గడ్డమునిమురుకొనుచు) పండితవర్యా! మీగానామృతము చాలనద్భుతము! భావగర్భితమగు మీగీతికాసౌఖ్య మృదుమధురమైన మీవాఙ్మయమునకె తగియున్నది.

జగన్నా:—చిరకాలము దక్షిణహిందూదేశమునకు రాజప్రతినిధిగనుండి తెలుగుదేశమున ప్రభువులు కొంతకాలమునివసించుటచే కాబోలు, మాకర్ణాటగానంబునను మావాఙ్మయమునందును చక్కనియభిరుచి చక్రవర్తికమరియుండెను.

దావుద్ హాకీం:—పండితవర్యా! మీగానమార్దవము మీవాఙ్మయపరిచయమునక్కఱలేకయె శ్రోతలహృదయము నాకర్షింపగలదు. (తనలో) ఈపండితుండు బలేచిత్రమైన మానిసివలె గనుపట్టుచున్నాడు !

జగన్నా:—షాజహాన్ చక్రవర్తియు, రాజకుమారులును, హిందూమహమ్మదీయ విజ్ఞానములు రెండును రెండునేత్రములవలె జూచుకొనుచు నీమొగలాయిరాజ్యము నఖండవైభవముతో వెలయింపజూచుట చాలముదావహము. నేడు వారిట్టిప్రమాణములు గైకొనుటచే ప్రజలు జాల సంతుష్టిజెందుదురు.

దారా:—తండ్రీ! ఈపండితపుంగవునియొద్ద నేను హైందవవిజ్ఞానవిషయములు గ్రహించుచుంటిని. వీరిరాజకీయపరిజ్ఞాన మపూర్వభావవిలసితము. ఇట్టిపండితునియనుభవములు భారతఖండ పరిపాలనావిధానమున కత్యంతావశ్యకములు.

జగన్నా:—ప్రభూ ! సర్వమానవ సౌభ్రాతృత్వమును జూపు నట్టిమీసాంఘికజీవనమునకు నిఖిలజీవకారుణ్యమునుష్టా

టించు మూవిజ్ఞానవిలసనమునలన బంగారుమునకు సు మళమబ్బినట్లే విశాలభరతఖండము సంపొంది నూతనశక్తి పాదుకొని మనరెండువిజ్ఞానములు నేకీభావమునలన దేశౌన్నత్యము పెంపొందుననుట నిస్సంశయము. మా తాతయగు నగ్బరుచక్రవర్తి నాటిసబీజములను మహా వృక్షముగ మీరు పెంచిరి. ఇకదానినుండి యమృత ఫలములను దీయుభాగ్యము దారాప్రభువు హస్తము లందున్నది.

షాజ:—మీరుచెప్పినదెంతయు సమంజసము. మొగలాయి రాజ్యము వృద్ధినొందవలెనను సదుద్దేశ్యముతో మా తాతయగు నగ్బరుచక్రవర్తి హిందూ మహమ్మదీయ సంఘ సఖ్యతచేకూర్చి వీరులగు రసపుత్రులనుండి మా తల్లిగారిని మాతండ్రిగారికిఁ బరిణయమొనరించెను.

దారా:—నాయనగారూ! మన్నసామ్రాజ్యము చిరస్థాయిగ నుండవలెను. మనకుఁగూడ జన్మభూమియగు నీహిందూ దేశమభ్యున్నతికి రావలెను. ఈరెండాశయములనునెఱ వేరుటకు హిందూమహమ్మదీయ సంఘములు రెం డును పరస్పరసమాన స్నేహములతో వర్తిల్లవలెను. లేని యెడల నీరాజ్యము కేవల మతపరమార్థజ్ఞాన శూన్యు లగు నావేశపరుల చేతిలోఁబడి వినాశనముచెందును.

అసఫ్ఖాన్—శహభాష్! గానవిద్యాప్రవర్ధనమును, మహా రాజకీయ సమస్యగాఁగూర్చిన జగన్నాథపండితుని గీతి

కాశక్తి మీగుల స్తవనీయము. మేముపెద్దవారమైతిమి. హిందు మహమ్మదీయ మైత్రికై మేముచేసినకృషి దారాపూర్తిగ సఫలతనొందింపఁగలఁడని యాసించు చున్నాము.

షాజ:—పండితవర్యా! మీగానవైభవమునకును మీరాజ్య సేవాదీక్షకును మిమ్ము వెండినాణెములతోఁ దులతూఁచి మీకుపారితోషికముగ నిచ్చుచున్నాము. మనరెండు సంఘముల మైత్రికిని మీరు మాదారా కుమారునకుఁ దోడ్పడి మొగలాయిరాజ్య వైభవమును సర్వతోముఖ ముగ అభివృద్ధిపొందించుటకు నిరంతరము కృషిచేయు దురుగాక.

దావుద్:—(తలపంకించుచు గడ్డమూఁటి నివురుకొనుచు దన లో) ఈహిందూపిశాచము మామొగలాయి దర్బారు నందు పాదుకొనుచున్నది!

జగన్నా:—సార్వభౌమా! తమయాజ్ఞానువర్తికింతగా తమరు సెలవీయవలెనా? అవశ్యకర్తవ్యమును చేయుటకు నే నెన్నఁడును వెనుదీయను. రాజకుమారులవంటి విశాల హృదయము లీదేశమున నాచంద్రతారముగఁ బాలించు నటుల నాసర్వశక్తియుక్తులను ధారవోసెదను.

జగత్సింహుఁడు:—నేఁడు చాల సుదినము.

జయసింహుఁడు:—సార్వభౌములు తలంచిన కార్యము బహు జన స్తవనీయము. కాని రాజకుమారులందఱును గలసి

యట్టి మహత్తరసమన్వయమునకుఁ జేయూఁత నొసంగ వలెనుకదా!

సాదుల్లా:—(తనలో) ఔరా! ఈహిందూపండితుఁ డెంతటి యుక్తిపరుఁడు! మొగలాయిరాజ్య క్షేమమును పేరుతో మా మహమ్మదీయరాజ్యమునందు హిందువులకుఁగూడ సమానహక్కులను బ్రతిపాదింపవలెనని ప్రయత్నించు చున్నాఁడు. దారా హిందూపక్షపాతము నందఁగాఁగొని మొగలాయిరాజ్యమున హిందువుల పలుకుబడిని సాగింపఁజూచుచున్నాఁడు. నిజముగ దారాయె చక్రవర్తి యైనచో మహమ్మదీయులనిన హిందువులకున్నభయము పూర్తిగనడుగంటును. కానిమ్ము నేనింక నౌరంగజేబును జక్రవర్తిగాఁ జేయుట కన్నివిధములఁ బ్రయత్నింతునుగాక. (ప్రకాశముగ) చక్రవర్తీ! జయసింహుఁడు చెప్పినట్లు, తమకుమారులందఱును దారా ప్రభువుతోఁ గలసి పనిసేయసమకట్టినచో మీరుతలంచిన హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యత కుదురుట కొంతయు సందియము లేదు.

షాజ:—దారాసౌభ్రాతృత్వమును ధైర్యసాహసములును, జన వశీకరణశక్తియు లోకవిదితముకదా! ఖాన్ వహ్యా! అతని సోదరులుమాత్రమాతనితోఁ నేల సహకరింపకుందురు?

జయసిం—ఔను. చక్రవర్తికుమారులకందఱకును మొగలాయి రాజ్యక్షేమము వాంఛనీయముకాదా! మంత్రివరా!

సాహు:—కాకేమి! మొగలాయి రాజ్యాభివృద్ధికోరుట రాజకుమారుల కేకాక ప్రతిమహమ్మదీయునికిని పరమకర్తవ్యము. కాని యెవ్వరెంతయత్నించినను, హిందూమహమ్మదీయ విభేదములునశించుట, ప్రాక్పశ్చిమములకలయికవలె నసంభవమనినాయూహ.

దారా:—(చిఱునగవుమోమునుండి) అమాత్యశేఖరా! ఏనాఁడు మానవహృదయమున మాత్సర్యమునశించునో, యానాఁడె దిక్కులన్నియుఁబిక్కటిల్లి నేదిక్కునఁజూచినను 'అల్లా' యొక్కఁడె మహత్తరవికాసముతోఁ జూపట్టుచుండును. మనహృదయకుహరమునందలి యసూయాంధకారములచే వివిధదిశలేర్పడి మనకు దిగ్భ్రమమాపాదించుచుండును.

జగత్సిం:—సాదుల్లాఖాన్ మంత్రివరుఁడుజెప్పిన విభేదములు చక్రవర్తికుమారులందు కలుగకపోవు. ఔరంగజేబు రాకుమారుఁడు నేఁడు తీసికొనిన ప్రమాణమును జక్రవర్తి పూర్తిగ గమనించిరో లేదో.

అసఫ్:—సోదరా! కాలమెయన్నిటినిఁ జక్కపఱుపఁగలదు. న్యాయమైన యంతఃకరణముతో మానవుఁడాచరించు కృషి మాత్రమె నిలిచియుండును. ఈర్ష్యాసూయలు తాత్కాలికములు. అవి కొంతయుద్రేకమును జనింపఁజేసినను గంభీరహృదయులనవి బాధింపఁజాలవు.

జగన్నా:—ఖాన్ పుంగవా! ఎన్నిభిన్నమతములనైన నీభారతవర్ష మునందలి యాత్మవిజ్ఞానము, వివిధనదీనదములను మహా సముద్రమువలె గ్రసింపఁగలదు. మాధైవమునకుఁ బూర్వుననుదయించుసూర్యుఁడును, పశ్చిమమునంబుట్టు,చంద్రుఁడునుగూడ రెండునేత్రములు.

షాజ:—మొగలాయిరాజ్య భావిసంపదకుఁబునాదులు హిందూ మహమ్మదీయపరస్పర సహాసస్నేహములైనచో రాజ్యము చిరస్థాయికాఁగలదని మాదృఢవిశ్వాసము. పండితసర్వా! దారాకుమారు నప్రతిహతరాజనీతిజ్ఞునిఁగఁజేయు భారము మీాయందును సాదుల్లాఖాన్ నందునుంచితిమి. నేఁటినుండియు మొగలాయిరాజ్యమునందు హైందవధర్మపరిపాలన క్రమముగజరుపుటకై మిమ్ము మాసామ్రాజ్యమంత్రివర్గమునందలి పండితరాజపదవికి నియమించుచున్నారము. ముద్రికలివిగో. కైకొనుఁడు. (అనిజగన్నాథునకుఁ జక్రవర్తి ముద్రికలనిచ్చును.)

పండితరాయలు:—(లేచి చక్రవర్తికడకుఁబోయి ముద్రికలనుగైకొని) దేవరయాజ్ఞానుసారము నాశక్తికొలఁది దేశాభ్యున్నతికై తప్పకపాటుపడెదను.

(అంతట చక్రవర్తియాజ్ఞపై సేవకులు పండితరాయలను నలువదియైదునందల వెండినాణెములతో తూఁచుదురు. వానినిఁ జక్రవర్తి పండితరాయలకు బహుమతిగా నొసంగును.) —— (తెరదింపవలెను.)

3వ రంగము.

దారాభవనమునందలి గ్రంథాలయము – దారాషుకోశితముగ భగవద్గీతను జదువుచుండును – పండితరాయలును, అసఫ్‌ఖానును ప్రవేశింతురు.

దారా:—(లేచి యున్నతాసనముల్పై నొక్కొని సగౌరవముగా నుచితాసనములపై గూర్చుండఁబెట్టును) పండితవర్యా! మీ రను మాతాపితాసహ సమయమున నరుదెంచితిరి. నేనీగ్రంథమును జదువుచు మీరువచ్చిన బాగుండునని యనుకొనుచుంటిని.

పండిత:—ప్రభూ! మీ సంకల్ప మన్యథా యెట్లగును?

దారా:—తాతగారూ! హిందూ మహమ్మదీయ మతసమీకరణము చేయఁగల యొక మతగ్రంథమును రచించి మన రెండు మతముల సామరస్యతకు లోకము నొప్పింపవలెనను కుతూహలముతో నిన్నరాత్రి యోగవాశిష్ఠమును జదువుచు నట్లనే నిద్ర నెందితిని. అంత నొకమహాస్వప్నము కలిగెను.

అసఫ్:—బిడ్డా! ఆ స్వప్న మేమి?

దారా:—వసిష్ఠమహర్షి రాముని వెంటఁబెట్టుకొని నాశయనాగారము ప్రవేశించెను. నేనువారాలును లేచి వారి నెదురుకొనఁబోవ వసిష్ఠుఁడు రామచంద్రా! యీతఁడు నీసోద

రుఁడు నీవలెనీతఁడుగూడ సత్యాన్వేషణకై కృషిచేయు చున్నాఁడు. వీనిని కౌఁగలింపుము. అనిరామునితోఁ జెప్ప నాతఁడు నన్ను కౌఁగలించుకొనెను. అంతనాయుస్వాస నాయందు విలీనమైరి. ఆస్వప్నమునుస్మరించిన నాకు హర్షోత్కర్షముచే నొడలుపులకరించుచున్నది! తాత గారూ!

పండిత:—ప్రభూ! మీరు చక్రవర్తులైనతో రామచం ద్రుని రాజ్యమును మరల సిద్ధాంతపద్ధతిని నెలకొల్పఁ గలరు.

అసఫ్:—నీవిప్పుడు చదువుచున్న దాయోగవాసిష్ఠమా?

దారా:—కాదు భగవద్గీత. మనమతగ్రంథమగు ఖురానునకును నీహిందూమత గ్రంథమగు భగవద్గీతకు ననేకవిషయ ముల సామరస్యము కాన్పించుచున్నది.

అసఫ్:—ఔను. మనమహమ్మదు ప్రవక్తకత్తినిచేఁబూనియు మహమ్మదీయ మతమును బ్రచారము జేయుమనిన శ్రీ కృష్ణుఁడుగూడ తనశిష్యుఁడగు నర్జునునియుద్ధమునకు ప్రబోధించి దుర్మార్గులగు కౌరవు లనుకాఫరులనుసంహ రింపఁబ్రోత్సహించెను.

దారా:—నేను నారెండుగ్రంథములను సమగ్రముగఁజదివితిని. కాని మనమతకర్తయగు మహమ్మదుగాని హిందువు లకుదైవమగు శ్రీకృష్ణుఁడుగాని తోడిమానవులను హిం

సించి మతములను ప్రచారము సేయుట కెన్నఁడును దోఁపేధిం
చి యుండ లేదు. తాతగారూ ! కౌరవులలో గొందఱు
కాఫరులైనఁగా వచ్చును. వారియందునుగూడ భీష్మద్రో
ణాది మహాభక్తు లెందఱో కలరు.

రఫ్:—బిడ్డా! నీవు చెప్పునది చాలనపూర్వముగ నున్నది. మత
ప్రచారమునకు దుర్మార్గులనణంచుట ముఖ్యముకదా!
హిందూమత గ్రంథములందు భగవద్గీతయొక ప్రధాన
గ్రంథమే.

నారా:—మతము, ధర్మము, నీతి యనునీమూఁడు విషయములు
మానవజాతికి ముఖ్యములు. అందుమతము వ్యక్తిగత
ము. ధర్మము సంఘముచే నాచరింపఁబడునట్టి యాచార
విశేషము. అనేకవ్యక్తులొకేరీతిని ధర్మమునాచరించు
చో నదియొక సంఘముగా నెన్నఁబడును. అందుచేతనె
హిందూసంఘమనియు, మహమ్మదీయ సంఘమనియు
క్రైస్తవసంఘమనియు బిలువఁబడుచుండుటవారు వారి
వారిసంఘధర్మముల నాచరించుటంబట్టియె. ఇఁక నీతి
సార్వకాలీనము, సార్వజనీనము. అయ్యది మానవజాతి
యందలి వివిధసంఘములకొక్కటే. మతము పేరిటఁగాని
యాచారము పేరిటఁగాని యొకరినొకరు హింసాదూషణ
ములకుఁబాల్పడుట యవినీతి. అట్టిదూషణవలనఁ గాని
హింసవలనఁగాని, సంఘవ్యక్తులందు నీతినశించి తుదకు
వారిమతమె శూన్యమగును.

అసఫ్:—అట్లయిన మతమునకును సంఘమునకును సంబంధము లేదందువా ?

దారా:—లేకేమి ? మానవసృష్టియను మహావృక్షమునకు మతము బీజము ధర్మము స్కంధము నీతి పూలు. మతప్రచారము దుర్మార్గులను సంహరించుటకన్న దుర్మార్గతఁ బోఁగొట్టఁగనుట సమంజసము అన్ని సంఘములందును దుర్మార్గులు మిశ్రితపడియుందురు వారిని శిక్షించుటకును నీతిమార్గమును నెలకొలుపుటకును ప్రభుత్వములేర్పడినవి. కాని మతమెవ్వరిని హింసించుటకుఁ గోరదు. అట్టిహింస గీతలయందు కృష్ణుఁడెన్నఁడును బోధించియుండలేదు అహింసయను నమృతరసముండినఁగాని మతమను బీజము మొలకనెత్తనేరదు.

అసఫ్:—గీతలయందు యుద్ధప్రసంగము పలుతావులఁ గానవచ్చుటయె కాక కృష్ణుఁడర్జునుని యుద్ధమున కుత్సాహపరచుటకూడ చూపట్టుచున్నదే ! దాని నెట్లు సమర్థింపఁగలవు కుమారా !

దారా:—తాతా ! లోకమునం దుపదేశికులు తమ శిష్యుల మానసిక వ్యవస్థితినిఁబట్టియు నుపదేశకాలమున నే ప్రసంగవశమున నా యుపదేశము చేయఁబడుచున్నదో దానిని గమనించియుఁ దమ యుపదేశములకు అర్థములను జూపుదురు. అర్జునుఁడు క్షత్రియుఁడు అనేక

యుద్ధములం దాటి తేటిన వీరుడు అందుచే నాతని మానసికస్థితి యుద్ధతంత్రనిష్ఠితము. కాకతాళీయన్యాయముగ నా యుపదేశకాలమునకు యుద్ధమే ప్రవృత్తము కానైయుండెను. కావున శ్రీకృష్ణుడర్జునుని కా యుద్ధప్రసంగముచే పరమార్థము నుపదేశించెను. ఆకృష్ణుడే యంతకుబూర్వము తన్నుఁ ప్రేమించిన స్త్రీలగు గోపికలకు రసికప్రసంగవశమున నిశ్శ్రేయసపదప్రాప్తి సాధనమును దెలియఁజేసెను ఫలకాంక్షలేక కర్మల నాచరించుచు నియతముగ తన ధర్మమునఁ బ్రవర్తించుటయె మానవజీవిత పరమావధి యని మాత్రమె గీత చెప్పుచున్నది. కాని యుద్ధము పరమార్థమని యందు సూచింపలేదు.

అసఫ్:—ఫలాపేక్షలేక నెల్లప్పుడు మనము కర్మల నాచరింపఁ గలమా ?

నారా:—అచ్చట నాకును గొంత సందేహము కలుగుచున్నది. ప్రభుత్వముకొఱకో ధనముకొఱకో యశముకొఱకో మన మేకార్యమునైన జేయఁజూతుము కాని నిస్సంగముగ గర్మల నాచరించుట దుర్ఘటమేమో యని నేనును సందేహించుచున్నాను.

పండిత:—ప్రభూ! మీ రేల యచ్చట సందేహింపవలసివచ్చెనో నాకు గోచరించుటలేదు. తొలుత మనము ధర్మవ్యతిరి

క్తముగాని కోరికలుమాత్రము కలిగియుండి కర్మ...
జేయుచున్నచో గ్రమక్రమముగ ధర్మ విహితసత్క-ర్మా
నుష్ఠానముచే చిత్తమహంకార రహితమై యొప్పు...
నియమబద్ధమగు కామ మీశ్వర ప్రేరితమగుటచే ...
చిత్తశాంతికి భంగముకలుగఁజేయదు అట్టి కర్మలన...
సంఘమున కుపద్రవ మొకప్పుడును గలుగదు.

అసఫ్:—మీరు ధర్మవ్యతిరిక్తముగాని కోరికలు మానవు...
కలిగియుండవచ్చునంటిరి మీ ధర్మశాస్త్రములందు క్ష
త్రియునికి యుద్ధము ధర్మమందురుకదా అయ్యది మా...
వుల కుపద్రవము కలిగించుట లేదా? పండితరా...!

పండిత:—క్షత్రియునకు యుద్ధము దేశరక్షణమునకును మా...
రక్షణకును దుష్టశిక్షణకుమాత్రమెగాని యొరుల ధ...
మును రాజ్యమును స్త్రీలను హరించుటకావిధి ప్రభూ!

అసఫ్:—అట్లయిన నిఁక యుద్ధములులేనిచో రాజ్య మభివృ...
గాంచుటెట్లు? రాజులు తమకున్నదానితో సంతు...
జెందక రాజ్యముల నభివృద్ధిజేయవలెనని మీ శాస్త్ర
ములుగూడ వక్కాణించుచున్న వే.

పండిత:—

మ॥ అకటా! భూవర! శాస్త్రముల్ పృథివిలో ♦ నాదూష
విజ్ఞానులు...!
అకలంకాత్ములు నిత్యముక్తులునులో ♦ కాసేక భద్రాప్త...!

ప్రకటింపంగవిచారహీనులగుదు ♦ ర్మార్గప్రచారాశయుల్।
వికటానర్థకరాస్త్రకల్పనలతో ♦ విద్రోహముల్జేసెడిన్॥

పరిభూ! ప్రతిమానవునకును సంతుష్టి తృప్తి యను నీ
రెండు మానసికధర్మములును ప్రధానములు రాజ్యాభి
వృద్ధి యా చేసే ప్రజాపోషణకా లేక నా యా పరి
పాలకుల దురాశాదవానలాహుతికొఱకా? తమరాజ్య
ములందలి ప్రజాపోషణమె యుద్ధాశయమైనచో పెఱ
రాజ్యములలోనివారుమాత్రము మానవులుకారా?
వారెవరిపై మరలనండెత్తవలెనో!

దారా:—తాతగారూ! మీరడిగిన ప్రశ్న కీభగవద్గీతయందె
చక్రాని యుమసప్తని గృష్ణుడు చెప్పియున్నాడు అది
చదివి వినిపించెదను.

శ్లో॥ "సహాయజ్ఞైః ప్రజాస్సృష్ట్వా పురోవాచ ప్రజాపతిః।
అనేన ప్రసవిష్యధ్వమేషవోస్త్విష్టకామధుక్॥"
అని నిర్వచించెను.

పండిత:—అసఫ్ఖాన్ ప్రభూ! దారాప్రభు వాశ్లోకమునందలి పర
మార్థమును బక్కగ సమన్వయించిరి. దానినె మా
భాగవతమునకూడ స్పష్టతరముగ విశదీకరింపఁబడెను.
పృథుచక్రవర్తి భూమిని గోరూపముచేసి మానవసంఘ
మునకుఁ గావలసిన సమస్త వస్తుసముదాయమును బితి
కెనను నితిహాసము మనకుఁగావలసిన ద్రవ్యముల నీ

భూత ప్రకృతినుండి పడయవలెనని సూచించుచున్నది. అట్లు సంపాదించుటకు సమర్థులగు శాస్త్రజ్ఞులను బోషించి రాజ్యమునందలి ప్రజలకుఁ గావలసిన పదార్థజాలము నీప్రకృతినుండి పడయుట ప్రభువుల కర్తవ్యము. వారి యందు ప్రజారక్షణభారము నిక్షిప్తమైయుండుటచే సృష్టి దివ్యకృషికి వారె బాధ్యులు. అందుచే ప్రభువులుసంతుష్టిజెంది వారికి దిన నన్నమును గట్టుగుడ్డయుఁ బుష్కలముగనున్నవని యూరకున్నచో రాజ్యమునందలి ప్రజాభివృద్ధికిఁదగిన ద్రవ్యసమీకరణము జరుగదని శాస్త్రములట్లువారిని హెచ్చరించెనేగాని రక్తపాతమున కెన్నఁడును బురికొలుపలేదు.

అసఫ్:—కుమారా! మనమతకర్తయగు మహమ్మదు కత్తిచేఁ బూని మనమతమునువ్యాపింపఁ జేయుటకునిధించియుండలేదంటివి. నీవట్లనుటకు హేతువేమి ?

దారా:—తాతగారూ! మనమహమ్మదు ప్రవక్తజన్మించిన దేశమునందలి ప్రజలాకాలమున దురాచారపిశాచగ్రస్తులై పరదార పరధనాదుల నపహరించుచు నాస్తికులై నీతిబాహ్యతతోఁ బ్రవర్తించుచుండిరి. వారిని నీతిపథమునకుఁ ద్రిప్పవలెను. లేకున్నవారియందు మతప్రచారమునకు తావేలేదు. అందుచేవారిని భయపెట్టి యాస్తికులుగఁజేయుటకును నైతికధర్మములనుబోధించుటకునట్లు చెప్పియుండునేగాని, పెఱమతములను నాశముచేయుటకు

నామతస్థులను హింసించుటకు [illegible] యుండలేదు. దయాసత్యశౌచములునాస్తికము లేనివారిని మనముకాఫరులందుము. హిందువులు రాక్షసులందురు. అట్టివారిని విషసర్పవృశ్చికములవలెఁ జూచుటకన్నిమతములు నుద్బోధించినవి. "జహిశత్రుం మహాబాహో కామరూపందురాసదం" అనుగీతావాక్యమె సర్వమతసారము.

అసఫ్:—విప్రా! నీవుచెప్పునది కడుసమంజసముగఁ దోఁచుచున్నది.

బారా:—పండితరాయా! మన రెండుమతములుగూడ రెండుసముద్రములవలె సామాన్యజన సముదాయమునకు వాని పరమార్థములను గ్రహింపదుస్తరములుగ నున్నవి. రెండుమతములొకే నీతినిబోధించునను ప్రధానాశయమును లోకులుచక్కఁగ సమన్వయించుకొనఁగలిగిన నొకగ్రంథమును రచింపసమకట్టితిని. అందులకై మీ యుత్కృష్ట గ్రంథానుభవ లోకానుభవము లావశ్యకములు. మీరునాకృషియందు తోడ్పడవలెను.

చం॥ అరయగపండితాళిహృద ♦ యంబున నీసుజనించెరాజులీ
ధర నతిభోగలాలసమ ♦ దంబునగాంచుచుక్రిందుమీఁదుగా।
మెఱుఁగగలేరులోకులు క ♦ వీంద్రసుభాషితభాషితంబుల।
స్త్రఱుగుచుఁడాగి కాలమహి ♦ మంబున డిందెసమస్త
శాస్త్రముల్॥

పండిత:—ఔను దారాప్రభూ! మీరే యట్టియుద్గ్రంథరచనాదక్షులు. మీయందు మనయుభయమత సమ్మేళనారూపమగుమహావృక్షము బీజరూపముగ నిబిడీకృతమైయున్నది. మీప్రపితామహుని దివ్యకళాజీవిక మీపితామహరక్తకణములందులీనమై మీహృదయమున నాటుకొని యందలిప్రేమ రసార్ద్రితచే నవనవోన్మేషముఁగాంచుచున్నది. మీరట్టిగ్రంథరాజముల నిర్మించుటయెకాక మీయపూర్వ మేధాసంపత్తిచే నీభరతఖండము నజాతశత్రునివలె పాలించుభాగ్యము కలుగుటకైయీవిప్రుఁడు మీతోనెల్లప్పుడు సహకారముసలుపుటకు సంసిద్ధుఁడు.

దారా:—(లేచి పండితరాయునిహస్తమునొకచేతనుఅసఫ్ఖాను హస్తమునొకచేతను బట్టుకొని) ఈనాఁడెశుభముహూర్తము, పెద్దలగు మాతాతగారుకూడ నుండుట నాభాగ్యము. నేఁడే నేనాగ్రంథరచనకు సంకల్పించెదను.

అసఫ్:—బిడ్డా! నీవును పండితరాయలును నీభరతఖండమున మనరెండుసంఘములు పరస్పర ద్వేషముచే నశింపకుండ సంపూర్ణశాంతితో మెలంగుటకు సర్వతోముఖకృషిచేయుట కాయల్లాతోడ్పడుఁగాక. నేను రేపుతెల్లవారకమునుపే మక్కా—యాత్రకుఁ బయనమై పోవుచున్నాను.

పండిత:—ఖాన్‌వర్యా! మీరుయాత్రాసంరంభమును ముగించుకొని మరల త్వరలోమమ్ముకలసికొనుటకు భగవంతుఁడు

ప్రార్థించుచుందుము. మీరు లేనిచో చంద్రుఁడు లేని నిశ వలె నీ మొగలాయిరాజ్యము ప్రకాశింపఁజాలదు.

అసఫ్:—మీవంటి తారలుండి రాజ్యమునందు క్రమక్రమాభివృద్ధి నెఱకొలుపవలెను (చిఱునగవుతో పండితరాయుని భుజముపై తట్టును).

పండిత:—మాయుద్యమములింకను నక్షత్రదీధితులవలె మినుకు లాడును భూసార్వభౌమా!

గీ॥ కోటినక్షత్రకాంతులు ♦ గూడియైన।
తమమునుడుపంగ జాలునె? ♦ విమలమూర్తి।
చంద్రుఁడొక్కఁడు వొడమిన ♦ సాంద్రమైన।
చీకటులనెల్ల క్షణములోఁ ♦ జెఱచుఁగాదె॥

అసఫ్:—పండితరాయా! మేమెల్లకాలము జీవించియుందుమా? మా దారావంటి వర్ధమానచంద్రులింక నీసామ్రాజ్యభారమువహింప సమకట్టవలెను.

దారా:—(తన పేటికనుండి నాలుగురత్నములనుదీసి) తాతగారూ! మీరీ నాలుగురత్నములను మక్కాపాలించుచున్న యిమామునకు నావందనశతపూర్వకముగా నర్పింపుఁడు.

అసఫ్:—బిడ్డా! తప్పక నీవు కోరినట్లుచేయుదును.

(తెరదింపవలెను.)

ప్రథమాంకము సమాప్తము.

దా రా ష కో

ద్వితీయాంకము.

1 వ రంగము.

ఢిల్లీకోట – రోషనారా భవనమునందు సుమారు పదిగంటయుం
రాత్రివేళ – రోషనారా యొకగదియందు గూర్చుండి –
ఔరంగజేబు కొఱకై నిరీక్షించుచుండును.

(1) ఔరంగజేబు (2) సాదుల్లా – యిరువురు ప్రవేశింతురు.
(రోషనారాలేచి యిరువుర నుచితాసనములపైఁ
గూర్చుండ జేయును)

రోష.—సోదరా! రాత్రిచాలయైనది! ఇంతవఱకును చక్రవర్తి కడనేయుంటివా?

ఔరంగ:—అక్కా! నాపై చక్రవర్తికి ప్రబలతరమగువిద్వేషమును మనప్రతిపక్షులు పెంచిరి. అందుచే నాకిఁక గుజరాతుపరిపాలనావిషయములుముచ్చటించుచుంటిని

రోష:—నీవు గుజరాతుప్రతినిధిగఁబోయిననాఁటనుండియు నాకిఢిల్లీకోటయందుండుటకు నెంతమాత్రముమనస్కరించుట లేదు. చక్రవర్తి దారాచేతిలోఁబడికీలుబొమ్మయైనాఁడు. రాజ్యమునంతయు వానియిష్టమువచ్చినట్లు నడుపుచున్నాఁడు.

ఔరం:—అక్కా! నేనన్నియు నెఱుంగుదును. నాచారులు వ్రాయుచున్నయుత్తరములనుండియు, మనమిత్రులైన పెద్దలగు నీసాదుల్లాఖాన్ వంటివ్యక్తులు నాకంపుచున్న రహస్యసందేశములనుండియు గ్రహించుచుంటిని. కాని ప్రస్తుతము నేనేమిచేయుటకును నుపపడుటలేదు.

సాదుల్లా:—ప్రభూ! దారాహిందూపక్షపాతము నానాటికి మితిమీఱుచున్నది. దారాయొక్క హిందూపండితులతోఁ గూడి నుండినహిందువులకు, చక్రవర్తి పండితరాజపదవియొసంగుటచే నాతఁడు రాజ్యతంత్రమునందు చక్రవర్తికిఁగూడ నాంతరంగికుఁడై దారాసహాయమున హిందూరాజుల పై సైన్యములనంపుటలేదు. కాశ్మీరముపైదండయాత్రను నేనుసలుపుచుండ నాకుదెలియకుండగనె యారాజులతో సంధిచేసికొని నన్నారాజ్యమునుండితిరిగిరమ్మని ఫర్మానా చక్రవర్తిచే వ్రాయించిరి. జైసింహుని విషయమునమాత్రము దారాపండితరాయ లెంతప్రయత్నించినను మానసింహుఁ డాతనికున్నయభిమానమును జెడగొట్టఁజాలకున్నారు. తుదకు జైసింహుని మేనకోడలను దారాకుమారుఁడగు సులేమానునకిచ్చి వివాహముజేయించిరి.

ఔరం:—జయసింహుఁడు మనపక్షమునబనిచేయుటకుఁ గారణమాతనికిని దారాపక్షపాతియగు జగత్సింహునికినిగల వైరము. జయచంద్రునకు పృథ్వీరాజునందువలె రాజ

పుత్రికలను బంధుగౌరవముకన్న వైరగర్వము ప్రబల
తరము.

రోష:—అంతియెకాదు. సోదరా! జైసింహునకు మనపక్షము
నందొకవిధమైనయభిమానముకలదని నాయనుభవము.
ఇదివరలో దారాయాతనికి పలుమాఱుచేసిన యవమా
నములు నేటిబాంధవ్యము మఱపునకుదెచ్చునా?

సాదు:—ఔను. రాజపుత్రికలవమానమును మఱునవారలరు.
ప్రభూ! ఏదియెట్లున్నను మీరును షుజాప్రభువును ఏదా
బాంధవ్యమును మఱింతదిట్టముచేసికొనుట యుక్తము.

ఔరం:—అదెట్లుసాధ్యపడును ?

సాదు:—షుజాకుమార్తెయగు గుల్రుక్బనాను మీపెద్దకు
మారుడగు సుల్తానుమహమ్మదునకు వివాహముచేసి
కొనుచో మీయిరువురకును పరస్పరసంబంధమేర్పడి
యొకరికొకరుసహాయముచేసికొనవచ్చును.

ఔరం:—ఖాన్వరా ! షుజాకుమాత్రము హస్తినాపురసింహా
సనముపై నాసలేకపోవునా? నాదృష్టియందు షుజా
కన్న మురాదె యెక్కుడమాయికుడు.

సాదు:—మురాదునుగూడ మీరు వదలవలదు. షుజాను మన
ముచేపట్టినచో మనకుఁగొంత యుపయోగములేకపో
లేదు. మీరిరువురును హస్తినాపురమునకుసమీపమున
నున్నారు. బంగాళమున ముందుగా షుజాతిరుగుపాటొ
నర్చునట్లు మనముసాధించితిమేని చక్రవర్తిసైన్యములో

గొంతభాగమాంతని పైఁ బోవకతప్పదు. అదిమనకుఁగొం
త సముపాయముకాదా ?

షౌరం:—అట్టియినషుజాకునునాకును బాంధవ్యముసమకూర్చు
వారెవ్వరు? మాయక్కయునుమీరును బాగుగనాలో
చించి యట్టివారిని మీరేనియమింపవలెను. నేనట్టియిన
మురాదునకు మయూరసింహాసనముపై మమలుగొలిపి
వానిని నాకు వశవర్తిగఁజేసికొనుటకై ప్రయత్నింతును

రోష:—సోదరా ! నీకును, షుజాకును సంబంధముకలుపుటకు
జయసింహుఁడే తగినసయశాలి.

షౌరం:—అతనినొప్పించుటకు మనకు సాధ్యపడునా ! అక్కా !

రోష:—దానిసంతయు నేనుచక్కఁబఱచెదను. షుజాకు హస్తి
నాపురరాజ్యముపై నున్నకాంక్ష మనమెఱుఁగుదుము.
అతఁడందులకై మున్ముందె గొంత దండయాత్రాసం
రంభమొనర్చునట్లొనరించినచో వానినణంచుటకుఁ జక్ర
వర్తియుదారాయును జైసింహుని తప్పక పంపుదురు.
అదియే మనకుమంచితరుణము.

షౌరం:— అట్లయిన మనము మొదట చక్రవర్తికి చాలజబ్బుగ
నున్నదని బంగాళమున బ్రచారముచేసినచో షుజా
దండెత్తుటకుఁ బ్రయత్నింపకమానఁడు.

పాదు:—అట్టి ప్రచారకులను రేపటినుండియె నేనునియమించె
దను. షుజాకుఁగూడ నొకలేఖ రోషనారాబేగం వ్రా
యుట మంచిది.

కోష:— తప్పక ఔరంగజేబు షుజాకు సహాయముచేయునని యు నెంటనేదండెత్తినచో హస్తినాపురకోటస్వాధీనము కాఁగలదనియు నేనువ్రాసిపంపెదను.

ఔరం:— ఈఢిల్లీకోటవిషయములును, షుజావిషయమును విడి యిరుపురకునువదలుచున్నాను. నేను రేపు మరల గుజ రాతునకు పయనమైపోవలెను. సింధురాష్ట్రమునందు హిందువులు లేకుండ పూర్తిగ తఱిమివేయుటకును నొక వేళనున్నచో వారుమహమ్మదీయమతమవలంబించుట కును తగుప్రయత్నములుజరుపుచున్నాను. నేనుసింహా సనమునధిష్ఠింపవలెనన్న హిందూదేశమునకావలనున్న మనమతస్థులరాజ్యముతోఁగలసినరాష్ట్రములగు సింధు, పంజాబు సౌరాష్ట్రములందును హస్తినాపురమందును కేవలమహమ్మదీయులేగాని యితరులుండకుండునటులఁ జేయుట నాయాశయము.

సాదుల్లా:— ఔను. అట్లుచేసినచో మనము నిష్కంటకముగ నేలః వచ్చును. హిందువులెప్పటికైన మనపైఁదిరుగఁబడక మానరు. అట్టితరుణమున మనమతస్థులసహాయము మన సరము.

కోష:— కాని హిందువులలోప్రజాబాహుళ్యమునకు ప్రభుత్వ మెవ్వరుచేసినను వారిమతమునందుజోక్యముకలుగఁజేసి కొననిచోఁజాలునని నాయూహ. మనలోనున్నంత సం

ఘీభావము హిందువులందుఁగానరాదు. వారికిప్రభుత్వ తృష్ణ యంతగానున్నటులదోఁపదు సోదరా!

ఔరం:— అదినిజమే కాని వారుమాత్రమెల్లకాల మొకేరీతి నుందురా? మనముమహమ్మదీయులనుమాత్రమే మన మొగలాయీరాజ్యమునందు నివసించునటులఁజేసినచో మనకుఁబ్రమాదములేదు. ఇఁక రాజపుత్రస్థానమునందు సంఘీభావము కుదురకుండ జేయుటకై మన మెట్టులైన జయసింహునిమాత్ర ముపయోగింపవలెను. జగత్సింహునితరువాత జైసింహుఁడు రాజస్థానమునం దుపలుకుబడికలవాఁడు.

రోష:— సోదరా! నీవుతప్ప నితరులెవ్వరు నీహస్తినాపురసింహాసనము నాక్రమించినను నేనాత్మహత్యనైనఁజేసికొందును. నీవు నీప్రయత్నములం దప్రమత్తుఁడవైయుండుము; నేనును, సాదుల్లాఖాన్‌వర్యులును జైసింహు నెట్లైనలోఁబఱచుకొని సర్వప్రయత్నములు జేయుచుందుము. భోజనమునకుఁ జాలప్రొద్దుపోయినది లెమ్ము.

సాదు:— అమ్మా! సెలవొసంగుఁడు. ఔరంగజేబుప్రభూ మీరు భద్రముగనన్నియుఁ జక్కఁబఱచుచుండుఁడు. నేను మీకుఢిల్లీసంగతులన్నియుఁ దెలియఁజేయుచుందును. సెలవొసంగుఁడు. (అని సలాముచేసి వెడలిపోవును) (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

2 వ రంగము.

[పండితరాయుని యంతఃపురము – పండితరాయలు సాయంకాలానుష్ఠేయములు తీర్చికొని తనకార్యాలోచనా మందిరమునఁ గూర్చుండి యెద్దియో దీర్ఘముగ నాలోచించుచుండ విద్యావతి వెనుకవైపునుండివచ్చి పండితరాయలుగూర్చున్న సోఫానానుకొని యాతని వెనుక నిలుచుండును. కొంతవడికి పండితరాయలు తలయెత్తి నిట్టూర్పుతోఁ జూచునది కాతని యెదుట నున్న నిలువుటద్దమునందు తన వెనుకనున్న విద్యావతి కాన్పింప తటాలున వెనుకకుఁదిరిగి]

పండిత:—(చిఱునగవుతో) ప్రేయసీ! నీ వెంతతడవైన వచ్చితివి ?

విద్యా:—(చిఱునగవుతో) చాలసేపైనది. మీరు తలవాల్చుకొని యెద్దియో నిశితముగ నాలోచించుచున్నారు. మీ ముఖలక్షణముఁ జూడ విషమపరిస్థితు లేవియో మీ మానసము నుబీడించుచున్నట్లున్నది. భోజనమునుగూడ మఱచితిరి కాఁబోలు !

పండిత:—ప్రేయసీ! ఆలోచనయా ... ... నిశితమా ... ... జ్ఞాన పురుషులయాంతర్యమును గ్రహించుటయందు స్త్రీలసమానలు. తీవ్రమైన రాజకీయవిషయములు, నా మానసమును డోలాయమానము సేయుచున్నవి. నీవన్నట్లన్నము తినుటకుఁగూడ నిష్టమగుట లేదు.

విద్యా:—పురుషులకట్టి మనోభారము విశేషముగ తట్టినప్పుడు తమ యర్ధాంగులకుఁ గొంతపంచియిచ్చుట భావ్యముకదా.

పండిత:—వెఱ్ఱిదానా! మీరెంతచదువుకొన్నను, రాజకీయ రణ రంగములందు మాత్రము మీరుపూనుట యప్రశస్తము. గృహకృత్యభారము పురుషులకు లేకుండ పూర్తియైన సహాకారమువారికి మీరుచేయఁగల్గినచో నదిచాలదా?

విద్యా:—మేముమాత్రము రాజకీయ రణరంగములందేలపాల్గొనరాదు ?

పండిత:—సఖీ! మానవ సంఘమునందేకాక ప్రతిజీవకోటియందును పురుషునికన్న స్త్రీయెక్కుడు పవిత్రమైనదిగా నెన్నఁబడుచున్నది. స్త్రీపురుషులిరువురొకే రంగమందుఁ బనిసేయుచో గాలక్రమమున వారిమానసిక పరిణామములుమాఱి, పురుషులకు స్త్రీస్వభావమును స్త్రీలకుఁ బురుషస్వభావములు నంకురించును. అట్టి విపరిణామముచే మనోనిగ్రహము నశించును. మనోవికృతియె యాత్మవైకల్యతకును శరీరవికృతికిని మూలము.

మ॥ జగతిన్నాత్మనవులందు దానజపవి ♦ జ్ఞానతపూమాహింసలా।
దిగ సద్వృత్తులు చాలగల్గినను స్వా ♦ ధీనేంద్రియుండ్గానిచో।
విగతంబైజనుఁగాకనిల్చునె? మది ♦ నిర్వాక్షింపభాండంబునం।
బగులున్నంజలమెట్టునిల్చుఁజెపుమా ♦ పంకేజపత్రేక్షణా?॥

విద్యా:—నాథా! స్త్రీలలోఁగూడ ననేకులు రాజకార్యధురీణలు నుద్గ్రంథరచయితలును గలరే. వారుగూడ నాయూకా

లములందు రాజకీయరణరంగములందుఁ దమభర్తలకు
సాయముసేయలేదా ?

సీ॥ భర్తృసత్యవ్రతా • పాలనదీక్షకు
చంద్రమతీసాధ్వి • సాయపడదె ।
పాణేశయమపాశ • బంధమోక్షప్రాప్తికి
సావిత్రిశుభగాత్రి • సాయపడదె ।
నరకునిఁ దెగటార్ప • నరసఖుండలయంగ
సత్యభామామణి • సాయపడదె ।
ఘోరమామూదుతో • ఘోరముగాఁబోర
సంయుక్తభర్తకు • సాయపడదె !

గీ॥ యుగయుగంబుల భర్తలు • పగఱఁగెలువ ।
భార్యలెంతయు సాయమై • పఱగలేదె ।
యాడువారని మీరిట్టు • లాడఁదగునె।
శక్తిలేకున్న శివుఁడైన • జడుఁడుగాఁడె॥

ఉ॥ కార్యములందుదాసియగుఁ • గష్టములొందినవేళమంత్రియై
ధైర్యముఁజెప్పునేమఱక • ధర్మమునందును గామమందున ।
నార్యులుమెచ్చురీతిఁబ్రియ • మారమెలంగియశంబు
గూర్చునా ।
భార్యయెగాదెపూరుషుని•భాగ్యపుదేవతయెంచిచూడగన్॥

పండిత:—(మందహాసముతో) విద్యా! విద్యావివేకాదులు స్త్రీల
కుండఁగూడదను నిషేధములేదు. వారునుమహాత్తర

కార్యనిర్వాహకత్వమునఁ బురుషులకండగనుండి మానవకళ్యాణమునకుఁ దోడుపడకపోయినచో నీప్రపంచము గొడ్డుపోయినదె యగును. వారు చక్కఁగ విద్యలనభ్యసించి తమబాలబాలికల కుపదేశింపవలెను. భావిభారతఖండసౌభాగ్యమునకు బాధ్యతవహింపవలసిన ప్రస్తుతశిశువులను తేజోవంతులుగను వీరులుగను జేయుభారమువహింప స్త్రీలే నడుముగట్టవలెను. గృహనిర్వహణము స్త్రీలును రాజ్యనిర్వహణము పురుషులును జేయునప్పుడే లోకోద్ధరణము సక్రమముగజరుగును. ఆనాఁడే దేశమునకును సంఘమునకును జక్కనివికాస మేర్పడి మానవాభ్యుదయము పొసఁగును. శిశుపోషణాత్మకమగు దివ్యకృషి, దేశసేవ, మతసేవ, సంఘసేవయుఁ గావా? స్త్రీపురుషులిర్వురొకే రంగమునఁబనిసేయుచో నిఁక సృష్టియందలిభేదమునకు గతియేమి ?

సిద్ధా:—అన్నట్లు... ...శిశుపోషణమనిన జ్ఞాపకమువచ్చినది! మనమహాదేవుఁడును మాతండ్రియు ద్వారకకుఁబోయి చాలకాలమైనది వారింతవఱకుఁ దిరిగిరాలేదు !

పండిత:—అదియే నేనును దీర్ఘముగ నాలోచించుచుంటిని గుజరాతు రాజప్రతినిధిగనున్న యౌరంగజీబు ద్వారకలోని శ్రీకృష్ణుని యాలయము బ్రద్దలుగొట్టించెనను వార్తలు వచ్చినవి. ఆపుణ్యక్షేత్రమునకుఁబోయిన కవీం

ద్రులును మాధవుఁడును నేఁటివఱకు రాకుండుటకుఁగారి
ణమచ్చట నేవియో విషమపరిస్థితులు సంభవించియుం
డవలెను.

విద్యా:—మహమ్మదీయులిట్టిదుండగములను జేయకుండ బుద్ధి
చెప్పి చక్రవర్తి వారినరికట్టఁజాలఁడా? తనకుమారుఁడే
యిట్టిఘోరకృత్యములను జేయించుచుండ నూరకుండు
ప్రభువుగుండింక ప్రజలకుగౌరవమెట్లుండును?

పండిత:—విద్యావతీ! షాజహాన్ మానసికప్రకృతి చాలవిప
రీతమైనది. రాజపుత్రస్త్రీయందు మహమ్మదీయుఁ
కాతఁడుజన్మించుటచేనాతనిమానసమునందుఁప్రసరించు
మాతృహృదయతత్వజనితప్రేమరస ప్రవాహమునందు
మహమ్మదీయపితృచిత్తవికారరూపమగు మతౌద్ధత్య
ఝంఝూమారుతముచే నుద్భవించు పరస్పరసంఘర్షణా
తరంగపరంపరలం దటునిటుగొట్టుకొనుచుండు నాతని
బుద్ధి.

విద్యా:—అసఫ్ఖాన్ లేకపోవుటచే నీఁకరాజ్యమునందు దుర్నీ
యముల నరికట్టుప్రభువులుకూడ లేరు.

పండిత:—అందుచేతనే కేవలమహమ్మదీయమతాభినివేశపరుఁ
డగు ప్రధానమంత్రిసాదుల్లా మొదలు జైలునందురిదీయు
నుద్యోగముననున్న రహీంవఱకు మహమ్మదీ యౌద్ధ
త్యము పెచ్చుపెరుగుచున్నది. ఎట్లయిన నౌరంగజీబు

నులేవఁదీసి హిందువులనణఁగదొ్రక్కవలెనని వారనేక కుతంత్రములనుబన్నుచున్నారు. దారా ప్రభువువలన నవి యన్నియు నింతవఱకు భగ్నములగుచుండుటచే సాదుల్లా దారాలకు నానాఁట మనస్పర్థలు పెరుగుచున్నవి. బుద్ధిహీనుఁడగు జైసింహుఁడు రోషనారామాయోపాయములలోఁబడి యామెచేతియందు కీలుబొమ్మవలె నాడుచున్నాఁడు.

విద్యా:— జైసింగంతయవివేకియా నాథా ! దారాకుమారున కాతనిమేనకోడలనుగూడ నిచ్చిరే !

పండిత:— స్త్రీల వలపులకుఁజిగిలినపురుషులు యుక్తాయుక్తములు గుర్తింతురా?

శా॥ కాంతా ! యెంతయొ వింతమేల? ఘనులౌ - గాధేయ శక్త్యాత్మజుల్ ।
దంతికుంభనిభంబులౌ గురుకుచ-ద్వంద్వంబులంజూచియే ।
భ్రాంతింజెందఁగ ! మూఢమానవులికన్ - భామా కటాక్షేక్షణా ।
తంతుగ్రస్తవిశీర్ణకీటకములై - దర్పంబుగోల్పోవరే ॥

రాజ్యతంత్రమునఁ బరవ్యూహభేదనమున స్త్రీలు తమజాణతనము నుపయోగింతురని లోకవిదితము. ప్రభువులుకూడ ముఖ్యముగా తమబంధువివాహములను రాజ్యరక్షణాసాధనముగాఁ బరిగణించెదరు.

విద్యా:—దారాకుమారునికి జైసింహుని మేనకోడల నిచ్చుట గూడ నిట్టిదేమొ.

పండిత:—ఆవివాహమునకు దారా యెంతమాత్ర మొప్పుకొన లేదు. చక్రవర్తియె జైసింహదారాలకు మైత్రి చేకూర్చుట కొఱకు చేయించెను. ఇంతవఱకు మొగలాయి సామ్రాజ్యమునందలి ప్రముఖప్రభుకోటి యందు, ప్రేమరసము నందలి యాధ్యాత్మికానందమును గ్రహించినది దారా ప్రభువొక్కఁడె. దారానదీరాల యనుబంధమతిలోకము విద్యా!

విద్యా:—రోషనారాకూడ చాల చదివిన స్త్రీ యందురే?

పండిత:—ఏమిలాభము ? హృదయవికాసములేని విద్యాధికులను జూచి, లోకప్రతారణముకొఱకు తమ్ము వినియోగింతు రని విద్యలుగూడ దిగులొందుచుండును విద్యావతీ !

విద్యా:—దైవవశంబున సౌందర్యమునకు సౌశీల్యముగూడ నబ్బ నఁగాని కేవలరూప సంపదయే ప్రధానముగఁగల స్త్రీలు లోకమున కాశీవిషోపమలు కాఁగలరు. అట్టివారు విద్య లనుగూడ నేర్చినచో నిఁకమానవసంఘమును తబ్బిబ్బుల పాలుసేయుటలో నాశ్చర్యమేమి ?

పండిత:—రోషనారా యెట్లయిన నౌరంగజేబును మొగలాయి సామ్రాజ్యపట్టభద్రునిఁగ జేయవలెనని తనసర్వస్వము ను వినియోగించుచున్నది. చక్రవర్తి పూర్తిగ్మైన మనో

నిగ్రహము కలవాఁడైతనరాజ్యము నొకేతీరున పరిపాలింపఁగల ప్రౌఢుఁడైనచో దారాప్రభువు తండ్రినిరాజ్యము నుగూడ నిరపాయముగ నడిపింపఁగల ధీరుఁడు. తండ్రినె ట్లయిన త్రోసి రాజనుట కాతనిపితృభక్తియు ధర్మచింతయు హృదయమున సహజమగు మార్దవమును వెనుకకు లాగుచున్నవి. తక్కినసోదరులవలె పితృహత్యనైనఁజేసి రాజ్యమునాక్రమింప వలెనని యాతఁడుజూచుటలేదు. దారాప్రభువు శాంతముఁజూచి కొందఱు బుద్ధిహీనులా తఁడు దుర్బలుఁడని యూహించుచున్నారు.

విద్యా:—పాపము! దారాయొక్కఁడిందఱు చేయుచున్న దురాలోచనలనుడుపఁజూచుట దుర్భరమగుచున్నదికాఁబోలు చక్రవర్తియాదుర్నయములను గుర్తించుటలేదా ?

పండిత:—చక్రవర్తి తనవిధ్యుక్తధర్మమును జాగరూకతతో విమర్శించి నిర్వర్తింపఁగలిగినచో నింతయేల ? ఆతని పుత్రపుత్రికాప్రేమయు పరిపాలనావిధానములును కేవల యుద్రేకపూరితములు. ఆతఁడొక్కొకసారి సాదుల్లా యొక్క మతాభినివేశపూరిత క్లిష్ట సమస్యలందును వేఱొక్కమారౌరంగజీబు రాజకీయభేదోపాయములను నురులందును, ఇంకొకమారు రోషనారావంటి పయోముఖవిషకుంభముల తేటమాటలందును జిక్కుకొని నానాఁట రాజ్యము నల్లకల్లోలములందు ముంచుచున్నాఁడు.

(ఇంతలోఁ బండితరాయుని యన్నకుమారుఁడగు మహా
దేవుఁడు ప్రవేశించును)

విద్యా:—బిడ్డా! ద్వారకనుండి క్షేమముగఁ దిరిగివచ్చితివా ?
మీతాతగారు రాలేదా ?

మహాదే:—అమ్మా! తాతగారు ద్వారకయందేయున్నారు.
అచ్చట శ్రీకృష్ణాలయ మారంగజీబు ధ్వంసముచేయించి
యాతావునసేక గోవధశాలను నిర్మింపఁజేసెను. దాని
కైవారు చాలవగచి యాయాలయమును బునరుద్ధరించు
టకై గుజరాతునందును మహారాష్ట్రమునందును తీవ్ర
ముగనాందోళనము సలుపుచున్నారు. నాయనగారు !
తాతగారిచ్చిన యుత్తరమిదిగో (అనియొక యుత్తరము
ను పండితరాయుల కిచ్చును.)

పండిత:—(ఆయుత్తరమునందుకొని లోనఁజదువుకొని నిట్టూర్పు
తో) నాకువచ్చినవార్త నిజమైనది! (ఉత్తరమును
మరలఁజదువుకొనుచు తలపంకించుచు) కానిమ్ము మరల
నాయాలయ పునర్నిర్మాణమునకు చక్రవర్తినే ప్రోత్స
హింపవలెను.

విద్యా:—నాథా! మీరు చక్రవర్తియాస్థానమున హిందూధర్మ
సంరక్షణసేయు పదవియందుండియు తగిన ప్రతిక్రియ
నాలోచింపనిచో మాతండ్రిగారికి విశ్రాంతియే యుం
డదు. మహాదేవా! నీవెప్పుడుభోజనముచేసితివో! లెమ్ము

నెంటనేరవప్పు. (అని విద్యావతి మహాదేవులు నిష్క్ర-మింతురు.)

పండిత:—ఔరంగజీబు మతాహంకారమువలన మొగలాయి సామ్రాజ్యమునందు మరల మతసంఘర్షణలు తప్పవని తోఁచుచున్నది. వ్యక్తిగాని సంఘముగాని తామొనరించు క్రూరకర్మల దారుణాభారముక్రింద తామే క్రుంగుచుంగాని యొకరినొకరు నిర్మూలింపఁజాలరను సృష్టిధర్మమును మానవుఁడు గుర్తెఱుంగు కాలమెప్పుడు వచ్చునో కదా! (నిష్క్ర-మించును)

[తెరదింపవలెను.]

---

3 వ రంగము

ఢిల్లీకోట :

దారాయంతఃపురము పండితరాయలు దారాకార్యాలోచనము సేయుగదియందు దారాప్రభువుకొఱకు నిరీక్షించుచుండును అంతట రోషనారాబీగం ప్రవేశించును.

పండిత:—(లేచి) అమ్మా! దారాప్రభువింకనురాలేదు.

రోషనారా:—పండితరాయా! ఆవిషయము నేనెఱుంగుదును. మీరుదయచేయుఁడు. (అనియిరువురు చెఱియొకసోఫాపైఁగూర్చుందురు.) దారా మాతండ్రిగారి నగరిలోనికిఁ బోయెను. మీరిచ్చట నున్నారని యెఱిఁగియె వచ్చితిని..

మీ రేదియో నాలోచనా నిమగ్నులైయున్నారు. మా
కంతరాయమును గల్పించితిని క్షమింపుఁడు.

పండిత:—బీగంసాహెబా! ఆలోచన కేమున్నది. ప్రభుపోషణ
మున్నచో మాకాకాశమున సౌధములునిర్మించుట యోపని

రోష:—నాకొకసందేహము చిరకాలమునుండియు బాధించు
చున్నది. మీవలన దానినిబోఁగొట్టుకొనఁ దలంచితిని. మీరుచాల మేధాసంపన్నులని మాతండ్రి యెప్పుడును జెప్పుచుండును.

పండిత:—అమ్మా! పిన్ననాఁటనుండియు మీసోదరసోదరీలకు నా
యందున్నయభిమానముచే, మీకు సన్నెప్రశ్న వేయుట
కైన నెట్టియభ్యంతరమును లేదు. నేనుమాత్రము సర్వజ్ఞుఁ
డనా? మీరు నౌరంగజేబు ప్రభువును చాలచదివినవా
రలు.

రోష:—పండితరాయా! ప్రేమవిచ్ఛిన్నమైనచో దానికిగతి
యేమి?

పండిత:—అమ్మా! విషయానులచే నిరూపింపఁబడిన ప్రేమ, విభి
న్నమైనచో నది హృదయవేదనరగులఁజేసి క్రోధాగ్ని
యెగయుటకుఁ గారణమగును. ఆప్రేమయే, యతీంద్రి
యమైనచో, నట్టువిపరీతపరిణామమునొందక మధురభా
వసమన్వితమగు చక్కనివిప్రలంభమై తుదకు భక్తిగా
మాఱును. తల్లీ! యట్టిభక్తియే నిరతిశయానందకందము
కదా.

రోష:—పండితరాయా! మీరుచెప్పినట్టి యతీంద్రియప్రేమమా నవులకుసాధ్యపడునా?

పండిత:—కాకేమి? పూనికయున్నచో. మనుజునకసాధ్యమెద్ది? మీరుప్రేమించు వస్తువునందు భౌతికదృష్టిని క్రమముగ తగ్గించి, దాని నాధ్యాత్మిక విమర్శనకుఁ బాత్రముసే యుచో నానాఁడావస్తువునందలి ప్రేమయతీంద్రియ మగును.

రోష:—మీరుచెప్పినది నాకర్థముకాలేదు.

పండిత:—అమ్మా! ఇందేమున్నది! మీరొకపుష్పమునందలి రమ్య తగమనించునప్పుడు దాని యవయవస్ఫూర్తిని మాత్రి మేజూచి యానందించుటకు మాఱుకుసుమమునందలి రూపసంపదకుఁగారణమై తీక్ష్ణస్పర్శగల యగ్నికిని పుష్ప మును స్పృశించినంతనే యాహ్లాదమునిచ్చుచు దాని యందలి చల్లదనమునకుఁ గారణమైన వాయుతత్వమున కును,అందుమృదువైనమధురరసమునిచ్చు జలమునకును దివ్యసౌరభమునొసంగు పృథ్వీతత్వమునకును గలసంబం ధమును చక్కఁగసమన్వయించి యట్టి పుష్పాకృతినిజనిం పఁజేసిన పరిధానశక్తిని మనము గుర్తించినచో, నాపరి సవముసందతీంద్రియమైన మహాత్మ్యము మనకుగోచరిం చును. అప్పుడు దానిననుభవించుటలో మనకాధ్యాత్మి కానందము మాత్రమే శేషించి, కేవలావయవానందము

దానియందు నిలీనమగును. అట్టియానందసంజనిత శేషి
మలు వికల్పరహితములు. అనిర్వికల్పపేర్మచే మనకో
కపుష్పమునకును వేరొకపుష్పమునకును గలభేదదృష్టి
యు వ్యక్తిగతానురాగ విరాగములును నశించును.

రోష:—అట్టి నిరవయవమును నతీంద్రియమునగు గుణావైభవ
మును మాత్రమె యుపాశించు టెట్లు ?

పండిత:—(చిఱునగవుతో) అమ్మా! యట్టిసాత్త్వికారాధనము వి
గ్రహముల నిన ద్వేషించి హిందువులనుదూషించు మ
హమ్మదీయులకుఁ దెలియనిచో నీకమీరారాధించుయ
ల్లా యెట్టివాఁడని యూహింతురు? మీరాలంబనమక్క
ఱలేకయే మానసికారాధనము సలుపుటకలవాటుపడిన
వారుకదా !

రోష:—పండితరాయా! నేనెప్పుడును హిందువులను ద్వేషిం
చుటలేదు. అదిమీ రెఱుంగుదురుకదా! ఇఁకమీమత
మును దూషింపనేల ?

పండిత:—ఔను బీగంసాహిబా! అందులకే మీరు హిందూదేశ
మునకుఁ జక్రవర్తినులు కాఁదగుదురని పలుమాఱు నే
ననుకొందును. మీరక్తమునందుకూడ హిందూరసపు
త్రి రక్తబీజములు లేకపోలేదు.

రోష:—(చిఱునగవుతోఁ గొంచెముతలవంచి) ఔను, మాయ
వ్వ రాజపుత్రస్త్రీ, కాని పండితరాయా! దారా చక్రవ

క్రియగుటకు మీరుయత్నించుచుండ, ఇఁకనేనెట్లుచక్రవర్తినని కాఁగలనని యనుకొనుచుంటిరి ?

పండిత:—అమ్మా! దారాప్రభువే తానుచక్రవర్తియగుటకు ప్రయత్నించుటలేదు. నేనుయత్నించుట కెట్లుసాగును ?

రోష:—మాతండ్రి దారానెట్లయిన తనయనంతర మీమొగలాయిరాజ్య పట్టభద్రునిఁగా జేయవలెనని తలంచుచున్నాఁడు.

పండిత:—అమ్మా! తల్లిదండ్రులకు బిడ్డలందఱియందును సమాన ప్రేమయుండును. అందును మీతల్లిగారు మీచిన్నతనమునందే గతించుటచే మీతండ్రిగారి పుత్రపుత్రీవాత్సల్యము జగద్విదితము.

గీ॥ కొడుకుకొఱగామిగ్గయినను - గూఁతు రెంత।
విసముబెట్టిన తలిదండ్రు - లెసఁగుప్రీతి।
బాయఁజాలుదు రే। కడు - పారిగన్న।
మోహబంధంబులట్టివా - మోహ జేయ॥

రోష:—మాదారానుపీడి మాతండ్రిగా రితరులకు రాజ్యమునిత్తురా ? పండితరాయా ?

పండిత:—అమ్మా! మీతండ్రిగారు మీరాసగించిన గీటు దాటరని దారాప్రభువు నాతో పలుమాఱు చెప్పెరి. రాజ్యమునంతయు రోషనారాబీగము నడుపుచున్నారనియు నామె చక్రవర్తిని కాఁగలదనియు ననేకులూహించుచున్నారు

అందుచేతనె నేనుగూడ మీరుచక్రవర్తినిగా నుండ దగుదురని యంటిని.

కోప:—దారాకు రాజ్యమక్కఱలేకపోయినను మిగిలినముగ్గురు సోదరులూరకుందురా ?

పండిత:—వారుమాత్రము మీతండ్రిగారిమాట నేలజవదాటవలెను ? దారాప్రభువునకున్న పితృభక్తినె వారుగూడ ననుసరించి చక్రవర్తి మీకు మొగలుసామ్రాజ్యము నిచ్చినచో వారును మీతండ్రిగారియాజ్ఞను తప్పక శిరసావహింపకమానరు. మీధర్మశాస్త్రమున స్త్రీపురుషులకందఱకును సమానదాయభాగమేర్పడియున్నదికదా.

కోప:—మాయౌరంగజేబు తానెహస్తినాపుర సింహాసనము నధిష్ఠింపవలెనని కోరునేమొ. అతఁడు చాలసమర్థుఁడు. ఈమొగలాయిరాజ్యము నాతఁడేలినచో, నేనేలినట్లు సంతసింతును.

పండిత:—(చిఱునగవు మోమునఁదోఁప) బీగంసాహిబా ! మొగలాయి రాజ్యమునకు దైవవశమున నౌరంగజేబు చక్రవర్తియైనచో నెన్నఁడో సమసిపోయిన హిందూ మహమ్మదీయ సంఘవిద్వేషములు మరలరేకెత్తి రాజ్యమునందల్లకల్లోలములు ప్రబలునేమొయని చక్రవర్తి భయము కాఁబోలు. అందుచేతనె వారు దారాప్రభువును జక్రవర్తిగాజేయఁ గుతూహలపడుచుందురు.

రోష:—ఏమి! పండితరాయా! ఔరంగజేబు చక్రవర్తియై నచో మొగలాయిరాజ్యమునకు ముప్పువాటిల్లునా?

పండిత:—అవును! యేచక్రవర్తి మీతండ్రిగారివలెనే సర్వమతసహనముకలిగి తనసంఘమువలెనే యితరసంఘములను గూడ గౌరవముతోఁబోషించునో, యాతని సామ్రాజ్యమె చిరస్థాయికాఁగలదు. మతమనునది నానాదేశములందానాసంఘముల కనువగురీతిని దైవాంశసంభూతులగు మహాత్ములచేఁ బ్రచారముగావింపఁబడిన యొక మహత్తరాత్మవికాసహేతువగు జ్ఞానవిశేషముగాని కేవల యభినివేశముతోఁగూడిన మైహికావేశముకాదని మీమహమ్మదీయులు గుర్తింపకపోవుట శోచనీయము. ఔరంగజేబుప్రభువునకుఁ బరమతసహిష్ణుత బొత్తుగ లేదని మీకుఁదెలియకపోవచ్చును కాని లోకవిదితము.

రోష—మాయౌరంగజేబంత యవివేకముతోఁ బ్రవర్తింపఁడని నాయూహ. ఆతనిరాజ్య క్షేమమూతని తెలుంగఁడా పండితరాయా?

పండిత:—ఔరంగజేబు చాలయుక్తిపరుఁడు. చక్కనిరాజ్యకార్య ధురీణుఁడు. కాని వివేకియనిన నేనుసందేహింతును. స్వపరభేదములను పాటింపక, సమర్థతతోఁ బ్రజలను రంజింపఁజేయునాతఁడె వివేకముగల ప్రభువు. ఔరంగజేబు చక్రవర్తియైనచో మహమ్మదీయాధ్యక్షులకుకొఱకు మా

త్రిమె యాతఁడు రాజ్యమును పాలించును. పైఁగ నతనికి పెఱమతముల నణఁగఁద్రొక్కుటవలన తనరాజ్యము చిర స్థాయికాఁగలదను నహంకారము పూర్తిగకలదు. తుద కాతని మతాహంకారమె మొగలాయి రాజ్యమునకు ముప్పుదెచ్చును.

రోష:—పండితరాయా ! మీరు దారానువీడి యౌరంగజేబునేల చేరరాదు ? మీరుపూనుకొన్నచో నాతని హింసా మతద్వేషము నిర్మూలింపఁగలరేమొ.

పండిత:—అమ్మా ! నిశ్చయమునువదలి సంశయమునెట్లాశ్రయిం పఁగలను ?

రోష:—మాపిన్ననాఁటనుండియు మీపయిమాయెడఁ జూపుచున్న భక్తి విశ్వాసము లద్వితీయములగుటచే మాతండ్రిగారు మిమ్మెప్పుడును, మాకుటుంబములోనివారుగ నెంచు చుందురు. అందుచే మిమ్మందఱు గౌరవింతురు.

పండిత:—అమ్మా! మీతండ్రిగారు నాయెడనట్టిప్రేమఁజూపకుండి నచో నాకీమొగలాయిరాజ్యమునందింత యున్నతపదవి మాటయటుండ, నిలువనీడగూడ నొసంగెడివారెవ్వరు?

రోష:——నేడు మా మొగలాయిదర్బారునందు, మీకున్న గౌర వ మేహిందువునకును లేదని నేనునొక్కి వక్కాణింపఁ గలను.

పండిత :——సాహిబా ! మానవహృదయమద్దమువంటిది. మన మానసమునందెట్టి రసముప్రసరించుచుండునో యెదుటి

హృదయమునందుఁగూడ నట్టి ప్రతిబింబమే కన్పట్టక మానదు.

ఘోష:—మీరు హిందువులయ్యును, మామహమ్మదీయ ప్రభుత్వమునందభిమానము నింతగాఁజూపుట నాకుఁజాలవింతగ గనుపట్టుచుండును.

పండిత:—వింతయేల? మీకుఁగూడ నీభారతవర్షమె జన్మభూమి. మీరును మేమును కలసిమెలసి దేశహితవునాచరించుచు పరిపాలనావిధానమును జక్కఁగసాగింపఁ గలిగినచో, మన దేశమును, మనమతమును, నితరులెవ్వరేని కన్నెత్తియైనఁ జూడఁజాలరు.

ఘోష:—మన రెండుసంఘములకును బరస్పరసంఘర్ష మేలకలుగవలెను? మతమనునది దైవజనితమగు జ్ఞానవిశేషమని మీరిప్పుడేకదా చెప్పిరి. హిందువులు చాలపరమతసహిష్ణుత కలిగినవారుకదా!

పండిత:—ఔను. మామతము సర్వజనీనము. కాని మాసంఘము సంకుచితము. మీమతముసంకుచితము. సంఘము సర్వజనీనము. మేముప్రతియణువునందును దైవశక్తినిగుర్తింతుము. అదియె మామతసారము మీమతము మీమనీదులు వదలినవెంటనె మఱచుదురు. కావుననే మాకు మీతో సంఘర్షము లేకున్నను మీరు మామతమును ద్వేషించుట కలుగుచున్నది. మానవహృదయము దర్పణా

మనికూడ నేనుచెప్పితిని. అదిమీరుగ్రహింప లేదుకా-బో
లు అద్దమునందు ప్రతిబింబమేర్పడుట సహజముకదా.

రోష:—మాయారంగజీబంత మూర్ఖతతో వ్యవహరింపఁడని
నావిశ్వాసము.

పండిత:—అమ్మా! మామతమునందలి విశ్వవ్యాపకతా ప్రమా
ణముగాని, మీసంఘమునందలి సర్వమానవసౌభ్రాతృ
త్వముగాని యారంగజీబునందు మృగ్యములు. అతని
గ్రంథపఠనాసంరంభము మారణకళాకౌశలమును మ
తావేశము నుద్రేకించు ప్రచారమునకు మాత్రమెయు
పయోగించుచున్నవి కాని యాతనికి హృదయవికాస
మొసంగుట లేదు.

ఉ॥ దానములేనిహస్తము ని – దానములేనిమతంబుఁ జూడనా।
త్మానుభవంబులేనికళ – ధర్మవిచారణలేని బుద్ధియుఁ।
దీనులఁగావలేనిప్రభు – ధీరత, నీభువిలోపరేంగిత।
జ్ఞానములేని మానవుఁడు – జాలవిషాదము గొల్పు నెంచగన్॥

రోష:—మీరుదారానుపీడి, మాయారంగజీబునకు సాయ
మొనరించినచో ఘనమగు పారితోషికమునిప్పించెదను
మీరె మాయారంగజీబు హృదయమున మార్పుకలు
గఁజేయగల ధీరులు. మీస్వామి భక్తి రాజభక్తులచంచల
ములు. మాయారంగజీబు చక్రవర్తియైనను మిమ్మా
మొగలాయిరాజ్యము పోఁగొట్టుకొనఁజాలదు.

పండిత:—బీగంసాహిబా! మీసోదర ప్రేమయపారము. మీయ నురాగము. మీయగ్రజునివీడి యౌరంగజీబునందుపా దుకొనుట మొగలాయిరాజ్య దురదృష్టము.

రోష:——నాకుమతముతో నిమిత్తములేదు. మాయౌరంగజీబు నందు నాప్రేమనిర్హేతుకము. అవ్యాజము. నాయంతః కరణము శూరుఁడైన మానవునారాధించును. దారా వట్టివిరాగి. మానలువురుసోదరులలో నాకౌరంగజీబె నచ్చినప్రతిభాశాలి.

పండిత:—మీరుచాల పొరబడుచున్నారు. రోషనారాబీగం! దారాప్రభువు ధర్మబద్ధహృదయుఁడు. అతఁడు మొగ లాయిరాజ్యమునందుగల హిందూమహమ్మదీయ మత స్థులనందఱ చక్కఁగసమన్వయింపగల ప్రౌఢుఁడు. దా రావైరాగ్య మాప్రభువు రాజ్యభారమును వహించు వఱకె. ఔరంగజీబు ప్రభువునకున్న మతాభినివేశము దారాయందు లేకపోవుటచే మీరాతఁడు విరాగియని యూహించుట న్యాయముకాదు. దారాయౌరంగజీబు లలో దారాయెశూరుఁడు.

రోష:——మీరెన్నిచెప్పినను, మాయౌరంగజీబువలె దారా మొగలాయిరాజ్యమును సమర్థింపఁజాలఁడు. మాతండ్రి యాతని నెంతవెనుక వేసుకొనివచ్చినను మహమ్మదీయ ప్రపంచమాతనికి పూర్తిగవ్యతిరేకమగుట నిశ్చయము

పండిత:—అట్లయిన నిఁక హిందువుఁడనగు నేనౌరంగజీబును జేసి చేయుసాయమేమున్నది? చక్రవర్తియే దారాపరిభావు నకు సహాయము చేయఁజాలకున్న నాతనికి నేను తోడ్ప డుట యసంభవముకదా!

రోష:—రాజపుత్రస్థానమును నిర్వైరముగ మీరుచేయుచో యశ్వంతసింహాదుల వలన మాయౌరంగజీబున కొత్తిడి కలుగదని నావిశ్వాసము. అందులకై మీసహాయము గోరితిని.

పండిత:—నాబోధలవలన ఔరంగజీబునకు హిందువులయందు గల యసూయబోవునంటిరే. అందులకై మాత్రమే నాసాయమనుకొంటిని.

రోష:—ఔను, మీరు రెండువిధముల నుపకరింపఁగలరు.

పండిత:—హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యతసాధించుటయె నాజీవి తపరమార్ధము. దానినెవ్వరు సమీకరణము గావింతు రో వారితోడ సహకారము సలుపుటకు సిద్ధముగ నున్నాను.

రోష:—పండితరాయా! మామొగలాయి సామ్రాజ్యమునందు ను మాకుటుంబమునందును మీకున్న భక్తివిశ్వాసము లకు సంతోషపూర్వకముగా నీవజ్రపుటుంగరమును మీకొసంగుచున్నాను. నావలన మీకెప్పుడేసహాయ ము గావలసివచ్చినను మీరునిస్సందేహముగ నొందవ

చ్చును. (అని యొకవజ్రపు టుంగరమును పండితరాయ లకొసంగును.)

పండిత:—బీగంసాహిబా! చిరకాలమునుండియు మీతండ్రిగారి నాశ్రయించి యెట్లయిన దేశమునందలి మతద్వేష సంఘద్వేషమునరికట్టవలెనని ప్రయత్నించుచుంటిని మీరు గూడ నాయత్నమునకుఁ జేయూతనొసంగు నట్లల్లా మిమ్ముఁ బ్రేరేపించుఁగాత.

రోష:—మీరును, నేనునుగూడ, మాయౌరంగజీబునకుఁ దోడ్పడినచో మనయిరువుర యాశయములను పూర్తిగ నెరవేరఁగలవు. అదిగో మాదారాజహానారాలు వచ్చుచున్నారు. మాజహానారాకంఠధ్వని వినిపించుచున్నది. (అనిరోషనారా వెడలిపోవును.)

(అంతట పండితరాయలు కూర్చుండినగదియందు దారా జహానారాలు ప్రవేశింతురు.

జహానారా తెరలోనుండియె యీక్రిందిపాటను పాడుకొనుచు ప్రవేశించును.)

జహానారా:—"హిందూకహే సోన్ హంబడే–ముసల్మాన్కహే హమ్ ।

ఏక్ మంగ్కా దోఫంద్ హై – కుంజియాదా కున్ కామ్ ।

కుణ్జియాదా కుణ్కామ్ – కణ్నాసహి కజీయా ।

ఏక్ రామ్కా-భగత్ హై - మూజే రహ్మ్‌కె సేర
జీయా !
ఏక్ క్రిష్ణ ఏక్ కరీమ్ - దోయిసరితాన్ మిల్ ఏక్
సింధూ !
సాహిబ్ సబ్కా ఏక్ హై - ఏక్ ముసల్మాన్‌కె హింసూ॥

(పండితరాయలు లేచి వారికెదురుగ జనును. దారా పండిత
రాయుని భుజముపైఁ జేయివైచి, జహనారావెనుకరా
ముప్వురుచితాసనములపైఁ గూర్చుందురు.)

దారా:-పండితరాయా! మాదోషనారా మిక్కుట్రియో వేధం
చుచున్నట్లున్నది.

పండిత:—ప్రభూ! ఆమెలౌకికహృదయమునకు విశ్రాంతిస్థాన
ము లేకపోవుటచే నామెమానసమెప్పుడు నలుకుచునే
యుండును. విషయప్రవృత్తులందుమాత్రమె పరువులిడు
మానవహృదయములు దైవోపహతములగు నప్పుడవి
కళావిహీనములగు వజ్రములవలె జీవమునశించి కాఠి
న్యత శేషించినవై యుండును.

దారా:—మాజహనారా కట్టియావేదనయుండదే.

పండిత:-జహనారాబీగం మానసము తేనెటీఁగవంటిది. ప్రేమ
మరందాస్వాదనమె యామెకు స్పృహణీయాశయము.

దారా:—మారోషనారాకు నాయందసూయకుఁ గారణము
లెవ్వియు లేవు పండితరాయా!

పండిత :—ప్రభూ! ప్రేమయనునది చాలనపూర్వమైన మానసికసంస్కారవిశేషము. నిష్కల్మషమైన యంతరంగవేదిక యందె యది చక్కగ ప్రసరించుచు, నిరతిశయానందరసాస్వాదనకు తావొసంగును. ప్రశాంతచిత్తులగు మీవంటి యుదాత్తులకా రసస్వరూపము తెలియునుగాని, పామరులకది మరుమరీచికలవలెదోచి వారిమానసములను భ్రాంతులవెంట దఱుముచుండును. తుదకట్టి వెడగులు విషయవాంఛాసంజనితనిదాఘమునంబడి మృగప్రాయులై యిహపరములకుజెడి నశింతురు.

జహానారా :—పండితరాయా! మారోషనారానుగూడ ప్రేమతత్వముచేతననైపునకు ద్రిప్పుకొనవచ్చునని మాదారా యూహించుచుండును.

పండిత :—అమ్మా!

ఉ॥ మానవులందు ప్రేమసుకు ♦ మారతరంబగుసాధనంబగున్।
గాని, దయార్ద్రతాగుణ వి ♦ కాసములేని తమోవిమోహి
తుల్।
దానిగ్రహింపజాలక మ ♦ దాంధులుగాన, మహాత్ములైన
సం।
ధాన పరాయణాత్మకుల ♦ ధావణి భీరువులౌనురాపైయిక్॥

(తెరలో)

దారా ప్రభూ! రక్షించుము! రక్షించుము! సన్నిభటు

లేనుగుకాలిక్రిందఁ బడ వైచి త్రొక్కించుట కీడ్చుకొని పోవు చున్నారు.

దారా :—(తోటుప్రాటుతో చెవియొగ్గి) పండితరాయా! యే దియో యార్తనాదము వీధినుండి వినవచ్చుచున్నది! (అని పండితరాయుని చేయిపట్టుకొని ముందుకువచ్చును. జహానారా లేచి వెనుకకుఁబోవ జహనారాకును, దారా పండితరాయలకును మధ్య తెరపడును). ఓయీ! రహీమ్ ఖాన్! ఆగుమాగుము! ఏలనతనినట్లీడ్చుకొని పోవుచు న్నారు? అక్కటా! యాతనిశరీరమంతయురక్తసిక్తముగ నున్నదే! వానినిటుతీసికొనిరమ్ము. (శిక్షితులనురిదీయు రహీంఖాన్, బంధింపఁబడిన యొకవ్యక్తి నీడ్చుకొనుచు జైలాధికారి ఖుస్రూతోఁ బ్రవేశించును).

ఖుస్రూ:—ప్రభూ! ఈదుర్మార్గు నేనుగుకాలిక్రిందఁబడవైచి త్రొ క్కించుమని చక్రవర్తి యాజ్ఞనిచ్చియున్నారు. అందుకై వీనినీడ్చికొని పోవుచున్నాము.

దారా :— ఈతఁడు సింధురాష్ట్రమునందలి సరిహద్దుఖిల్లాదారు మాలికజీవనుకాదా? ఇతఁడుచేసిన నేరమేమి?

మాలికజీవన్—(రోదనముచేయుచు) మహాప్రభూ! నేనురాజద్రో హముఁజేసితినని నాపైయౌరంగజీబు ప్రభువన్యాయ ముగ నేరముమోపి శిక్షింపఁబడుటకై నన్నుబంధించి చక్రవర్తికడకు పంపియున్నారు. అందుపైఁ జక్రవర్తి

నన్నేను గుకాలికిక్రింద పడద్రోచి త్రొక్కించుటకై యాజ్ఞా
పించిరి. అల్లాతోడు. నేనేపాపమెఱుంగను. నేను షియా
మతస్థుఁడనగుటచే నన్ను ఖిల్లాదారుపదవినుండి తొలఁ
గించి జంపింపనెంచెను. నన్నురక్షించుము ప్రభూ (అని
దీనముగ వేడికొనుచు దారా పాదములపైఁబడెను.)

దారా:—(పండితరాయునివైపుతిరిగి) పండితరాయా! పాపమీ
మాలిక జీవనెట్టియపరాధమును జేయలేదని యల్లాపైఁ
బ్రమాణము చేయుచున్నాఁడు. మాయౌరంగజీబున
కెవ్వని మానప్రాణములనైనఁ దీయుటయన్నఁ జెలఁగా
టము. పాపము! వీనిదుర్మరణమువలన వీనియాలుబిడ్డ
లెంత పరితపింతురోయని మాసోదరుఁడు గుర్తింపఁడు.

పండిత:—ప్రభూ! ఔరంగజీ బీతఁడు శిక్షార్హుఁడని వ్రాసిన
ప్పుడు చక్రవర్తితని నేరమును బూర్తిగవిమర్శించియె
మరణదండన విధించియుందురు.

దారా:—మాతండ్రిగారుకూడ నొక్కొక్కప్పుడు చాలనావే
శముతో నేకార్యమునైనఁ జేతురు. వారిపుడు వయో
వృద్ధులుకూడనగుటచే నాయుద్రేకము మితిమీఱు
చున్నది.

పండిత:—చక్రవర్తియే నీతనిపై నేరమునుస్థిరపఱచి శిక్షింప
మనమీతనిఁ దప్పించుటెట్లు ?

దారా:—మనమిరువుర మిప్పుడే చక్రవర్తికడకేగి యీదీనుని
ప్రాణదానముం జేయుడని వేడుదము. కోటిమానవుల

ప్రాణములఁదీయుటకేనా మనమీరాజ్యమును పాలించునది పండితరాయా ?

పండిత:—ప్రభూ! శిక్షాస్మృతులను మనము నడిపింపనిచో రాజ్యమునందలి దుర్మార్గులనణంచు టెట్లు? పరిపాలకుఁ డొకప్పుడు వజ్రమువలె కాఠిన్యమునువహింపవలెను. మఱొకప్పుడు శిరీషకుసుమమువలె మార్దవమును జూపవలెను. లేనియెడల ప్రభుత్వమునందవశ్యముగా నాచరింపవలసిన దుష్టశిక్షణా శిష్టరక్షణాధర్మములు నెఱవేఱుటదుర్లభము అందరియందును మృదుత్వమును జూపుప్రభువును పరిచారకులు నుద్యోగులు లోకువ గాని రాజ్యమునందు లంచగొండితనము హత్యలు, దోఁపిడిలు మున్నగు దుర్మార్గములనుప్రబలఁజేయుదురు.

దారా:—నాదృష్టియందు యోగ్యతలేని మానవుఁడొకఁడును గానరాఁడు ఏవిధమానసిక పరిణామమునందున్నమనుజు నెట్టిపనియందు నియోగింపవలెనో విమర్శించుచు వానినట్టికార్యములందుఁ బురికొలుపుట పాలకులప్రథమ కర్తవ్యము.

పండిత:—ప్రభూ! అట్టియుదారబుద్ధితో రాజ్యమొనరింపవలె నన్న దేశమునందలి ప్రజలయందెంత సౌజన్యత సహన శక్తి క్రమశిక్షణ జ్ఞానము ప్రబలియుండవలెను? రాజ్యము

లందలి హంతకుల యుద్యోగముల నణంచుటకుం గాక,
శిక్షాస్మృతులు వ్యర్థముగ కల్పింపఁబడినవా ?

ఉ॥ రాక్షసులందు సానుమను ♦ రాగముమీఱ జరింపఁజెలునే।
నీక్షితిక్షేత్రప్రజాళియను ♦ లీగతిపంభవమొంద నేలకో!।
రూక్షపుదంపసీతి నతి ♦ రుచ్యవిభేదమునందమర్చ మీ।
రీక్షణమంచె సీక్షకుస ♦ మీక్షణసేయుఁడుపేక్ష లేకయే॥

దారా:—హంతకులెప్పుడును. వారివెనుకనుండు నాయకులచేఁ బురికొల్పఁబడుదురే కాని తమంతతామే యట్టి దురంతములకుఁ దొరకొనరు. వారియందలి క్రౌర్యమును తమోగుణమును గనిపెట్టి తమదురాశయములను నెఱవేర్చుకొనుటకు, విద్యాసాంప్రదాయములందుఁ బరిచయముగల తామసులు పరద్రవ్యములను పరస్త్రీలను హరింపను ద్దేశించుచు, పరదేశముల నక్రమముగనాక్రమింపవలెనను దురాశాపిశాచమునకులోనై పరిపాలకులమని నిజ్ఞప్తిఁగుచు హంతకులను జేరఁదీసి వారిసహజఘాతుకత్వమును తమమారణ కళాకౌశలముచేబోషించి, తమరాక్షసకృత్యములకు వారినుపయోగింతురేకాని కేవల హంతకులనుజాతి సృష్టియందున్నటుల దోఁపదు. ఎన్నఁడైన నట్టియుద్రేక మొకవేళ నొక్కనియందుఁ బొడసూపెనేని యట్టివానిని మనసత్సంగపరిపాకమున సులభముగఁ ద్రిప్పనచ్చును. మీరామాయణకర్త

యగు వాల్మీకి దారిద్రోపుడు వృత్తినుండి మహర్షిగ మారలేదా? విద్యాధికులలోనె రాక్షసులుగలరు. నాకే లోకమునందు విద్రోహముల కనేకయుక్తులను బన్ను చుందురు. అట్టి పండితమానినులను ద్రిప్పుటకే మనము కడంగవలెను.

ఖుస్రూ:—ప్రభూ! వీనిని వెంటనే జంపుడని చక్రవర్తియాజ్ఞ యిచ్చిరి. మాకు వీనినిదీసికొని పోవుటకు సెలవీయుడు.

దారా:—ఓయీ! మూర్ఖుఁడా వానినిజంపుటకు మీకువినోదముగనున్నది. మీరుక్రూరమృగములా లేక మానవులా? వానినిజంపిన జంపుదురుగాక! అట్టిలవాని నీడ్చెదరు? వానిమొడలంతయు రక్తమయముగ నున్నదో! ఘాతుకజంతువులుగూడ మృగములనుజంపినగాని చీల్చవు. మీరుమానవులైయుండియు నింతక్రూరముగ సంచరించుచున్నారు. నేను మరలఁజెప్పువరకు మీరు వానినిఁజంపినచో మీభుజములపై మీశిరములుండవని నమ్ముడు.

పండితరాయా! మనమిట్టివిషాద వితర్కములందుఁ బడి యున్నచో మాతండ్రిగారు వినోదార్థము బయలుదేఱు వేళయగుచున్నది. మనముతడవుచేసిన నీమందభాగ్యుఁడునిష్కారణముగ జచ్చును! అరే! ఖుస్రూ! నేను మా తండ్రిగారివద్దకుఁబోయి మరల నిప్పుడేవచ్చెదను. అంత వరకు మీరు వేచియుండుఁడు.

(అని దారా పండితరాయలిరువురును మోతీ మసీదువైపునకుఁ బోవుచున్న షాజహాన్ కడకు బోవుదురు).

ఖుస్రూ:—అరే! భాయీ! రహీం! మనమీరోజున వీని ప్రాణములు దీయనిచో మనభత్యము పదిరూపాయిలు పోవును. ఇటువంటి సమయమువచ్చినప్పుడె మనకు బ్రదకు పదిరూపాయిలు దొరికేది. దారావట్టి జాలిగుండె కలవాఁడురాభాయీ! అతఁడు మనమహమ్మదీయులలో తప్ప బుట్టినాఁడు. మన దురదృష్టవశమున నీనాఁడువీని నిట్లుగొనివచ్చితిమి.

రహీం:—దారాచక్రవర్తియైనచో మనముద్యోగమున మట్టివేసుకొనవలసినదే. ఆతఁడు మొగలాయిరాజ్యమున నెవ్వారినురిదీయనివ్వఁడు.

మాలిక:—భాయీ! ఖుస్రూఖాన్! భాయీ! రహీంఖాన్! బాబా మీకుసలాములు నన్నుదారాప్రభువు రక్షించినచో. నాఖిల్లాకుఁబోయిన వెంటనే మీయిరువురకు చెఱియొక నూటఱురూపాయలను బహుమతిగా నంపుదును.

రహీం:—ఆరే! బేవుకూఫ్! నోరుమూయి. (అనిమోకాలితో పొడుచును) మీఖిల్లాదాయలా బహుమతులిచ్చేది? మీరుబళ్ళారితే శేడిపిల్లలు. నీఖిల్లాకు నీవుపోయినతరువాత మేము నీకుజ్ఞాపకమా? డబ్బులేకుండ నేమొగముతో నిచ్చుట పనిజరుగునని వచ్చితివి? (అని తన్నును)

మాలిక:—అల్లాతోడు. బాబా! నన్ను పొడవకండి నేను తప్పక పంపెదను. నా దేహమంతయు పుండుగ నైనది. బాబా! రెండురోజులనుండి తిండిలేదు. నిద్రలేదు. త్రాగుటకు కొంచెము మంచినీళ్లైన యివ్వండి బాబా! ప్రాణములు పోవుచున్నవి. (అని క్రిందపడిపోవును)

రహీమ్:—అరే! భాయీ! వీడుబ లేటక్కరిరా! (అని మాలిక జీవనును పైకలాగును). అరే! ఖుస్రూ! వీనికొరకు గజీబు వంటి ప్రభువుండాలి కాని దారావంటి మెత్తనివానికి ప్రభువైతే యీ ఖిల్లాదార్లు చేసే ద్రోహములకు మితి యుండదురా భాయి!

మాలిక:—నేను ద్రోహము చేయను బాబా! మీకు తప్పక బహుమతి పంపెదను. నాకు కొంచెము దాహము! దాహము! ప్రాణములుపోవుచున్నవి. (అనిమరల క్రిందపడును)

ఖుస్రూ:—అరే! బద్మాష్! (అని తన్నును) నీకు దాహము దారావచ్చి యిస్తాడు. అంతవరకు పడియుండు. నీవు మాకు పంపించే బహుమతులు చూస్తాము లే! నీవు బలేదొంగవు.

(తెర పడును)

4వ రంగము

(మోతీ మసీదుకుఁబోవుచున్న షాజహాన్ చక్రవర్తి కడకు దారా పండితరాయలతోఁగూడఁ బోయి కలసికొనును దారా పండితరాయలిరువురుచక్రవర్తికి సలాముచేసి నిలువఁబడుదురు.)

షాజ:—కుమారా! ఏలయింత తొట్రుపాటుతో పండితరాయల నుగూడఁదీసికొనివచ్చితివి? ఏమైనవిశేషవార్తలున్నవా?

దారా:—నాయనగారూ! విశేషములేవియులేవు. నేనొకశిక్షితుని ప్రాణములు కాపాడుటకై ప్రార్థింపవచ్చితిని.

షాజ:—ఓహో! మాలికజీవన్ జీవనములను రక్షింపఁగోరివచ్చితివా? ఆతఁడు గొప్పరాజద్రోహమునకుసమకట్టుచుండ నౌరంగజీబువానినిఁ బట్టుకొని,బంధించి వానినేరమును విచారించి శిక్షింపుఁడని నావద్దకుఁబంపెను. అట్టిదురాత్ముల్గలను మనముపేక్షించినచో మనకుఁ దప్పక ముప్పువాటిల్లగలదు.

దారా:—ఒక్కచిన్ని ఖిల్లాదారువలన మనవిశాల సామ్రాజ్యమునకు భంగముకలుగునాతండ్రి!

షాజ:—బిడ్డా! మనవిశాలశరీరము నందెంతసూక్ష్మమైన ముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నను, దానినూడఁబెఱుక కూరకుందుమా?

దారా:—అట్టిప్రమాదకరమగు కంటకములను మనబాహ్యావయవములందున్నప్పుడు మాత్రమె మనము వానినూడఁ

బెఱుకుదుము. కాని యవిమనహృదయము నంటునప్పుడో వానినిఛేదించుటెట్లు? అట్టిశల్యములు మనకొకప్పుడురమ్యముగ గూడ గాన్పించునేమొ!

షాజ:— అదెట్లు! ముల్లు మనకొకప్పు డుల్లాసము గొలుపునా కుమారా!

దారా:—అది మనమేవగించుకొను బర్బరవృత్తము నంటునప్పుడు ప్రమాదముగ గనిపించును. కాని మనయాత్మశక్తితోఁ బెంచిన రోజావృక్షమునందవి యందముగనే యుండునా నాయనగారూ! ప్రమాదాప్రమాదము లాత్మసామర్థ్యపర్యవశితములు. ఈనిర్భాగ్యుఁడగు మాలికజీవను మనయౌరంగజీబునకన్న మొగలాయిరాజ్యమున నుపద్రవము కలిగింపఁజాలఁడు.

షాజ:—ఏమీ! నీ... సోదరుఁడుగూడ నంతమూర్ఖతతో వ్యవహరించుచుండెనా? అతఁడు బాగుగఁ జదువుకొనిన విద్యాధికుఁడు కాఁడా?

దారా:—నాసోదరుఁడైననేమిఁ యగ్బరుచక్రవర్తివంటి మహాపురుషునికి ప్రపౌత్రుఁడైననేమి?

మ॥ ఘనసత్కీర్తులువోయినన్ సకలలో-కంబెంత నిందించినన్।
తనమానంబెటుదుల్లిపోయినను స-త్సంఘంబు ఛీ! యన్ననే।
మని యెవ్వారికవద్దువద్దనిన దు-ష్టావేశభూయిష్ఠులై।
జనవిద్వేషముఁ బెంచు పాతకులకే-సంకోచముల్లేవుగా!॥

తండ్రీ! అతఁడు విద్యాధికుఁడంటిరి.

ఉ॥ విద్యలనేర్చినంతన వి-వేకముమానవుఁడొందెనేని యా।
హృద్యములైనవిద్యలు మ-హీస్థలినిట్టుల క్షోభబెట్టఁగా।
నోద్యమె కాదె. రాక్షసులు-సొంపగువిద్యల నభ్యసించినన్।
మద్యముఁద్రావుక్రూరులకు-మారణయంత్రములిచ్చినట్లగున్॥

షాజ:—బిడ్డా! ఔరంగజీబట్టిద్రోహములనేమిచేయుచున్నాఁడు

దారా:—ఆతఁడు మీప్రతినిధిగఁ బనిసేయుచు గుజరాతునందున్న హిందువుల పుణ్యక్షేత్రమగు ద్వారకయందలి చింతామణి దేవాలయమును నాశనమొనర్చెను. సర్వమతసామరస్యతయు, హిందూమహమ్మదీయసఖ్యతయు మొగలాయిరాజ్యమునకుఁ బునాదులుగ నెంచుచున్న మీపరిపాలనమునందె యట్టిదురాగతముల నతఁడుచేయించుచు, సింధురాష్ట్రమునందలి పెక్కుహిందువులను బలాత్కారముగ మహమ్మదీయ మతమునఁ గలుపుచున్నట్లుకూడ, వార్తలువచ్చినవి. హిందువులందఱు సింధురాష్ట్రమునువీడి యటునిటుఁబోవుచున్నారు. ఇట్టి దారుణకృత్యములను జేయించుచున్న యౌరంగజీబు మొగలాయిరాజ్య కంటకుఁడు కాఁడా ప్రభూ!

షాజ:—ఏమీ! ఔరంగజీబు ద్వారకయందలి చింతామణి దేవాలయమును బ్రద్దలుకొట్టించెనా? మేమువినలేదే? అతఁడెంతయవివేకి! అట్టి సుందరమందిరము నెట్లు వక్కలుచేయించెను!

దారా:—వారి దేవాలయమును పడఁగొట్టుటతో నాతఁడు తృప్తి జెందలేదు ప్రభూ! హిందువులుపూజించు గోవులనువధించు శాలనుగూడ నచ్చోటనిర్మింపఁజేయుట చాలనీచతరము. న్యాయదృష్టితో పరిపాలనావిధానమును నడుపనెంచిన చక్రవర్తికది జుగుప్సాకరమని యాతఁడూహింపలేదు. ఆతని విద్యాధిక్యతయు రాజభక్తియు నిట్లు వెలుఁగుచున్నవి!

షాజ:—మనకావార్త నాతఁడింతవఱకు దెలుపనేలేదే!

దారా:—అట్టివార్తల నాతఁడెట్లుమీకంపును? తానెచక్రవర్తి యనుకొనుచున్నాఁడు. మీయాశ్రితుఁడగు కవీంద్రాచార్యసరస్వతియును, మనపండితరాయునిపుత్రుఁడు నీమధ్యద్వారకకుఁబోవ, నచ్చటహిందువులెల్ల వారికాభీభత్సదర్శనమును జూపిరి. ఆదేవాలయవిధ్వంసముచే, మహారాష్ట్రులును రాజపుత్రులును చాలనుద్రేకము నొంది మనరాజ్యమునందల్ల కల్లోలములఁ బురికొలుపుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండఁ పండితరాయలాయా నాయకులకు లేఖలనంపి, తానీచిన్నికార్యమును జక్కబఱతుననియు, ననవసరరక్తపాతము వలదనియు నివారించెను. కవీంద్రుఁడు పండితరాయలకు వ్రాసిన లేఖను దిలకింపుఁడు. (అని తనజేబునుండి యొకయుత్తరమునుదీసి చక్రవర్తి కిచ్చును.)

షాజ:—(దారాయిచ్చిన యుత్తరముఁగ్రహించి లోనఁజదువుకొని) పండితరాయా! వెంటనే యీదేవాలయపునర్నిర్మాణమునకుఁ గావలసినధనము మనబొక్కసమునుండి పంపుము. తొలుతటియాలయముకన్న నెక్కుడువైభవముతో నలరారునట్లు గట్టించుటకుఁ గవింద్రులచ్చట నేయుండి యీపనినిబూర్తిచేయించునట్లు నామాటగాఁ దెలుపుము. కుమారా! ఔరంగజేబును, తక్షణమె దక్షిణమునకుమార్చి నట్లొకఫర్మానాపంపుము. ఇట్టియవకతవక లిఁక నెన్నఁడును జేయవలదని కఠినముగ నాఫర్మానాలో మందలింపుము.

దారా:—తండ్రీ! తమయాజ్ఞను శిరసావహించి యట్లేసేయుదును. ఏ యల్లాప్రీతికొఱకే దివ్యభవనమును నిర్మించితిరో, యట్టిపవిత్రమగు దేవునిస్మరించి, యీపావనప్రదేశమునందు మాలికజీవనునికిఁ బ్రాణదానముఁగూడసేయుఁడు. ఔరంగజేబు వ్రాఁతలయందంత సత్యమున్నట్లు తోఁపదు. ఒకమానవుని ప్రాణములను దీయుటకన్న నాతనిరక్షించినచో నల్లాసంతసించును.

షాజ:—కుమారా! నీవుమిత్రులను శత్రులనుగూడ వివేకింపఁజాలనిబేలవు. ఈదుర్మార్గుఁడగు మాలికజీవన్ నీ కెప్పుడెట్టి యపకారముఁజేయునో కానిమ్ము. నీయందలి వాత్సల్యమునంజేసి వానికిఁ బ్రాణదానము సేయుచున్నాము. ఇదిగోముద్రిక. పోయివానిని విడిపింపుము.

(దారా తండ్రియొద్ద ముద్రికను గైకొని, తలవంచి, మోతీ మసీదు వైపుదిరిగి మోకరించి, సలాముచేసి, తండ్రియొద్దవినయ పూర్వకముగ తలవంచి నిలుచుండును.)

పండిత:—చక్రవర్తీ! దారాప్రభుని హృదయమొక యమృతఘటము. అదిస్వపరప్రశక్తిలేకయె యందఱకు తృష్తిగావించుచుండును.

షాజ:—(చిఱునగవుతో) మీరింతకాలమునుండి బోధించుచున్నను, మాదారాకువివేచనాశక్తి కుదురలేదా? పండితరాయా!

పండిత:—ప్రభూ! త్యాగముకూడ, నొకవిధమగు మానసికోద్రేకము. అదిపాత్రాపాత్రములను గుర్తింపనీయదు. తనకుంబ్రాణాపాయము వాటిల్లునని, తండ్రియెంత చెప్పినను, భారతవీరుండగు కర్ణుండు, తనసహజౌదార్యమునువీడంజాలక, కవచకుండలముల నిందునకిచ్చెను. తుదకాత్యాగమువలననే యాతండు మృతినొందెను. మంచి గుణములుకూడ మితిమీఱి యాచరించు వారొకప్పుడాపదలందుం జిక్కుకొనుటలో నాశ్చర్యములేదు.

దారా:—(చక్రవర్తికి సలాముచేసి) తండ్రీ! సెలవొసంగుండు. తమయాజ్ఞాప్రకార మామందభాగ్యుని నేనిప్పుడె విడిపించెదను. (అని పండితరాయునితో నిష్క్రమించును. షాజహాను, మోతీమసీదునకుం బోవును. దారా పం

డితరాయలు మరల మాలికజీవను కడకువత్తురు) ఖుస్రూ
భాఁ! చక్రవర్తిముద్రిక యిదిగో. ఈమాలికజీవను ప్రాణ
ములను చక్రవర్తి రక్షించెను. వానికి మీరుగావించిన
యగౌరవమున కాతని మీ యేనుగుకాలిక్రింద ద్రొ
క్కించుటకు గొనిపోవుచుంటిరో, యాయేనుగుమీద
నెక్కించి వానిఖిల్లాకుఁ బంపివేయుఁడు.

మాలిక:-(తనశృంఖలములతో దారాపాదములపైఁబడి) ప్రభూ
మీయపారకృపావిశేషముచే నేఁడునాప్రాణములు దక్కి
నవి. నాజీవితాంతమువఱకు మీకుగృతజ్ఞుఁడను.

దారా:___పిచ్చివాఁడా! అల్లా మనలనురక్షించును. ఆ దయా
మయుని కటాక్షారసములేనిచో మన మొకక్షణముకూడ
జీవింపఁజాలము. తనధర్మమును నిర్వర్తించు యుద్యో
గుల నెల్లప్పుడల్లాకాపాడుచుండును. నీఖిల్లాను, జాగరూ
కతతోఁ జల్లగ పాలింపుము. పేదసాదలందాదరముకలిగి
హిందూమహమ్మదీయ మతస్థుల నిరువుర నీ రెండుభుజ
ములుగఁ జూచుకొనుము.

(అంత ఖుస్రూరహీములు మాలికజీవనుని బంధములను
విప్పి వేయుదురు.)

మాలిక:___(పండితరాయునిజూచి) పండితరాయా! మీకనేక
సలాములు. మీయిరువుర నల్లారక్షించుగాఁత.

పండిత:—మాలికజీవనా! మానవజీవితమునకుఁ గృతజ్ఞతయె, యుత్కృష్టధర్మము. సమయమువచ్చినపుడు, నీవుదారా ప్రభువుయెడ నీవిశ్వాసమును జూపవలెను.

మాలిక:—నాసర్వస్వము దారాప్రభుని యధీనము. నాకెట్టి విషమస్థితి తటస్థించినను నాశరీరము దారాప్రభునికొఱకు అర్పింతునని యల్లాపైఁ బ్రమాణము సేయుచున్నాను.

(అని మక్కావైపుదిరిగి ప్రమాణముసేయును.)

(దారా, పండితరాయలు నిష్క్రమింతురు.)

ఖుస్రూ! రహీములు:—భాయీ మాలిక్‌జీవన్ మిమ్మేనుగు మీద నిప్పుడెయెక్కించి పంపివేయుదుము. దయచేయుఁడు మమ్మమాత్రము మరువకూడదు భాయీ! మేము చాలాపిల్లలుగలవారము.

మాలిక:—మీరిరువురు తప్పక నాఖిల్లాకురావలెను. మీకు తగినబహుమతులనిచ్చి వెంటనేపంపెదను.

రహీం:—(వికటముగనవ్వుచు) అరే! ఖుస్రూభాయీ! ఇప్పుడే కాదురా! వీఁడు మనకు చెఱినూఱురూపాయిలు బహుమతి పంపుతానన్నాడు. మళ్లారఖం పిరాయించాపురా భాయీ! మనకు తనఖిల్లాకొస్తే బహుమతిచేస్తాడట! మనకు బలేబహుమతి యిస్తాడురాభాయీ వీడి ఖిల్లాకు పోతే!

మాలిక:——ఆరే! వాడు, వీడు, అనకుడన్ను, పదండి నన్నేనుం గుమీద నెక్కించండి. లేకపోతే దారాప్రభువుతో చెప్పి మీకు తగినశిక్ష చేయిస్తాను.

రహీం:—నీవు వాళ్లారితే లేడిపిల్లవని, మొదటే యెఱుగుదుము. పద. పద.

ఖుస్రూ:—ఆరే! రహీం! నీవుచాలా మోటామనిషివిరాభాయి. జీవన్ భాయి చాలామంచివాడు. అతడు ఖిల్లాదారు. ఆయననల్లా అనకూడదు. ఇదిగో! మనఖాదర్ బేగ్‌దు ఖాణందగ్గరకు మనము పోదాంభాయీ. అచ్చట మన మాలిక్‌జీవన్‌భాయికి కొంచెముషర్బత్ మనము యిప్పిద్దాము. అతడు పాపమిందాకనే దాహామన్నాడు.

రహీం:——అరే ఖుసూ్రభాయి! ఇంకావీడునీకు బహుమతిపంపుతాడనే అనుకుంటూన్నావా?

ఖుస్రూ:—అరే! జీవన్‌భాయీ నేనుగు నెక్కించి పంపుదాము పదరా. మనకు వెంటనే బహుమతీ పంపుతాడురాభాయీ! జీవన్‌భాయి అందరుఖిల్లాదారులు వంటివాడు కాడురాభాయీ!

రహీం:——నీవుయింకా పెరటిదాకిలోనేవున్నావు. మళ్ళా వీడు మనచేతిలోచిక్కాలి అప్పుడువడ్డీతో వసూలుచెయ్యాలి

మాలిక:——నన్నేనుగుమీద నెక్కిస్తారా! యెక్కించరా! లేక పోతే నేనిప్పుడేదారాప్రభువువద్దకు వెళ్ళిచెప్పుకుంటాను

కానిమ్ము. పెద్దలెల్లకాలమునుందురా? వారులేనిలోటు మనకీ సాదుల్లాఖాన్ వర్యులవలనఁ దీరఁగలదని యాశింపవచ్చును.

(ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించి చక్రవర్తికి సలాముచేసి) ప్రభూ! అలహాబాదు కోటయధిపతినుండి యొకసర్దారు వచ్చెను. సెలవైనచో లోనికిఁ దీసికొనివచ్చెదను.

షాజ:—తక్షణమెవానినిఁ దీసికొనిరమ్ము.

సర్దారు:—(ప్రవేశించి, చక్రవర్తికి సలాముచేసి) ప్రభూ! తమ రెండవ కుమారుఁడగు షుజాప్రభువు, పెద్దసైన్యముతో బంగాళమునుండి దండెత్తి యలహాబాదుకోట నాక్రమించుటకై చుట్టుముట్టెను.

షాజ:—(కోపోద్దీపితాననముతో) సాదుల్లాఖాన్! షూజాయట్టి యుద్రేకమునొందుటకుఁ గారణమేమి? ఆనిర్భాగ్యుని మనము తప్పకశిక్షింప వలసియున్నది.

సాదుల్లా:—ప్రభూ! షుజా యట్లుచేయువలసిన యగత్యముకాన్పింపదు. నాకును జాలనాశ్చర్యము వొడముచున్నది.

షాజ:—వానికేదియో విపరీతమగు నాలోచనయుండవలెను.

పండిత:—ప్రభూ! కామరూపాధీశ్వరుఁడైన ప్రాణనారాయణ ప్రభువు చక్రవర్తికి ముఖ్యమిత్రులగుటచే, వారీయుదయమున నొక యుత్తరమువ్రాసి నాకడ కంపిరి. దానియందుఁ జక్రవర్తికి చాలజబ్బుగ నున్నదనియు,

జీవించుట దుర్లభమనియు, బంగాళమునందంతట నసర్గళ ప్రచారము జరుగుచున్నదనివ్రాసి, యిచ్చటి పరిస్థితు లువెంటనే తెలుపుటకై కోరిరి.

షాజ:—ఏమీ! అట్టి యసత్యప్రచారముచే కాఁబోలు షుజా హాస్తినాపురిపై దండెత్తఁబూని, ప్రయాగకోటముందు గ నాక్రమించుటకై ముట్టడించెను !

సాదుల్లా:—అట్టి దుష్ప్రచారముగావించు దుర్మార్గులను ముందు మనము శిక్షింపవలెనుప్రభూ ! అట్టి యసంగత వార్తలవలన, మంత్రివర్గమున కపఖ్యాతికూడ కలుగక తప్పదు.

జైసింహుఁడు —షుజా యవివేకమువలన రాజ్యమునందు రక్తపాతమును, కలవరములును బయలుదేఱక మానవు.

షాజ:—జయసింహా! మీరును, సులేమానును, వెంటనేతగిన సైన్యముతో షుజాపైనడచి, వానికిబుద్ధిచెప్పవలెను.

పండిత;—చక్రవర్తీ! తమరుద్రేకమునందవలదు. షుజాప్రభు పున కిచ్చట యథార్థస్థితిని దెలియఁజేయుట కొకరాయ బారినిబంపినచో నాతఁడు వెనుకకు మఱలవచ్చును. మీబిడ్డను మీరె శిక్షింపఁబూనుచో నెవ్వరడ్డుపడగలరు?

సాదు:—ఇతరులు తిరుగఁబడినప్పుడు మనమువారిని శిక్షించి, చక్రవర్తికుమారుఁడె యట్లొనర్పనూరకున్నచో మన లను బ్రజలు చులకనగఁజూతురు.

దారా:—తండ్రీ! యనవసర రక్తపాతమువలన మనకెట్టి యుప యోగములేదు. మీరు బాగుగ నాలోచించి దండ యాత్రినపుట శ్రేయోదాయకము.

సాదు:—అట్లయిన నీకరక్తపాతము లేకుండ, రాజ్యమును న పుటెట్లు? ఈ ప్రపంచమున జరుగుచున్న యుద్ధములు వృథాగనే జరుగుచున్నవా? ప్రభూ!

దారా —మంత్రిశేఖరా! అట్లేజరుగుచున్నవని నిస్సందేహముగ జెప్పవచ్చును. కాశ్మీరముపైనను, యుదయపురముపై నను, మీరీమధ్యనడిపిన దండయాత్రల కర్థమేమి? హిందూరాజులు వారిసాంఘిక నీతిననుసరించి వారు పరి పాలన జేసికొందురుగాక. వారిరాజ్యము లందనవసర ముగ మనమేలజోక్యము కలుగజేసికొనవలెనో నాకు బోధపడుటలేదు. చక్రవర్తి జబ్బుగనున్నారని, మనకో టనుండియె వార్తలువెడలనిచో బంగాళమునందట్టి ప్రచారమెట్టుకలుగును?

జైసిం:—అట్లయన, నేడుషుజానుమందలింప జక్రవర్తి సమక్షమున కూడ యనవసరము.

షాజా:—జయసింహా! ఇట్టి కుతర్కములనెచ్చటనేర్చితివి? అక్రమముగ షుజామనపై నెత్తివచ్చుచున్న నాతనికి మనము నీతిగఱపవలదా? తక్షణమె నీవును సులేమాను నువానిపైకిబోయి వానియుద్రేకము నడగింపనిచో, నాతడు త్వరలో హద్దుమీఱగలడు.

సాదు:—జయసింహా! చక్రవర్తియాజ్ఞ చెల్లించుటయె మనకుం బ్రధానము.

షాజ:—బిడ్డా! సులేమానూ! నీవు పరాక్రమశాలివని నేనెఱుంగుదును. కాని నీవింకను యువకుండవగుటచే, నీ వెంట మన సేనలోని ముఖ్యనాయకులను గొందఱం గొనిపొమ్ము. పండితరాయా! యవసరమగుచో సులేమానునకు తగినసహాయమును జేయుమని, పాణినారాయణునకొక ఫర్మానా హూజ వ్రాసిపంపుము.

పండిత:—చక్రవర్తి యాజ్ఞప్రకారము తప్పక నేఁడె యట్లువ్రాసి పంపుదును.

సులేమాన్:—తాతగారూ! తమయాజ్ఞాప్రకారము మాపినతండ్రిపై నెత్తిపోవుటకు సందేహింపను. తమయాజ్ఞశిరసావహించుచున్నాను.

జయ:—ప్రభూ! శ్రీపేదంపయాత్రకు బయలు దేఱుటకు సర్వసన్నాహము మొనరింపవలసియున్నది.

షాజ:—(కొంచెమాలోచించి) జయసింహా! నీవు మెలఁకువతోఁ గని పెట్టి యొకవేళ శుజా తన తప్పిదము నొప్పుకున్నచో, నాతనియెడనంత తీక్ష్ణతవహింపవలదు. అట్టియెడ వానికి నేనెప్పుడు హితవుచెప్పుటుచితము. శుజాచాలయు వినేఁక. వానినిపూర్తిగవలన మనమిూదండయాత్రకుం బూనుకొనవలసివచ్చెను.

దారా:—(తండ్రివైపుజూచుచు) సులేమానూ! నీవు కడుజాగరూకుఁడవై మెలఁగుము. నాస్వరక్షక సైన్యమునుండి గూడ నిరువది ముఖ్యసర్దారులను నీవెంటఁ గొనిపొమ్ము. యుద్ధములందు జయాపజయములు దైవాధీనములు. నీ వెట్టి క్లిష్టపరిస్థితులందుఁబడినను వారునిన్ను వీడకుందురు.

సులే:—తండ్రీ! పరివారమెంతయున్నను మృత్యువును దప్పింపగలరా? కానిండు. మీయాజ్ఞాప్రకార మట్లనే గొనిపోయెదను.

(ఇంతలో ద్వారపాలకుఁడు మరలబ్రవేశించి)

ప్రభూ! మీవారురాష్ట్రమునుండి యొకసర్దారు తమ దర్శనమునకై వచ్చియున్నాఁడు.

షాజ:—(ఆత్రములో) తక్షణమెవానిని బ్రవేశపెట్టుము.

(సర్దారుప్రవేశించి చక్రవర్తికిసలాముచేసి)

ప్రభూ! మహారాణా జగత్సింహాప్రభువు చాలకాలమునుండియు రోగపీడితులై, మొన్ననె స్వర్గము నలంకరించిరి.

షాజ:—అక్కటా! రాజస్థానసింహాముకూడబోయెనా! నే డెట్టి దుర్దినమోకాని, సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టుఁగొమ్మలగు నిరువురు మహాపురుషులు పరమపదించుటయు, షుజా తిరుగఁబడుటయు ననుదుర్వార్తలను వినవలసివచ్చెను. నేఁటికిఁక కొలువుసాలింతము.

(షాజాహాన్ సేవకులు ముందువెనుకల ఖడ్గపాణులై నడువ చక్రవర్తి ముందు నడుచును. అందఱునిష్క్రమింతురు.)

తెరదింపవలెను.

6వ రంగము

రోషనారా భవనమునం దర్ధరాత్రమున

రోషనారా యొక సోఫాపైకూర్చుండును. అంతట జైసింహుండు ప్రవేశించును.

రోషనారా చేసన్నచే ఆమెకెదురుగనున్న మఱియొకసోఫాపై జైసింహుండు కూర్చుండును.

జైసిం:—బీగంసాహిబా! ఇంతయర్ధరాత్రమున నాకై వర్తమానమునంపితిరి. విశేషములేమైన నున్నవా?

రోష:——మీరు రేపుదయమునకుఁ బూర్వమె ఢిల్లీనివీడుటకు సంకల్పించితిరంటకాదా ? నేటి సభావృత్తాంతములు, మీరుచెప్పగ వినవలెనని, మిమ్మురావించితిని.

జైసిం:——మీరింటనున్నను, మీపాదములవద్ద కన్నియు రప్పించుకొన సమర్థులని లోకమునకుఁ దెలియదనుకొంటిరా? ఈవఱకె మీకు సభావిశేషములన్నియుఁ దెలియకున్నవా? బీగంసాహిబా !

రోష:—హృదయమునందభిమాన మున్నవారు చెప్పినవిషయములు రసవత్తరములుగ నుండకమానవు.

జైసిం:——అట్లయిన మీకొక ముఖ్యవార్త తెలిపెదను. రాజస్థానమునందు జగత్సింహుండు గతించెను.

రోష:——ఆ! అట్లయిన, రాజపుత్రస్థానమునందిఁక జైసింహునిదేపైచేయి. పండితరాయుని ప్రతిభనేటితో ముగిసినదికాఁబోలు. (అని మందహాసము చేయును)

జైసిం:—అట్లనుటకువీలులేదు. జగత్సింహుఁడు గతించుటచే మొగలాయి రాజ్యమునందు దారాషంకోతరాయలే రాజపుత్రుల కుపకారమొనరింప సమర్థులని వారియువ్వరి యెడ మఱింతగౌరవము హెచ్చువచ్చును.

రోష:—మీయందుమాత్రము వారికట్టివిశ్వాస మేలజనింప కుండును. మీయెడ మాతండ్రికేకాక మా యౌరంగజేబునకుఁగూడ నత్యంతాభిమానముకాదా ?

జైసిం:—ఔరంగజేబు చక్రవర్తియైన యనంతరముకదా నాయందట్టి గౌరవభావము రాజపుత్రులకుఁ గలుగుట (అని మందహాసముసేయును)

రోష:—అది మీ హస్తములందున్నది.

జైసిం:—అన్నట్లు! మఱచితిని! మిమ్ముమ్ముందుగా బరామర్శింప కున్నందులకు మన్నింపఁగోరెదను. బీగంసాహిబా! పాపము! మీతాతగారగు యసఫ్‌ఖాన్ గతించుట చాల విచారకరము.

రోష:—ఈ పరామర్శల కేమిగాని, ముఖ్యవిషయములను మీరు దాఁచుటెందులకు ?

జయసిం:—అదేది ?

రోష:—మాషుజాపై దండయాత్రకుఁ జక్రవర్తి మిమ్ము సర్వసైన్యాధిపతిగఁ జేసిరఁటకాదా ?

జైసిం:—బీగంసాహిబా! ఈదండయాత్ర నాకుచాల మనస్తాప హేతువగుచున్నది. మీముఖమును వీక్షింపఁజాలకున్నాఁడను.

రోష:—అక్కలు మీరుసంతాపము నొందవలెను?

జైసిం:—మీ...... సోదరునిపై యుద్ధమునకు నేను... పోవుట యా యని.

రోష: — మీరు పోవుటయె నాకుసమ్మతము.

జైసిం:—కోపముతో నట్లనుచున్నారో, నిజమగు మనోనిశ్చితాభిప్రాయమో తెలియుటలేదు.

రోష:—మీపై యలుగనేల ?

జైసిం:—స్త్రీలయలుకలకుఁ గారణములను బురుషులూహింపఁ గలరా? అందును మీబోటి రాజనీతివిశారదల హృదయమును గ్రహించుట దుర్లభమనుట యతిశయోక్తి కాదు.

రోష:—ఔను. ప్రేమయనునది పురుషులసొమ్ము! స్త్రీలు కోపనలు! వారి యలుకలకారణములు !

జైసిం:—బీగంసాహిబా ! మీ ముఖమండలమున తాండవించుచున్న, యావినూత్నవికాసము, మీహృదయ సంజనితోత్తేజమో, లేక నాపైఁగోపమో నేనూహింపఁజాలకట్లుంటిని.

రోష :—(చిఱునగవుతో) మీకుగవిత్వముచేత కాదేమొ.

జైసిం:—(చిఱునగవుతో) పండితరాయలువంటికవి మిమ్ము వర్ణింపఁగలఁడు కాని, నావలె సేనావాహినులందును రక్తపాతములందు నీదులాడెడి కఱకు మొఱకులెట్లు

నేఁటి మీముఖలక్షణములను వర్ణింపఁగలరు? పండిత
రాయలు దారా పక్షపాతియైనను మీయాదరణకు పా
త్రుఁడే!

రోష:—మమ్ముఁ బిన్ననాటనుండియు నాతఁడాశ్రయించియుం డుటఁజేసి, మాతండ్రికిని మాతాతకేకాక మాకుటుంబమునకంతకు నొకవిధమగు గౌరవభావమాతనియందు లేకపోలేదు. మాతాతయగు జహాంగీరుకాలముననే నాతడీఁ మొగలాయి దర్బారునకుఁ జగత్సింహునితో వచ్చుచు బోవుచుండెను. ఆతనియెడ తీవ్రతఁజూపుటకు నాకేకాదు. తుదకు మా యౌరంగజేబునకుఁ గూడ నశక్యము. మాయవ్వ రాజపుత్రస్త్రీయగుటచే, మీరనిన మాకుఁజనువెక్కుడు. అందును మీరు మాకుబందుగులుకదా!.

జైసిం:—(చిఱునగవుతో) ఔను. అతిపరిచయము కలచోట యవజ్ఞతయుండకతీరదు. ఇంతకు నింతయర్ధరాత్రమున నన్ను రావించిన గారణముఁ దెలుపుఁడు.

రోష:—ఏమియున్నది? మీరుసర్వసైన్యాధిపతియైతిరని తెలిసి నప్పటినుండియు, మిమ్మెప్పుడభినందింతునాయని నా మానస మాందోళనపడుచున్నది.

జైసిం:—స్త్రీలు, వ్యంగ్యాలాపప్రియలు. వారు కడుపులోఁ బ్రే మనుంచుకొని పైకిఁగోపము నభినయింపఁగలరు. అంతః

కరణము కోపోద్దీపితమైనతఱిఁ జల్లనిమాటలతో గొంతు కలు కోయుదురు.

రోష:—యుద్ధములందాఱి తేఱిన వీరులు గొంతుకలు కోయ గలరు కాని మాబోటి యబలలు కుత్తుకలుత్తరింతు రనుట రిత్త.

జైసిం:—బీగంసాహిబా! స్త్రీలుతలంచినచో నొక్కరక్తబిం దువుకూడ జిందకుండ, హృదయవిదారణ మొనరింపఁ గల ప్రౌఢలు.

చ. సబలులమంచుఁబూరుషులు ♦ చాలవచింతురు వారినేచమీ! కబరిభరోగ్రపాశమును ♦ గమ్మనినర్మవిలాసవాగురల్। సొబగగు నేత్రసంజనిత ♦ సూక్ష్మకటాక్షశరాళిఁజాలవే? । అబలలు కుత్తుకల్దఱుగ ♦ నంబుజలోచన! కత్తులేలొకో!॥

రోష:—(చిఱునగవుతో) జైసింహా! మీహృదయము సట్టివఱ కెన్నఁడైన వేధించితినా?

జైసిం:—ఎప్పుడోయననేల! ఈనిశీథసమయమున నీయుద్యోత మాన చంద్రికారక్తదీధితులను ధిక్కరించు, మీరాగ రక్తముఖమండలమున తాండవించు వింతయాయా విలాసమేరికి హృదయవేదన మాపాదింపదు? మీయా జ్ఞయేదియో చెల్లించుటకీసేవకుఁడు సిద్ధముగనున్నాఁడు.

రోష:—(మెల్లగ) జైసింహా! నాకువిశేషమగు కోరికలేమున్నవి? మీరు పోవనున్న యుద్ధమును ప్రణయప్రసంగముగ మార్చవలెను. అదినాకుఁజాలును.

జైసిం:—(ఆశ్చర్యముతో) అదెట్లు బీగంసాహెబా! ప్రియము నుబ్రియముగ మార్చుచూ!

రోష:—మీరు, రాజపుత్రులలో మేటివైయుండియు నింతమాత్రము చేయఁజాలరా ?

జైసిం:—మీరుచెప్పునది నాకుఁజాల విపరీతముగఁ జూపట్టుచున్నది.

రోష:—మీశక్తిసామర్థ్యము లింతియేనా ?

జైసిం:—సేవావృత్తినిమగ్నులకు బుద్ధివికాసము మఱుగుపడిపోవునని వేరుగఁజెప్పవలెనా? అందును, యౌరంగజేబు ప్రభువు సోదరీలగు మీవంటిధీశక్తుల వర్తనములు గ్రహించుట దుర్లభము.

రోష:—నావర్తనములు మీకుఁగ్రొత్తలా! జైసింహా!

జైసిం:—ఏమిచెప్పుదును!

ఉ॥ ఒక్కొకమాఱు మీదుముఖ • ముజ్జ్వలదగ్నిశిఖాస్ఫులింగముల్ ।
గ్రక్కుచు మిమ్ముఁజూడగనె • గాఢతమంబగు భీతిఁగొల్పువే ।
ఒక్కముహూర్తమందదె మ • హోదధిభంగియగాధమైచనున్ ॥
జక్కని చంద్రికావిమల • సారములీను మఱొక్కవేళలన్ ॥

మీరెప్పటికప్పుడు విపరీతముగఁ దోఁచుచుందురు. మిమ్మా
రాధించుటకు ధీరుఁడైనఁగావలె భీరువైనఁగావలె. మాబోటిమా
ధ్యస్థులకు మీరొక గగనకుసుమమువలె పొడసూపుచుందురు.

రోష:—(మందహాసముతో) మీకెన్నఁడు నేనట్టివిషము విష
యముగఁ దోఁచియుండనని నావిశ్వాసము.

జైసిం:—నేఁడు మీయాజ్ఞ నాకెంతయు దిగ్భ్రమమాపాదించు
చున్నది. మీరౌరంగజీబు ప్రభువు సోదరీలగుటచే
మీయానతి చెల్లింపనిచో నాతఁడు చక్రవర్తియైన వెం
టనె తలతీయింతురేమొయని దిగులొందుచున్నాను.

రోష:—జైసింహా! అంతటిభయోద్రేకము మీకు నాయెడ
కలుగుచున్నచో, మాదారావలె మీశిరమున కౌరంగ
జీబవమానముఁ జేయకుండ, దానిని నాహృదయపూర్వ
కముగ భద్రపఱచెదను.

జైసిం:—మీరెంతకైన తగుదురు. నన్నేమిచేయమందురో
త్వరగఁ జెప్పుఁడు. కాలాతీతమగుచున్నది. తెల్లవాఱక
మునుపె దండయాత్రను సాగించవలెను.

రోష:—షుజాను కఠినముగ మందలింపవలసని మాతండ్రియె
మీకుపదేశించెనఁటగా?

జైసిం:—ఔను.

రోష:—షుజాకుమార్తె నౌరంగజీబు కుమారునకిచ్చునట్లు
నాతఁడు ఢిల్లీసింహాసనప్రాప్తికై పెనఁగులాడుటలో

నౌరంగజీబు షుజాకు సహాయముచేయునట్లును మీరా
తని నొప్పింపవలెను.

జైసిం :—ఔరంగజీబు ప్రిభువంముల కంగీకరించెనా ?

రోష :—నేనుగీచినగీటు మాయౌరంగజీబుదాఁటడని మీరె
ఱుంగరా ? మనమెట్టులైన దారాను మట్టుఁబెట్టినచో
యౌరంగజీబు షుజాలమధ్య తగవులున్నఁ బరిష్కరింప
వచ్చునని మీరుగట్టిగఁ జెప్పవలెను. దారాయె మనకు
ప్రిబలశత్రువు. దారా చేతిలో మాతండ్రి కీలుబొమ్మ
యై పోవుచున్నాఁడు. మీరెఱుఁగుదురుకదా.

జైసిం :—మీతండ్రిని మీరుచక్కఁ జేయఁజాలరా ? దావూద్
హాకీం చక్రివర్తికి నమ్మికనైద్యుఁడు. పండితరాయలను
నాఁటిసభాభవనమున, వెండినాణెములతో తులతూఁచి
నదిమొదలాతఁడు దారాయందు మిగులవిసుగుజెంది
యున్నాఁడు.

రోష :—మీరుచెప్పునది నాకర్థమైనది. అట్లైన, దావూదును పిలి
పించి తగినయేర్పాటులఁ గావించెదను. మీరెట్లయిన
షుజా యౌరంగజీబుల బాంధవ్యము ననుసంధానము
గావింపవలెను.

జైసిం :—మీయాజ్ఞచెల్లించుటకు సర్వదాబద్ధుఁడను.

రోష :—మీరుయుద్ధమునకుఁ బోవుచున్నారు. మరల మనమె
న్నఁడు కలుసుకొందుమో.

జైసిం:—ఔరంగజీబు ప్రభువు చక్రవర్తియైనఁగాని మనమనో రథము లీడేరవు.

గోప:——అందుకు మీరుగట్టిగ నడుముగట్టితిరా ? రణరంగ మున నున్నప్పుడు మీకుమామాటలు జ్ఞాపకమా ?

జైసిం:—నేనెచ్చటనున్నను మీమూర్తిని ధ్యానించుచునె యుందును.

ఉ॥ కోపమునందు మీకనులు ♦ కోకనదంబుల నీసడించుసం
తాపమునొందు వేళ నవి ♦ తామరసాప్తునిదీప్తదీప్తి చే।
నేపుతొలంగు కల్వగతి ♦ నెంతయుఁజాలిని గొల్పు
రమ్యమౌ।
చూపులుగల్గు మోములెటుఁ ♦ జూచిననొందవె సుంద
రాకృతుల్॥.

అట్టి మీనిరీక్షణకాంతుల నేనెట్లుమఱువగలను? బీగం సాహిబా !

గోప :—ఔను. మఱచితిని. మీరువిగ్రహరాధనముసేయు హిందువులు. (అనిమందహాసముచేయును).

జైసిం:—(చిఱునగవుతో) మీరందలిరసమునుమాత్రమె యానుదుగు.

గోప:——కావుననె మామసీదులపై రసస్వరూపుఁడగు నాచంద్రునిఁ బ్రతిష్ఠింతుము. (అని చంద్రునివంకఁ దిరిగిచూపుచు) అతఁడు మీకు మూలపురుషుఁడుకూడనేమొ !

నౌరంగజీబు షుజాకు సహాయముచేయునట్లును మీరా
తని నొప్పింపవలెను.

జైసిం :—ఔరంగజీబు ప్రిభువంముల కంగీకరించెనా ?

రోష :—నేనుగీచినగీటు మాయౌరంగజీబుదాఁటడని మీరె
ఱుంగరా ? మనమెట్టులైన దారాను మట్టుఁబెట్టినచో
యౌరంగజీబు షుజాలమధ్య తగవులున్నఁ బరిష్కరింప
వచ్చునని మీరుగట్టిగఁ జెప్పవలెను. దారాయె మనకు
ప్రిబలశత్రువు. దారా చేతిలో మాతండ్రి కీలుబొమ్మ
యై పోవుచున్నాఁడు. మీరెఱుఁగుదురుకదా.

జైసిం :—మీతండ్రిని మీరుచక్కఁజేయఁజాలరా ? దావూద్
హకీం చక్రివర్తికి నమ్మికనవైద్యుఁడు. పండితరాయలను
నాఁటిసభాభవనమున, వెండినాణెములతో తులతూఁచి
నదిమొదలాతఁడు దారాయందు మిగులవిసుగుజెంది
యున్నాఁడు.

రోష :—మీరుచెప్పునది నాకర్థమైనది. అట్లైన, దావూదును పిలి
పించి తగినయేర్పాటులఁ గావించెదను. మీరెట్లయిన
షుజా యౌరంగజీబుల బాంధవ్యము ననుసంధానము
గావింపవలెను.

జైసిం :—మీయాజ్ఞ చెల్లించుటకు సర్వదాబద్ధుఁడను.

రోష :—మీరుయుద్ధమునకుఁ బోవుచున్నారు. మరల మనమె
న్నఁడు కలుసుకొందుమో.

జైసిం:—జౌరంగజీబు ప్రభువు చక్రవర్తియైనఁగాని మనమనో రథము లీడేరవు.

రోష:—అందుకు మీరుగట్టిగ నడుముగట్టితిరా? రణరంగ మున నున్నప్పుడు మీకుమామాటలు జ్ఞాపకమా?

జైసిం:—నేనెచ్చటనున్నను మీమూర్తిని ధ్యానించుచునె యుందును.

ఉ॥ కోపమునందు మీకనులు ♦ కోకనదంబుల నీసడించుసం
తాపమునొందు వేళ నవి ♦ తామరసాప్తునిదీప్తదీప్తిచే।
నేపుతొలంగు కల్వగతి ♦ నెంతయుఁజాలిని గొల్పు
రమ్యమా।
చూపులుగల్గు మోముఁలెటుఁ ♦ జూచిననొందవె సుంద
రాకృతుల్॥.

అట్టి మీనిరీక్షణకాంతుల నేనెట్లుమఱువగలను? బీగం సాహిబా!

రోష:—ఔను. మఱచితిని. మీరువిగ్రహారాధనముసేయు హిందువులు. (అనిమందహాసముచేయును).

జైసిం:—(చిఱునగవుతో) మీరందఱిరసమునుమాత్రమె యానుదును.

రోష:—కావుననె మామసీదులపై రసస్వరూపుఁడగు నాచంద్రునిఁ బ్రతిష్ఠింతుము. (అని చంద్రునివంకఁ దిరిగిచూచుచు) అతఁడు మీకు మూలపురుషుఁడుకూడనేమొ!

జైసిం:—అందుచేతనే కాఁబోలు, రోషనారాబీగం ముఖచంద్ర
మండల నిస్సృతసుధాకిరణపాతము జైసింహహృదయ
కుముదోజ్జీవికయగుట.

రోష:—(చిఱునగవుతో) నేనొసంగునట్టి యాకరప్రభావము వల
ననె మీరునిజముగ మా యౌరంగజీబురాజ్యారోహణ
భారమును, తలకెత్తుకొన సశక్తులరైనచో నట్టి సుఖస్వ
ర్గను మీకొసంగుటకు నేనుసందేహింపనేల ?

(అని రోషనారా పలుకుచు లేచుచుండ తెరపడును).

శ్రీరస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

దా రా ష కో

తృతీయాంకము—1 వ రం గ ము.

దారాభవనము—ఉదయమున నాలుగుగడియల ప్రొద్దెక్కు సరికి, దారా పండిత రాయలిరువురును కార్యాలోచనా మందిరమున నుచితాసనములపైఁ గూర్చుండియుందురు.

పండిత:—ప్రభూ! అసఫ్‌ఖాన్ జగత్సింహులు గతించినదిమొదలు, సార్వభౌముల శరీరపాటవము కూడ నంతకంతకు తగ్గుచున్నటుల తోఁచుచున్నది. షుజాతిరుగుపాటుకుఁ దోడు, చక్రవర్తి యంతఃపురమున విషాదకరములగు కుట్రలు ప్రబలుచున్నవి.

దారా:—మాతండ్రిగారికి నిన్నరాత్రినుండియు హఠాత్తుగ తీవ్రజ్వరముకలిగి వారస్వస్థతగఁ బండుకొని యున్నారు. ఇంతవఱకు లేవనేలేదు.

పండిత:—అట్లనా! మనమొకసారి చక్రవర్తి మేల్కాంచిన వెంటనెదర్శించి కొన్నిముఖ్యాంశములు వారితో ముచ్చటింపవలసియున్నది. ప్రశాంతముగ పరిపాలనా విధానముసాగుచున్న మొగలాయిరాజ్యము నల్లకల్లోలముగా

వించుటకై ఝుంఝూమారుత చిహ్నములు సార్వభౌ
ముని సౌధముననె ప్రారంభమగుచున్నవి. మీరు కే
వలనిర్వికల్పస్థితి యందుండి మీకనులయెదుటనె కూడు
కొనుచున్న విద్రోహ మేఘ పుంజములను చక్రవర్తియు
భావి మొగలాయిరాజ్య ధురంధరులగు మీరును జ్ఞా
ద్రోలఁ బ్రయత్నింపకుండుట శోచనీయము.

దారా:—మాతండ్రిగారి యాజ్ఞపైననెకదా షుజాపైనడిపిన దండ
యాత్రలో జైసింగువెంట సులేమానుపాల్గొన్నది. తుం
దకు, సులేమాను రణనీతి పరాక్రమములవలననె షుజా
యుద్ధమునందోడి పలాయితుఁడయ్యెనని యచ్చటనుండి
తిరిగివచ్చిన రుస్తుంఖాన్ ఫజుల్ ఖానులుచెప్పిరి. షుజాను
బట్టుకొమ్మని మాతండ్రిగారు జైసింహునకు ఫర్మానా
నంపినను, జైసింగు షుజానుజల్లగవదలి, యాతఁడుతప్పిం
చుకొని పాఱిపోయెనని జైసింహుఁడు ప్రత్యుత్తరము
నంపెను. ఈయుద్ధసమయముననె షుజాకుమార్తె నౌరం
గజీబు కుమారునకిచ్చి వివాహముకూడ జరిగెనని,
సులేమాను వర్తమానమంపెను!

పండిత :—ప్రభూ! జైసింహునకును, జగత్సింహునకునుగల వైర
మును జక్రవర్తిగుర్తెఱింగియు నాతనియందు సంపూర్ణ
విశ్వాసముతోఁజక్రవర్తి మెలంగుట చాలనాశ్చర్యముగ
నున్నది. జైసింహుఁడౌరంగజీబు పక్షపాతియని, యిప్పు

ట్టికైన జక్రవర్తి గ్రహింపనిచో మనము చాలప్రమా
దము పాలగుదుము.

దారా:—అంతఃపురవిషయములనుగూడ నేనునుకనిపెట్టుచునె
యున్నాను. మాతల్లిగారు పోయిననాఁటనుండియు
మాతండ్రిగారి పుత్రపుత్రికాప్రేమ మితిమీఱుటచే,
వారు తమబిడ్డలయందలి లోపములను గనిపెట్టి మంద
లింపఁజాలకుండిరి. ఆయనురాగమె క్రమక్రమముగ
నొకదౌర్బల్యముగ మారుటచే మారోషనారా యంతః
పురమున జేయుకుట్రలకు లెక్కలేదు. మాతండ్రిగారి
నుల్లంఘించి, నేనామెను శాశింపనొల్లకుంటిని.

పండి:—దారాప్రభూ! మీరీయార్యావర్తమును మతోద్రేకుల
బారినుండి తప్పింపవలెనన్న దృఢసంకల్పముతో మీజీ
వితమును ధారవోయుటకై పూనుకొనియు, నిట్లూర
కుండినగార్యమేమి? మీతండ్రిగారు నన్నుగూడ బిన్న
నాఁటినుండియు నపూర్వగౌర వాతిశయములతో బహూ
కరించిరి. అట్టిచక్రవర్తి ఋణమెట్లు దీర్పఁగలనోయని
నేననుదినము పరితపింతును. ఆమహామహుని ప్రియపు
త్రుఁడైన దారాప్రభువు, మయూరసింహాసనమునధి
ష్ఠింపఁ గన్నులారగాంచుటయె యీవిప్రుని మహదాశ
యము. కృతమెఱుంగనిచో, మానవజీవితము వ్యర్థము
కదా!

దారా:—మీరావిషయము నాకువేఱుగఁ జెప్పవలెనా ? మా తండ్రిగారి నెట్టులైన మనము సంభావింపవలెను దృఢా నుబంధము మనయిరువుర హృదయములను వేధించు చున్నది. ఏమిచేయుదుము?

పండి:—మనమిఁకనైన, నెట్టులో చక్రవర్తినొడఁబఱచి, మీరాది కార్యమును జక్కఁబెట్టవలెను. లేనిచో మొగలాయిరా జ్య మధోగతికిఁబోవుట తప్పదు.

దారా:—నాకది సర్వసమ్మతమైన యాశయము. నేనందులకుసం సిద్ధుఁడనై మీతోఁబనిసేయుటకు సిద్ధముగనున్నాను.

సేవ:—(ఇంతలో సేవకుఁడుప్రవేశించి, దారాప్రభువునకు సలా ముచేసి) ప్రభూ! యెవ్వరోయొకఫకీరు పండితరాయల వారికొఱకై వచ్చియున్నాఁడు. (అనిచెప్పను అం త దారాపండితరాయుని వైపుచూచును.)

పండి:—వెంటనే యాఫకీరును లోనికిఁబంపుము.

ఫకీరు:—(ప్రవేశించి, దారాప్రభువునకు సలాముచేసి, యొక యుత్తరమును పండితరాయల కిచ్చును.

పండి:—(ఉత్తరమును విప్పిచదువుకొని) నీవాఫకీరు నెచ్చట గలుసుకొంటివి ?

ఫకీరు:—నేనాతని చెంబల్ నదియొడ్డుననున్న ధోల్పూరువద్ద నావలో గలుసుకొంటిని. నావదాఁటుసరికి మేమిరువుర ముమిత్రులమైతిమి. ధోల్పూరునుండి గోల్కొండకుఁ బోవుచు, దారిలో నేనాతనికిగొంచెము గంజాయినిచ్చి

తిని. అదిపీల్చి కొంతవడికాతఁడు నిద్రఁజెంద, నేనాత నిసంచియందున్న నీయుత్తరమునుగ్రహించి, నాజాడ లాతనికిఁ దెలియకుండ, నర్మదానదిదాఁటి గుజరాతు మీఁదుగ నిట్లువచ్చితిని.

పండి:—గుజరాతువార్తలేమైనఁ దెలిసికొంటివా?

ఫకీరు:—గుజరాతునందు మురాదుప్రభువు, గొప్పసైన్యసన్నాహముఁ జేయుచున్నారు. ద్వారకయందలి శ్రీకృష్ణాలయము పూర్తియైనదనియుఁ జాలసుందరముగ నిర్మింపబడినదనియుఁ జెప్పికొనుచు పెక్కురుయాత్రార్థము బయలుదేఱుచున్నారు.

పండి:—సరే, నీవుపొమ్ము. (అంతటఫకీరుపోవ, ఉత్తరమును దారాకిచ్చును.)

దారా:—(పండితరాయలిచ్చిన యుత్తరమునుగ్రహించి లోన జదువుకొని నిశ్శ్వాసముతో) మనమనుకొనుచున్నవిషయములన్నియు నేఁడిందుఁ బ్రత్యక్షములైనవి. ఈవేళకు మాతండ్రిగారు లేచియుందురు. మనము వెంటనె వారి యొద్దకుఁబోవుదము. మనమిఁక నాలసించినచోఁ గార్యముతప్పును.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

---

2 వ ర ం గ ము.

షాజహాన్ చక్రవర్తి సౌధము షాజహాన్ జబ్బుగనుండి సోఫాపై బరుండియుండ రోషనారాబీగం ఔషధము నిచ్చుచుండును.

సేవకుఁడు:—(ప్రవేశించి చక్రవర్తికి రోషనారాకును సలాము చేసి) ప్రభూ! దారా రాకుమారుఁడును, పండితరాయలును తమదర్శనమున్నకై వేచియున్నారు. సెలవైనచో వారినిదోడుకొనివత్తును.

రోషనారా:—(మొగముచిట్లించుకొని, వెంటనే చక్రవర్తికౌషధమును ద్రావనిచ్చి) చక్రవర్తి యిప్పుడు మాటలాడుస్థితిలో లేరనిజెప్పుము. వారికి విశ్రాంతి చాలయవసరమని వైద్యుఁడు చెప్పెనని జెప్పుము.

షాజ:—రోషనారా! అట్లనవలదు. సేవకా! తక్షణమె వారినిఁ దీసికొనిరమ్ము.

రోష:—(తండ్రికౌషధమునిచ్చిన, రత్నస్థగితమైన స్వర్ణపాత్రము నటఁబొటివైచి, చివాలున వెడలిపోవును అంత దారాపండితరాయలు ప్రవేశించి చక్రవర్తికి సలాము చేసి యాతనిచే సన్నచే నెదుటనున్న సోఫాలపైఁ గూర్చుందురు.)

దారా:—(తండ్రియొద్దకుఁబోయి, మీఁదఁజేయివైచి) నాయన గారూ! జ్వరాతిరేక మింకనుతగ్గలేదు! హఠాత్తుగ జ్వరమింత తీవ్రముగఁ దగులుటకుఁ గారణమరయవలసి యున్నది.

పండి:—ప్రభూ ! రాత్రి నిద్దురబాగుగ పట్టెనదా?

షాజ:—నాకు నిన్నసాయంకాలమె ఫలహారానంతరము జ్వర ముప్రారంభమై రాత్రియంతయు నిద్దురపట్టలేదని చెప్ప వచ్చును. విపరీతమగు స్వప్నములెవ్వియో నామానస మును దేకించుచుం గూర్కొనిచ్చుటలేదు పండిత రాయా !

పండి:—అట్లయినచో, ప్రభువులకు విశ్రాంతి చాలనవసరము.

షాజ:—వైద్యుఁడుగూడ నట్లనుచున్నాఁడు. రాజ్యకార్య నిర్వ హణ భారమంతయుఁ బ్రస్తుతము మాదారాపైనుంచి కొంతకాలము నేను విశ్రమించెదను. మీరును సాదుల్లా ఖాన్ మంత్రియు మా దారాకు సహాయము చేయు చుండవలెను.

దారా:—(మెల్లగా) మీయనుజ్ఞయైనచో, రాజ్యభారము నేను వహించుటకు నెట్టి యభ్యంతరములేదు. పండితరాయ లకు మనయందపార విశ్వాసమని వేఱుగ నేఁజెప్పనక్క ఱలేదు. సాదుల్లాఖాన్, మీయందు విశ్వాసముఁజూపు వాఁడె కాని, నాయందుమాత్రి మాతఁడు విముఖుఁడు.

షాజ:—నీవాతనికిఁ జేసిన యపకృతియేమి ?

దారా:—ఈమధ్య నాతఁడు రాజపుత్రస్థానముపైనడిపిన రెండ వదండయాత్రనుగూడ, నేనునుబండితరాయులు నుపసం హారింపఁజేసితిమనియు, నే నీవఱకు కాశ్మీరప్రభువుతో

సంధి చేసికొనుటకు మిమ్ముఁ బ్రోత్సహించితిననియుఁ జాలనసంతుష్టిని జెందియున్నాఁడు. నేను హిందువుల యెడ బక్షపాతమును జూపుచుంటినని యాతఁడుమిగుల కుందుచున్నాఁడు.

పండి:—ప్రభూ! మనమా దండయాత్ర నుపసంహరింపనిచో నసఫ్ఖాన్ జగత్సింహులు గతింపఁగనె మనకును రాజపుత్రులకును వైరముప్రబలి దేశమునందుఁ జాలసంచలనము బయలుదేఱెడిది. దానికిఁదోడు షుజాప్రభువు తిరుగుపాటు మనకుఁజాల కంటకమనిపించెడివి.

షాజ:—జయసింహసాదుల్లాలు జగత్సింహాసఫ్ఖానుల స్థానములనుండి, వారిరువురులేని కొఱంత మొగలాయిరాజ్యమునకుఁ దీర్పఁగలరని మనమాసించితిమే!

పండి:—ప్రభువులింకను వారిమనోభావములను బూర్తిగ గ్రహింపకుండుట మొగలాయిరాజ్యమునకు మఱింతయాపద హేతువగుచున్నది.

షాజ:—ఏమీ! పండితరాయా! వారింతమాత్రము సాయము చేయఁజాలరా?

పండి:—ఎట్టులైన దారాప్రభువును హస్తినాపురసింహాసన మధిష్ఠింపకుండఁజేయుటయే వారిపూనిక.

దారా:—(ఉత్తరమునొక దానినిదీసి చక్రవర్తి కందిచ్చును.) తండ్రీ! మీరుదేకమునొందక శాంతచిత్తతతో నీయుత్తరమును జిత్తగింపుఁడు. తమకన్నియు బోధపడఁగలవు

షాజ:—(దారాయిచ్చిన యుత్తరమునందుకొని, లోనఁజదువు కొనుచు తలపంకించుచు నిట్టూర్పుతో, మెల్లగా) అం దుకొంటికె కాఁబోలును రోషనారాయట్లున్నది. కుమా రా! నీవు చాలనమాయికుఁడవు. నాకీవిషయముల నేల నెఱింగింపకుంటివి ?

దారా:-(మెల్లగ) తండ్రీ! తమకీవిషయముల నన్నిఁటినిఁజెప్పి మీపుత్రపుత్రికా ప్రేమల కంతరాయము కల్పించుట కన్న, నేనురాజ్యమునైనఁ బరిత్యజించుట కర్తవ్యమని యెంచితిని. మీయాజ్ఞ చెల్లించుటయె నాకుఁ బరమ ధర్మము.

షాజ:-బిడ్డా! నాయనంతరము నీవె యీమొగలాయిరాజ్య మును నిర్వహింపవలెను. నీవింతటినుండియైన నీ యెడ విద్రోహము సలుపుచున్నవారిని గుర్తించి మెలఁకువతో వర్తింపుము.

పండి:-ప్రభూ! తమయాజ్ఞలేకుండ నట్టికార్యము దారాప్రభు వువహింప సందేహించుచుండుటచే నానాఁట పరిస్థితు లు విషమమగుచున్నవి.

షాజ:—కుమారా! రోషనారాను నాకింక సపర్యలుచేయు టకు రావలదనిచెప్పుము.

పండి:-ప్రభూ! మీరునెమ్మదిగఁ బరుండుఁడు. తమరారోగ్య ము నొందినవెంటనె కార్యముల నన్నిటినిఁ జక్కఁబెట్ట వచ్చును.

షాజః—పండితరాయా! నాకువిశ్రాంతియా! మీరుచెప్పినట్టి విషయములను గమనించినచో నాహృదయము తాఱు మాఱగుచున్నది!

దారా:—మీకువైద్యము చేయుచున్న దావుద్ హకీమును దప్పించుట నాయభిప్రాయము. మీ ముఖలక్షణముం గూడ నేడుచూడ, నొకవిపరీతమైన మార్పును సూచించుచున్నది.

సేవక:—(ఇంతలో సేవకుఁడు ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! సాదుల్లాఖాన్ మంత్రి వచ్చియున్నారు. (అనిచెప్పును)

షాజ:—సేవకా! తత్క్షణమాతనినిఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

సాదుల్లాఖాన్:—(ప్రవేశించి, చక్రవర్తికి సలాముచేసి యాతనిచే సన్నచే నొకయుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.) ప్రభూ! తమగస్వస్థముగ నున్నారని తెలిసినది. తమ శరీరమునం దెట్లున్నది?

షాజ:—ఖాన్‌సాహేబ్! శరీరబాధ యెట్లున్నను, మనోవ్యధ చాలహెచ్చుగ నున్నది.

సాదు:—చక్రవర్తి కంతమనోరుజకుఁ గారణమేమి?

షాజ:—ఏమియున్నది? అసఫ్‌ఖాన్, జగత్సింహులు గతించిరి కదా. మేమును పెద్దవారమైతిమి. దానికిఁదోడు శరీరముకూడ ననారోగ్యత నొందుచున్నది. అసఫ్‌ఖాన్‌స్థానమున మీరును జగత్సింహుని స్థానమున జైసింహుఁ

ఘునుండి మాదారాకు రాజ్యకార్య నిర్వహణమునం దన్నివిధములతోడు పడెదరని నమ్మియుంటిని.

సాదు:—దానికభ్యంతరమేమి ? కాని, ప్రభూ ! దారాప్రభువు నకు పండితరాయ లండయైయుండ నాసహాయ మతం డపేక్షించునా ?

షాజ:——(తలపంకించుచు) పండితరాయలు హిందువుండైనను మొగలాయిరాజ్య క్షేమమున కహర్నిశము పాటుపడు చున్నాండు. మీరును జైసింహుండును దారాకువ్యతిరే కులని నేనింతవఱకను కొనియుండలేదు.

సాదు:——ప్రభూ ! మేమిరువురము వ్యతిరేకులమని తమకిప్పుడె వ్వరుచెప్పిరి ?

షాజ:——ఈలేఖ నొక్కసారిచదివి, ఇందలివిషయమును మీరె ట్లుఖండింపంగలరో నిర్వచింపుండు.

సాదు:——(తెలతెలబోవుచు మెల్లగా చక్రవర్తి చేతినుండి లేఖను గ్రహించి విప్పి, చేతులు కొంచెమువణకుచుండ నిట్లు చదువును.)

ఢిల్లీకోట రోషనారాయంతఃపురము.

హిజరీ 1067 రబి-ఉల్-అవ్వాల్ నెల చంద్ర 7

సోదరుండౌరంగజీబుకు, అక్క-రోషనారా వ్రాయునది.

అల్లాదయవల్ల మేమెల్లరము చల్లగనున్నాము. నీవుమా త్రము గోల్కొండశిబిరము నందిడుములంబడుచు కాలముగడు

పుచుంటివి. మనకు మంచితరుణమురాకపోదు. అసఫ్ఖాన్ జగ
త్సింహులుగతించిరి. ఇఁక మహామ్మదీయులెల్లరు సాదుల్లాను,
రాజపుత్రులు జైసింహునిననుసరింతురనుటకు సందియములేదు.
పండితరాయని తంత్రములును, దారాయౌదార్యములు నిఁక
సాగిరావు. దారా హిందూపక్షపాతమునకు విసుగుజెంది, సా
దుల్లా మనపక్షమున బనిసేయుటకుఁ బూర్తిగ నడుముకట్టెను.
నీవుచక్రవర్తియగుటకు సర్వవిధ ప్రియత్నములును సాగుచు
న్నవి. మనమనుకొనినట్లు షుజాకుమారైను నీకుమారునకిచ్చు
నట్లు జైసింహుఁడు షుజానొడఁబఱచి నిన్నుత్వరలో గలుసుకొ
నును. నీవును జాగరూకుఁడవై నీప్రియత్నములను చేయుచుండ
వలెను. పండితరాయుని వేగులవాండ్రు ఢిల్లీకిని మహారాష్ట్రము
నకునువచ్చుచుఁ బోవుచున్నారు. దారాకు మహారాష్ట్రసహాయ
ముకూడ నొడగూర్చుట కాతఁడు యత్నించుచున్నాఁడు. నీవు
కడు మెలకువతో మెలంగవలెను.

ఇట్లు నీప్రియసోదరి
రోషనారా.

సాదు:—(తోట్రుపాటుతో చివాలునలేచి పండితరాయునివైపు
చుఱచుఱంజూచి) ప్రభూ! ఈయుత్తరము కేవలకల్పి
తము. ఇదియంతయు నీపండితరాయునికల్పన, నేనిట్టి
కుటిలనుబన్నుట యసంభవము.

షాజ:—జైసింహునకు, మనము షుజానుబట్టుకొమ్మని ఫర్మా
నాబంపియున్నాము. షుజానాతఁడు చల్లగవదలి, షాజ

పోయెనని మనకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగియున్నాఁడు. సాదుల్లా! నేనుజీవించియుండగనె రాజ్యమిట్టి విషమ పరిస్థితులందుఁ జిక్కుకొనునని నేననుకొనలేదు.

సాదు:—నేను తమదర్శనము మరల సావకాశముగఁ జేసెదను. ప్రభూ! మీరిప్పుడు జ్వరాతిరేకముచే బాధనొందుచు న్నారు. మీకిట్టితఱి మానసికోద్రేకము నొందించుట భావ్యముకాదు.

షాజ:—మంచిది. ఖాన్‌వర్యా! మొగలాయిరాజ్య క్షేమము కొఱకు మీరు మీహృదయపూర్వకముగబనిసేయుఁడు నాశరీరారోగ్యము కుదురువఱకు రాజ్యభారమంతయు దారాపైనుంచితిని. మీరును జైసింహుఁడును దారాకుఁ బూర్తియైన సహాకారమొనరింపఁ గోరుచున్నాను.

సాదు:—తమయాజ్ఞా ప్రకారము నేను మొగలాయిరాజ్యక్షే మముకొఱకు నిరంతరముపాటుపడెదను. సెలవుదయసే యుఁడు. (సాదుల్లానిర్గమించును.)

పండి:—ప్రభూ! తమ కారోగ్యముచేకూఱినవెంటనె పరిపా లనావిధానమునందుఁ గొన్నిముఖ్యమైన మార్పులను గావించి, భావిరాజ్యభారము దృక్పథమునందుంచు కొనుచు సామ్రాజ్యపరిపాలనా విధానము నొకనూతన ప్రణాళికపై స్థిరపరుపవలసియున్నది. లేనిచో మతకక్ష లెంతమాత్రము నశింపవు. మతోద్రేకుల దుష్ప్రచార

మెతుదకు మొగలాయిరాజ్య పతన హేతువుకాఁగలదని నేను మనవి చేయుచున్నాను.

షాజ:—జగన్నాథా! నాకుమరల నారోగ్యమా! నాహృదయమునందెన్నఁడుకలుగని యొకయావేదన నేనిప్పుడౌషధమును సేవించి నప్పటినుండియు పొడచూపుచున్నది. నేనీవఱకె పరిపాలనాభారము కొంతదారాకు పంచియిచ్చియుండినచో రాజ్యమునకిట్టి విషమస్థితి పట్టకయుండెడిది.

పండి:—చక్రివర్తి! మీరధైర్యపడవలదు. మొగలాయిరాజ్యము యొక్కయు దారాప్రభువుయొక్కయు యభివృద్ధియంతయు మీదేహారోగ్యముపై నాధారపడియున్నది. మీరిప్పుడు పూర్వముకన్న నెక్కుడుజాగరూకతతో మీ శరీరమును గాపాడుకొనవలసిన యవసరమాసన్నమైనది సెలవుదయసేయుఁడు. మరల తమదర్శనము చేసెదను. (దారావైపునకుతిరిగి) దారాప్రభూ! మీరిఁక మీతండ్రిగారిని కడుజాగరూకతతో గాపాడుచుండుటావశ్యకము. సెలవుదయసేయుఁడు (అని యిరువురకు సలాముచేసి వెడలిపోవును.)

షాజ:—(దారాను జేరఁదీసి) కుమారా! కడు మెలఁకువతో రాజ్యకార్యములను నిర్వహించుచు, రోషనారాచేయుచున్న దురాగతముల నరికట్టుట కంతఃపురమున తగిన చారులనునియమించుము.

దారా:—తండ్రీ! మీరుస్వస్థముగఁ బరుండుఁడు. జహనారాను మీకుసపర్యలఁజేయుటకై యొప్పించెదను. దావుద్‌హాకీమునుదప్పించి పండితరాయ మిత్రులగు శివదీక్షితుని మీకౌషధమునిచ్చుటకై నియోజించెదను. ఒక్కరాత్రి జ్వరమువలన మీరింత తూలిపోవుటఁజూడ దావుద్‌వైద్యమునందు నాకనుమానము వొడముచున్నది.

షాజ:—అట్లేచేయుము. నీవన్నికార్యములనప్రమత్తుఁడవై కని పెట్టుచుండుము. ఇదిగోనాముద్రిక. (అని షాజహాన్ తనముద్రికను దారాకిచ్చును.)

దారా:—(ముద్రికనుగ్రహించి) నాయనగారూ! మీరాందోళనజెందకుఁడు. నేనన్నియు భద్రపఱచెదను. (అంతటజహనారా ప్రవేశించును.) అక్కా! నీవు కడుజాగరూకతతో తండ్రిగారిని కనిపెట్టుకొనియుండుము.

జహనారా:—(తండ్రియొద్దగూర్చుండి, మీదచేయివైచి) జ్వరమింకను జాలతీవ్రముగనున్నది! సోదరా తక్షణమె శివదీక్షితుని బిలిపింపుము.

దారా:—నే నిప్పుడెయన్నియు జక్కఁబఱచెదను: నీవుజాగరూకురాలవై సపర్యలు సలుపుచుండుము. మనకుఁదల్లియైనను దండ్రియైన నాయనయెకదా. (అని షాజహాన్‌ప్రక్కను మోకరించి యాతనిఁ గౌరవించుకొని లేచి చేతిరుమాలుతోఁ గన్నీరుతుడిచికొనుచు) నాయనగారూ! మరలనేనిప్పుడె వచ్చెదను. (అనిదారానిర్గమించును)

పాజ:—(జహానారానుజూచి) అమ్మా ! మీతల్లిలేకపోవుటవలన నాకీదుస్థితి సంభవించినది. అక్కటా ! మంటజూ ! మంటజూ ! అని కన్నులుమూసికొని సోఫాపైతలవాల్చి పరుండును.

(తెరదింపవలెను.)

3 వ రంగము.

ఢిల్లీకోట, రోషనారాభవనమున నొక రహస్యప్రదేశమున
(రోషనారా బీగం:—ఒకసోఫాపై గూర్చుండును.)
ఆమెకెదురుగ.

(2) సాదుల్లాఖాన్ (3) సైప్టఖాన్ (4) దావుద్‌హాకీం.
ఉచితాసనములపై గూర్చుందురు.

రోష:—సాదుల్లాఖాన్‌వరా ! మాతండ్రికి నానాట నారోగ్యము క్షీణించుచున్నది. మనమిక ముందుకార్యములకు గడంగవలెను.

సాదు:—బీగంసాహిబా ! ఈతరుణముననె మనయౌరంగజేబు త్తివచ్చునట్లు మనమొనరింపవలెను. షుజాపై దండయాత్రను ముగించుకొని తనసేనలతోఁ దిరిగిరమ్మని దారా తనకుమారునకు వర్తమానమంపెను. సులేమాను దారాకన్న యుద్ధతంత్రమునందు నిపుణుఁడు. మొగలాయిసేనలయందెన్నికఁ గన్నవారందఱు నాతని సేనయందున్నారు.

సైఫ్టు:—అమ్మా ! పండితరాయలప్పుడె రావుఛత్రసాల్ హాడా, రాజా రామసింగు రాథోరు మున్నగు రాజపుత్రులను దారా పక్షమునఁబోరుటకు సిద్ధము చేయుచున్నాఁడు. రాజపుత్రులలో ఛత్రసాలుఁడు మిగులపరాక్రమశాలి.

సాదు :—వెంటనే మనము జైసింహునకు వర్తమానమంపి సులేమా నెట్లయిన ఢిల్లీకిప్పట్టున రాకుండ షుజానుబట్టు కొనుటకై తఱుముచుఁ బోవునట్లు చక్రవర్తివద్దనుండి ఫర్మానవచ్చిన దనుసాకుచెప్పి, సులేమాను మరల కుండఁజేయు నట్లొనరింపదగిన చారులను జైసింహుని వద్దకు మనము పంపవలెను.

దావుద్:—మన మెట్లయిన నీయుద్ధమునందు దారాను మోసమువలన బడగొట్టవలెను. చక్రవర్తి రాజ్యమునంతయు దారాచేతిలోఁ బెట్టుటచే నౌరంగజీబు ప్రభువు ప్రవాహమున కెదురీదవలసియున్నది.

సైఫ్టు:—ఖాసింఖాన్, దారాకు నమ్మిన సర్దారులలో నొకఁడు. అతఁడు నాకుబంధువుఁడు కూడనగుటచే నాతఁడు మెల్లగ దారాను మోసగించునట్లు నేనొడఁబఱచెదను.

దావుద్:—అట్లయిన, మాఖలీలుల్లా పదిహేనువేల సైనికుల కధిపతి. ఆతఁడుగూడ దారాను వంచించునట్లు నేనేర్పఱచెదను.

రోష :—ఇఁక మనమాలసింప కౌరంగజీబునకు వర్తమానమునంపి, హాస్తినాపురిపై నాతఁడు సత్వరముగ దండెత్తి

వచ్చునట్లును, మనమిచ్చట సర్వసన్నాహముఁజేయుచు న్నామనియు వివరింపఁదగు మాతలను బుత్తెంచుటత్యవ సరము.

సాదు:—బీగంసాహిబా ! మనమితరుల నెవ్వరినైనఁ బంపినచో వారు సరిగ నావార్తల నౌరంగజీబు ప్రభువునకందింపఁ జాలరు. జైసింహునివద్దకు సైప్టఖాన్‌ను, దావుద్ హాకీం నౌరంగజీబువద్దకును బంపుటుచితము. మనమిప్పుడు చేయుప్రయత్నములు చాలగోప్యములైనవి. ఇవిబయటఁ పడినఁ జాలబ్రమాదము.

సైప్ట:—నేను తప్పక జైసింహునిగలిసికొని మీసందేశమును నిర్వర్తించెదను.

దావుద్:—నేనిప్పుడె పయనమై యౌరంగజీబు ప్రభువును సందర్శించి యాతఁడు ఢిల్లీపైదండెత్తునట్లొనరించెదను.

రోష:—మనమెట్లులైన నీతరుణమునందె యౌరంగజీబు దండెత్తివచ్చునట్లుగ బురికొలుపవలెను. మాతండ్రి మరల నేమాత్రమైన నారోగ్యమునొందినచోఁ బరిపాలనావిధానమునందు మనకుఁబూర్తిగవ్యతిరేకమగు మార్పులను జేయుటకై, దారా పండితరాయలిరువురును మాతండ్రి నొప్పించిరి.

సాదు:—అమ్మా ! సులేమానులేనితరి దండయాత్ర నౌరంగజీబు సాగించినచో, మనకుమఱియొక సదుపాయము

కూడ కలుగును. దారాయె స్వయముగ దండయాత్రి నెదుర్కొనవలసి వచ్చును. అతఁడు హస్తినాపురిని వీడ గనె మనము ప్రధానస్థానముల నన్నింటి నాక్రమింప వచ్చును.

రోష:——అట్లయిన మీయిరువురును జైసింహునివద్దకును మా సోదరునివద్దకును బోవుటకు వెంటనె సమకట్టవలెను.

సైస్త:—నేనిప్పుడె బయలుదేఱెదను.

దావుద్:—నేనీరాత్రియె తప్పక పయనము సాగించెదను.

రోష:——(సేవకునిబిలిచి) సేవకా, నజీర్ బేగ్‌తో గొంచెము షర్బత్తునుత్వరగఁ దెమ్మని జెప్పుము.

(అంతటవంటవాడు మూడుస్వర్ణపాత్రలనిండ షర్బతు తెచ్చి సాదుల్లా, సైస్తఖాన్, దావుద్‌హకీముల ముందుం చును. ముప్వురును షర్బత్ త్రావుదురు.)

సాదు:—(కొంచెమువికారము నభినయించును) షర్బతుచక్కని సువాసన కలిగియున్నది. కాని బీగంసాహిబా నాకెం దుచేతనొ గొంచెము తలతిరుగుచున్నది.

రోష:——నజీర్ ! నీవీషర్బత్తునంతయు జాగరూకతలో తయా రుచేసితివా ?

నజీర్ బేగ్:—అమ్మా ! అంతయు నొకేపాత్రియందు గలిపితిని. మంత్రివరులు పెద్దలగుటచే వారి పాత్రియందుమాత్రి మొకింత సుగంధద్రవ్యము గలిపితిని.

రోష:—నీవా సుగంధద్రవ్యము నెచ్చటనుండి గొనివచ్చితివి ?

నజీర్:—నేనీప్రొద్దున మసీదునకుఁబోవునప్పు డచ్చటిమూలికల నమ్ముఫకీరు నాయందు ప్రేమచే నాకొసంగెను. అదిచాల నుత్సాహమునిచ్చునని యాతఁడు నాకుఁజెప్పి యిచ్చెను

రోష:—ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! ఆశ్లేలఁజేసితివి ! అందుచేతనె కాఁబో లు ఖాన్‌వరులకు వికారముకలిగినది.

సాదు:—అమ్మా ! మఱేమియు లేదు. తగ్గిపోయినది. సువాసన కొంచెము హెచ్చుగనుండుటచే వికారము కలిగించి యుండనోపు. సెలవుదయసేయుఁడు (అని స్నేహఖాన్ సాదుల్లాలు వెడలిపోవుదురు.)

దావుద్:—(ఔషధమునొకదానిని రోషనారా చేతియందుంచి) బీగంసాహీబా ! ఎట్లయిననీమందు చక్రవర్తి తీసికొను పాలయందుఁ గలిపించవలెను. దీనివలననాతనికిఁ జల్లగ బుద్ధిభ్రంశముకలిగి క్రమముగ నాతఁడొక పిచ్చివాని వలె మీచేతిలో కీలుబొమ్మయై యుండఁగలఁడు. మన ముపాయము చక్రవర్తికి కలిగించినచో దారా పండితరాయలిప్పుడె యున్ని ప్రధానస్థానముల నాక్ర మించెదరు. చక్రవర్తి యింకనుకొంతకాలము జీవించి యుండుట మనకుముఖ్యము.

రోష:—(ఔషధమును బుచ్చుకొని) హాకీమ్‌సాహేబ్ మీరుచె ప్పినదినిజము. మాతండ్రి బ్రతికియున్నంతకాలము

దారా రాజ్యము నాక్రమింపదొరఁకొనఁడు. కాని మా జహానారా చక్రవర్తికిచ్చుపాలు పితుకునప్పుడు గూడ తానె దగ్గఱనుండి పింఛించును.

దావుద్:—కానిండు పాలనుదీయు లాల్ ఖాన్, చేతికెరాచుకొని పాలుతీసినచాలును. అదియైనమీరుసాధించినఁ జాలును

రోష:—అట్లయిన నేను తప్పక మీరు చెప్పినయుపాయము చేయింపఁగలను. మా యౌరంగజీబు రాజ్యమునకువచ్చిన వెంటనె మీకుఁ దగినబహుమానము జేయింతును.

దావుద్:—అమ్మా! అల్లాదయవలన నౌరంగజీబు చక్రవర్తియైన వెంటనె (పండ్లుకొఱకుచు) పండితరాయలనురికంబమునెక్కించిన నాకుఁజాలును.

రోష:—(చిఱునగవుతో) హాకింసాహేబ్ ! తప్పకట్లు చేయించెదను.

(ఇరువురునిష్క్రమింతురు.)

---

4 వ రంగము.

గోల్కొండ రాజ్యమునందౌరంగజీబు శిబిరమునొక డేరాలో.

(1) ఔరంగజీబు (2) జైసింహుఁడు.

ఉచితాసనములపైఁ గూర్చుందురు.

ఔరం;—జైసింహా! ఢిల్లీవార్తలన్నియు సమగ్రముగవింటిరా?

జైసిం:—ప్రభూ! షైస్తఖాన్ నాకన్నియుఁ జెప్పెను.

ఔరం:—అసఫ్‌ఖాన్, జగత్సింహులు గతించుటచే, నాయం దవ్యాజ ప్రేమపూరితులగు మీకును సాదుల్లాఖాన్ వర్యులకును నాయకత్వముసిద్ధించినది. నాకిక హస్తినా పుర సింహాసనము కరతలామలకము. మాతండ్రికిఁ గూడ చాలజబ్బుగనున్నదని మాయక్క వర్తమాన మంపిరి.

జైసిం:—మనకన్నివిధముల మంచితరుణ మాసన్నమైనది. మీ రిఁకతడవుసేయక దండయాత్రను వెంటనేసాగింపుఁడు. మనమిప్పుడవలీలఁగ రాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొన గలము.

ఔరం:—యశ్వంతసింహ, ఛత్రసాల్‌హాడా మున్నగురాజపు త్రులు దారాపక్షమునఁ బోరుటకు సిద్ధముగనున్నారని తెలియుచున్నది. మీరెట్లైన యశ్వంతుని మనవంకకుఁ ద్రిప్పినచో, నేనుజక్రవర్తి నైనవెంటనె, యాతని రాష్ట్ర మునకుచేరియున్న, గుజరాతునకాతనిఁ బ్రతినిధిగ జేసెద నని మీరుప్రోత్సహించి నాకతడడ్డురాకుండఁ జేయ వలెను.

జైసిం:—ప్రభూ! నేనుమీకుసర్వవిధముల సహాయము చేయు దును. మీరుచక్రవర్తియగుటకన్న, నాకుమిన్నయగు యానందమేమున్నది? అందులకేకదనేనతిప్రయత్నము పై మీకును షుజాప్రభువునకును సంబంధముకలిపితిని.

ఔరం:—అందుకు మీకు నేను జాలకృతజ్ఞుఁడను. జైసింహా! సులేమాను నాతనిసైన్యము లెచ్చటనున్నవి ?

జైసిం:—సులేమానుసేనలలోని మహమ్మదీయ సర్దారులందఱి తోడను, మీరు తప్పక చక్రివర్తి కాఁగలరనియు, వారికిమంచిబహుమతులును గౌరవములును ప్రాప్తించునని యుఁజెప్పి, సులేమానును జల్లగవదలుటకును, వారందఱు మీపక్షము వహించుటకును రహస్యముగ నేర్పాటుగావించితిని. సులేమాను, హాస్తినాపురముచేరకుండ షుజా సేనలను తూర్పుబంగాళాంతర్భాగముఁలోనికిఁ దఱుమునట్లు చక్రివర్తియాజ్ఞయైనదనిజెప్పి యాతఁడా సంరంభముననుండ, నాతని సర్దారులాతనిపై తిరుగఁబడునట్లొనర్చితిని.

ఔరం:—(జైసింహుని భుజముపైతట్టుచు) జైసింహా! మీరునా విషయమై చెందుచున్న ప్రయాసమును నేనెన్నఁటికిని మఱవఁజాలను. కాని యశ్వంతుఁడుకూడ నాకడ్డురాకుండఁజేసిననో మీశ్రమకుఁదగిన ఫలముచేకూరును.

జైసిం:—(శిరమును గొంచెముపైకెత్తి యాలోచించుచు, తలపంకించి) యశ్వంతునికిని దారాపండితరాయలకు నున్నమైత్రిచాలదృఢమైనది. అయినను నేనుమీకొఱకై తీవ్రప్రయత్నముఁ జేసిచూచెదను. తుదకు యశ్వంతుఁడు తటస్థముగనుండునట్లైనఁ గావింపగలుగుదు నేమోయని తోఁచుచున్నది.

ఔరం:—రాజసింహుఁడుకూడ నీ సమయమువచ్చినప్పుడు దారా కుసహాయము చేయకమానఁడు. మీ రేలాగు నైన యశ్వంతునికొఱకు రాజస్థానము పోవనుంటిరి. రాజసింహునిఁగూడ, మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పినచో మాతండ్రి యాతనివద్దఁదీసికొనిన యాతనిరాజ్యములోని పరగణాల నాతనికి నేను జక్రవర్తి నైన వెంటనె మరలనిచ్చివే యుదునని మీరునమ్మింపఁ బలుకవలెను.

జైసిం:——ప్రభూ! సాదుల్లాఖాన్ ప్రోత్సాహముచేతకదా చక్రవర్తి యాతనిపై దండెత్తినది. దానికి దారాపండితరాయ లడ్డుపడి యాదండయాత్ర నుపసంహరింపఁజేసిరి. దాని నాతఁడింతకు మఱచునా ?

ఔరం:—మీరుతలంచినచో నెట్లయిన, భేదదానములనుపయోగించి యాతనిఁద్రిప్పగలరు. ఆతని రెండుపరగణాలకొఱ కాతఁడేలయాసింపఁడు?

జైసిం:——కానిండు. నేఁజేయఁగలిగినపంతయుఁ జేయబ్రయత్నింతును.

ఔరం:——(జైసింహునిచేయిపట్టుకొని) జైసింహా! నన్ను హస్తినాపురసింహాసనముపై గూర్చుండఁబెట్టు భారముమీది. మీగర్భశత్రువగు జగత్సింహుఁడు మాతండ్రి నెట్లుమొగలాయిసామ్రాజ్య పట్టభద్రునిఁగ నొనరించెనో, యట్లనె మీరును మీసర్వశక్తియుక్తులను వినియోగించి నాకు సహాయము చేయవలెను. (అని లేచి తననడుమున వే)

లాడుచున్న కత్తిగలపట్టానుండి, యొకఖడ్గమునుదీసి)
ఇదిగో నాకీగోల్కొండనవాబు పారితోషికముగనొసం
గిన నీనవరత్నస్థగితమైనకత్తిని నాహృదయపూర్వక
ముగ మీకొసఁగుచున్నాను. నేను చక్రవర్తినైనచో
మీరు మొగలాయిరాజ్యమునందు సర్వసైన్యాధిపత్య
మువహింపకతప్పదు.

జైసిం:—(మందహాసముతో) ప్రభూ ! నే నెన్నివిధములనైన
మిమ్ము మయూర సింహాసనము నధిష్ఠింపఁజేయుటకుఁ
బూర్తిగయత్నముఁజేయుదునని నీకత్తిపైఁ బ్రమాణము
సేయుచున్నాను.

(ఇంతలో సేవకుఁడు ప్రవేశించి) ప్రభూ ! ఢిల్లీనుండితమకై
యెవ్వరోవచ్చి వేచియున్నారు. సెలవైనచో లోనికిఁ
దోడ్కొనివత్తును.

ఔరం:—వా రెవ్వరో యరసిరమ్ము.

(సేవకుఁడు మరలఁబ్రవేశించి) ప్రభూ ! ఆయనపేరు దా
వుద్ హాకీం.

ఔరం:—సత్వరముగ నాతనినిలోనికిఁ బంపుము.

దావుద్ హాకీం:—(ఔరంగజీబు, జైసింహులకు సలాముచేసి) ప్ర
భూ ! తమయక్క రోషనారా బీగంసాహిబా యీలే
ఖను తమకందఁజేయుటకై నన్నుబంపించిరి.

ఔరం:—(లేఖనందుకొని) హాకీంసాహెబ్ ! దయచేయుఁడు.
మిమ్ముఁజూచి చాలదినములైనది. మాయక్క సాదుల్లా
ఖాన్ మున్నగునామిత్రులందఱు క్షేమముగనున్నారా?

దావుద్:—ప్రభూ! అందఱు క్షేమముగ నున్నారు. జైసింగ్ సాహెబ్! మీరారోగ్యముగ నున్నారా ?

జైసిం:—హకీమ్‌సాహెబ్! నేనారోగ్యముగ నున్నాను. చక్రవర్తి యెట్లున్నారు.

దావుద్:—నానాఁటికి వారియారోగ్యము క్షీణించుచుండుటచే వారుసమాజునకు మసీదునకుఁగూడఁ బోవుటలేదు.

ఔరం:—(ఇంతలో లేఖనువిప్పి చదువుకొని) జైసింహా! ఈలేఖను మీరుకూడఁ దిలకింపుఁడు. (అని యాలేఖను జైసింహునకిచ్చును.)

జైసిం:—(లేఖనందుకొని లోనఁజదువుకొని చిఱునగవుతో). అట్లయిన నిఁకజక్రవర్తి క్రమముగ జీవచ్ఛవమువలె నున్నాఁడు కాఁబోలును. సైఫ్టుఖాన్ దావుద్‌హకీం సాహెబ్‌లు మనకుఁబూర్తియైన సహాకారమొనరించుచో, మనకు విజయముతప్పదు. నేనిఁక రాజస్థానమునఁ దగుప్రయత్నములు సలిపి, మిమ్మాగ్రావద్ద కలుసుకొందును. సెలవొసంగుఁడు.

ఔరం:—నాభావ్యభివృద్ధియంతయు మీహస్తములందున్నది.

జైసిం:—రాజపుత్రుఁడు కత్తిపైఁ బ్రమాణమును జేసిన, నిఁకనెట్లు వెనుకకు మఱలఁగలఁడు?

ఔరం:—(చిఱునగవుతో) జైసింహా! సలామ్.

జైసిం:—(సలాముచేసి నిష్క్రమించును)

ఔరం:—దావుద్ సాహేబ్! మీరు పెద్దలయ్యును శ్రీమకోర్చి, నాయందభిమానముచే నింతదూరము వచ్చితిరి.

దావుద్ హకీం:—ప్రభూ! మీరట్లనవలదు. మఱియొకరిచే నీ లేఖను బుత్తెంచినచో వారు పండితరాయుని వేగులవాండ్రచేతిలోఁ బడుదురని రోషనారాబీగం నన్నుబంపిరి,

ఔరం:——హకీంసాహేబ్! దారాపండితరాయలిరువు రిప్పుడు మొగలాయిరాజ్యమును ద్రిప్పుచున్నారు.

దావుద్:—ప్రభూ! దారావట్టుకాఫరు ఆతఁడు పండితరాయుని మాకంటె నెక్కుడుగౌరవముతోఁ జూచుచున్నాఁడు. అదృష్టవశమున దారాచక్రవర్తియైనచో నిఁక హిందువులేరాజ్యమునందుఁ బ్రాముఖ్యతవహింతురు.

ఔరం :——నేనుజక్రవర్తి నైన పిమ్మట వారిగతి యెట్లుండునో మీరెచూచెదరుగాక.

దావుద్:——అదియె మాకుఁగావలెను. మన షేరియటుననుసరించి మీరుప్రభుత్వము నేర్పాటుచేయుచో మొగలాయి రాజ్యమునందిఁక హిందువులకు తావుండదు. వారందఱు తప్పక మనమతములోఁగలయవలెను. మీరు చక్రవర్తియగుట కాయల్లాను ప్రార్థించుచున్నాము.

ఔరం:—(మందహాసముతో) హకీంసాహేబ్, ప్రార్థనలవలన రాజ్యములు చేకుఱునా ?

దావుద్:——అంతియెకాదు. మాఖలీలుల్లా చక్రవర్తికి నమ్మిన సర్దారులలో నొకఁడు. ఆతఁడు యుద్ధసమయమునందు

దారాను వంచించి మిమ్ముఁజేరునట్లు నేను ఖలీలుల్లా నొప్పించెదను.

ఔరం :—మీరు నాకట్టిమహోపకారమును జేసినచో మీ మేలునేనెన్నఁటికిని మఱవను. నేను చింతామణి దేవాలయము బద్దలుకొట్టించి యందలి కృష్ణవిగ్రహము చేతినుండియూడఁబెఱికిన నీవజ్రపుటుంగరముతో నేఁడు మీహాస్తమునలంకరించుచున్నాను. (అని తనచేతి నున్న వజ్రపుటుంగరమును దావుద్ ్రవేలియందుంచును).

దావుద్:—(గడ్డము నివురుకొనుచు) శహబాష్ ! ఈనాడుకదా మాకుపండువు ! నేఁడుకదా యల్లాదూతయగు మహమ్మదు కుమారుఁడైన యౌరంగజీబు కాఫరులవిగ్రహములను బ్రద్దలుకొట్టి వానిచేతియుంగరమును తనభక్తున కర్పించెనను సంతోష మాయల్లాకుగలుగుట ! కాని! ప్రభూ! పండితరాయలు బలేయుక్తిపరుఁడు. మీరుధ్వంసముచేయించిన యాద్వారక దేవాలయమును మరలఁ జక్రవర్తిచేతనే పూర్వముకన్న నెక్కుడు వైభవోపేతముగ నిర్మింపఁజేసెనఁట !

ఔరం :—అంతేకాదు. గుజరాతునుండి తత్క్షణమె యీదక్షిణమునకు నన్నతఁడు మార్పించెను.

దావుద్:—అబ్బా! ఆహిందూపండితుఁడు బహుతంత్రజ్ఞుఁడు. బలేటక్కరి. ఎచ్చటనో యాంధ్రదేశమునుండివచ్చి

మన మొగలాయి రాజ్యమునంతను దిప్పుచున్నాఁడు. అతఁడును కవీంద్రాచార్యులును, కాశియందు, మథుర యందు, ద్వారకయందు హిందూసభలుచేయించి, వారి ధర్మశాస్త్రములను కాలానుసారముగ మార్పించు టకు గొప్పయత్నములు సలుపుచున్నాఁడు. దారా చక్రవర్తియైనచో, నెప్పుడో కృష్ణదేవరాయలతో నంత మైన హిందూసామ్రాజ్యము మరల తలయెత్తకమా నదు ప్రభూ!

ఔరం:—కానిండు. మీరు నాకుఁబూర్తిగ సహాయము చేసి నచో నేనుచక్రవర్తి కాఁగలను. ఆనాఁడు పండితరా యలు దారాలువ్రాసిన గ్రంథములన్నియు నిర్మూలము గావించి వారుచేసిన యాప్రచారమునుబూర్తిగ నణఁగఁ ద్రొక్కింప మీరెచూచెదరుకాక.

దావుద్:—సైఫ్ఖాన్ ఖాసింఖానును, నేనుఖలీలుల్లాను తప్పక త్రిప్పివైచెదము. మీరెంతమాత్రము సందేహింప వలదు. కాఫరగు దారాను వంచించినచో మనముసల మానుల కెంతమాత్రమును దోసములేదు. మీరిఁక సత్వరముగ దండయాత్రను సాగింపుఁడు.

ఔరం:—సేనన్నియు సిద్ధముచేసితిని.

దావుద్:—మీరు వెంటనే దండయాత్రసాగింపనిచో దారా చాలబలపడును.

(ఇంతలో సేవకుఁడుప్రవేశించి ఔరంగజీబునకు సలాము చేసి) ప్రభూ! మురాదు ప్రభువువద్దనుండియు షుజాప్రభువువద్ద నుండియు నిరువురాశ్వికులువచ్చి తమదర్శనముసేయుటకై వేచి యున్నారు.

ఔరం :—వారినిటకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

(ఇరువురాశ్వికులు ప్రవేశించి ఔరంగజీబుకు సలాము చేసి) మొదటివాడు:- ప్రభూ ! తమ నేర్పఱచినప్రకారము, మురాదు ప్రభువు తనసేనలతో గుజరాతునుండిబయలుదేఱిరి.

ఔరం :—సరే, నీవుపొమ్ము. (ఆశ్వికుడు సలాముచేసి నిష్క్రమించును.)

రెండవవాఁడు:—ప్రభూ! షుజాప్రభువు మిమ్మాగ్రావద్దఁ గలసికొనుటకై తగుసన్నాహములు చేయుచుండ, కామరూపాధీశ్వరుఁడైన ప్రాణనారాయణుఁడు బంగాళముపై దండెత్తివచ్చుచున్నట్లు వార్తలువచ్చుటచే నాతనిపై నడువవలసివచ్చెను. అందుచే షుజాప్రభువు మిమ్ము గలసికొనఁజాలమని సందేశమునంపిరి. (అనియొకయుత్తరము నౌరంగజీబునకిచ్చును).

ఔరం :—(ఉత్తరమునందుకొని లోనఁజదువుకొనుచు, తలపంకింపుచు, నిట్టూర్పుతో) కానిమ్ము. నీవుపోవచ్చును. (అంతట సర్దారువెడలిపోవును). హాకీంసాహేబ్! చూచితిరా! దారా పండితరాయల కుట్రలు. ప్రాణనారాయ

జుని దం జెత్తునట్లొనర్చినచో నీకప్పుడు మనకు సాయ పడఁజాలఁడని యెత్తువేసిరి.

దావుద్:—నేను తప్పక మాఖలీలుల్లాను భద్రపఱచెదను. సైఫ్ ఖాన్. భగసింఖాను నెక్కినఁదిప్పకమానఁడు. మీరు దండయాత్ర నెంతమాత్రము మానవలదు. సెలవు దయచేయుఁడు.

ఔరం:—హాకీంసాహేబ్! మాయక్క—గారితోడను, సాదుల్లా తోడను నేనును మామురాదును యుద్ధసన్నద్ధులమై బయలువెడలుచున్నట్లు మీరువిన్నవింపవలెను.

(అంతనిసువురులేచి శిబిరము వెలుపలకు వచ్చుచుండ, నొకయాశ్వికుఁడువచ్చి సలాముచేసి) ప్రభూ! యీ యుత్తరమును రోషనారాబీగం మీకిమ్మని నన్నుబంపిరి. (అని యొకయుత్తరమునిచ్చును).

ఔరం:—(ఆయుత్తరమునందుకొని విప్పిలోనఁజదువుకొని నిట్టూర్పుతో) హాకీంసాహేబ్! ఎంతవిషాదము! చాలప్రమాదము జరిగినది.

దావుద్:—ఏమి? ప్రభూ! అట్లనుచున్నారేల? చక్రవర్తిగతించెనా?

ఔరం:—ఆముసలిపిశాచమప్పుడేచచ్చునా? పాపము సాదుల్లాఖాన్ మీరు బయలుదేఱిననాఁటి రాత్రియె విషూచివ్యాధిచేఁబోయిరఁట.

దావుద్:—అరే! అల్లా! అరే! అల్లా! ఎంతమోసముజరిగినది అదివిషూచికాదు ప్రభూ! ఇదియంతయు పండితరాయుని కుట్రవలనజరిగినది. (ఇరువురు మరలలోనికివచ్చి ఆసనములపైఁ గూర్చుండురు.)

ఔరం:—ఏమైననేమి. హాకీంసాహెబ్! మనకొక ప్రధానమగు పట్టుఁగొమ్మపోయినది. (అని నిట్టూర్పుతోఁ గూలఁబడి, కొంతతడవాలోచించి) కానిండు. వారిస్థానమునమనకు సుముఖుఁడగు మీర్జుమ్లాను నియమించుటవలన మనకుఁ గొంతయనుకూల పరిస్థితులేర్పడినవనిఁ జెప్పవచ్చును.

దావుద్:—అట్లనా! ప్రభూ! మీర్జుమ్లా మనకాంతరంగికుఁడేనా ?

ఔరం:—అతనిసహాయమువలననే మనకీగోల్కొండకోట స్వాధీనమయ్యెను. మీర్జుమ్లా మనసున్నిమతస్థుఁడు. ఈగోల్కొండనవాబు షియాయగుటచే నేనుముట్టడిసలుపుచుండ నాకు మీర్జుమ్లా రహస్యముగసందేశమంపి నవాబునువంచించి, కోటద్వారములు తెఱపించియుంచెను. లేనియెడల మనకీగోల్కొండ స్వాధీనమగుట చాలదుర్ఘటమయ్యెడిది.

దావుద్:—అట్లనాప్రభూ! మీరునాకొక యుత్తరమిప్పించినచో వారితో నన్నియు సవిస్తరముగ ముచ్చటించి, తమయాంతర్యమును వారికిఁబూర్తిగ నివేదించెదను.

ఆయుత్తరమునందు నా విషయముకూడఁ గొంచెము వ్రాయింపుఁడు.

ఔరం:—సేవకా! కాగితమును గలమునిటు తెమ్ము (అనిఔరంగ జీబుచెప్పినతోడనే సేవకుఁడు కాగితమును కలమునుదె చ్చి యౌరంగజీబుకిచ్చును ఔరంగజీబు రెండుత్తరము లనువ్రాసి) దావుద్ హకీంసాహేబ్! ఒకటిమీర్జుమ్లాకు ను, రెండవది మాయక్కకును వ్రాసితిని. మీరు వెం టనే రెండుత్తరముల నివ్వఁగోరుచున్నాను. మీవిషయ మై యందువిపులముగఁ జేర్కొంటిని. మీరు తప్పక ఖలీలుల్లావిషయమై జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను.

దావుద్:—(ఆయుత్తరములనందుకొని లేచి, ఔరంగజీబునకుస లాముచేసి) సెలవిండు. మనము మరల యల్లాదయవ లన ఢిల్లీయందె కలుసుకొందము. మీరెన్నియాటంక ములు వచ్చినను దండయాత్రను మాత్రము సడలింప వలదు.

ఔరం:—నేను తప్పక తగుసైన్యములతో వెంటనే బయలుదేఱు చున్నాను. మీరందఱు మీమీ ప్రయత్నములందుం డుదురుగాక. ఆశ్వికా! నీవుకూడ హకీంసాహేబ్ వెంట జాగరూకతతోఁబొమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

తెరదింపవలెను.

5 వ రంగము.

దారాయంతఃపురము:—అర్ధరాత్రిమున.

(1) నదీరాబనూ (సోఫాపైఁగూర్చుండును) (2) ఉస్నిసా (2) నైనా చెలికత్తెలిరువురు క్రిందపఱచిన రత్నకంబళులపైఁ గూర్చుందురు.

నదీరా:—(నిట్టూర్పుతో) ఉస్నిసా! ఇంతవఱకు మీప్రభువు కొలువునుండి రాకుండుటచే నామానసముఱివియాడు చున్నది.

ఉస్నిసా:—అమ్మా! మీరట్లాందోళనపడుటతగదు. ప్రభువు త్వరలోనే రాగలరు. రాజ్యకార్యభారమునకుఁదోడు దండయాత్రాసంరంభమువలన ప్రభువునకు మఱింత యొత్తిడి కలుగుచున్నది కాఁబోలు.

నదీరా:—నెచ్చెలీ! నాకదియేమియోగాని చిరకాలము జీవింప నని దోఁచుచున్నది. అక్రమమగు నీదండయాత్రవలన మాకెట్టియాపదలురానున్నవో, అక్కటా! బిడ్డ సులే మానింతవఱకు యుద్ధరంగమునుండి తిరిగిరాకుండుటచే నాహృదయము మఱింతయాతురపడుచున్నది. ఇట్టివిష మావస్థయం దాతఁడున్నచోఁ దండ్రికిఁజేదోడుగ నుం డెడివాఁడు.

ఉస్నిసా:—అమ్మా! మీరుసర్వమునెఱింగిన రాజమహిషులై యుండియు నిట్లమాయికులవలె నాకులపాటుఁజెందుచో

మిమ్మెవ్వరూ జయింపఁగలరు? రాజ్యపరిపాలనమునందు యుద్ధములు రక్తపాతములు జరుగకుండునా ?

నదీరా:—యుద్ధములకు నేనుభయపడుదుననుటకాదు. ఎన్నఁటి కైన మానవునకు మృతితప్పునా? ప్రభుత్వమునం దెంత భోగముల ననుభవింపవచ్చునో యంతసూక్ష్మముగ పతనమునొందుటకూడ నిశ్చయము. రాజ్యమునకు నురి కంబమునకు సన్నిహితసంబంధముకాఁబోలు.

నైనా:—అమ్మా! మీ రేలవిషాదము నొందెదరు. దారా ప్రభువు చక్రవర్తియైననాఁడు మమ్ము మీరు మఱవకూడదు సుమా.

నదీరా:—(చిఱునగవుతో) నైనా! నాకంతభాగ్యముపట్టునా?

ఉన్నీసా:—అమ్మా! మీవంటియిల్లాలునకును, దారాప్రభువు వంటి సహృదయమూర్తికి నీహస్తినాపురసింహాసనమె లేనిచో నిఁక మొగలాయి సామ్రాజ్యములేదనియె భావింపవచ్చును.

నదీరా:—ఏమొ, పోనిండు. మాకీమానుషభోగములపైఁ గాంక్షయె లేదు. ఆయల్లా యెట్లు నియోగించెనో యట్లు జరుగును. నైనా! చితారుచేసికొని యొక్క—చక్క—నిపాట పాడుము. నీభక్తికీర్తనలవలనఁ గొంత చిత్తవిశ్రాంతియైనఁ జేకుఱు.

నైనా:—(చితారుతీసి)

'నామ్, నా, జానోం గాంవ్ కా బిన్ జానే కిత్ జాంవ్ !
చల్తా, చల్తా, జుగ్ భయా పావ్ కోస్ పర్ గాంవ్ ।

జా కారన్, జుగ్ ఘుఘుయా, సోతో ఘట్ హా మాహిం॥
పర్దాదియా భరమ్ కా తా తె సుభెనాహి')

(కబీర్)

నదీరా:—ఆహా ! ఉన్నిసా ! భక్తుఁడైనకబీరు, మానవునియజ్ఞానము నెంతఁజక్కఁగ వర్ణించెనోచూడుము. ప్రతిక్షణమును మనఛాయవలె మనలననుసరించి, మనలోన వెలుపలఁగూడ వ్యాపించియున్న యీయల్లాను మనము గుర్తింపకుండుట చాలశోచనీయము.

నైనా:—అమ్మా ! దానికిఁగారణము మానవుని యావరించియున్న యహంకారమనెడి యంధకారమె. మానవులందఱు నొక్కచీమలపుట్టలోని చీమలన్నియైన లేరు. ఈసృష్టియందలి పిపీలికములన్నియు దైవప్రేరితములై విజృంభించినచో నొక్కపూటలో మానవజాతియంతయు నశించును.

ఉన్నిసా:—(నవ్వుచు) అదెట్లునైనా! నీవుచెప్పునది చాలవిపరీతముగనున్నది! మానవులను చీమలుచంపుటయా ! నీవెప్పుడు నిట్టియద్భుత శుష్కవేదాంతములనె పలుకుచుందువు.

నైనా:—వెఱ్ఱిదానా ! ఈసృష్టిలోని ప్రతిచీమయు నొక్కొక్క కణముచొప్పున నేర్పాటైనా మానవుని యాహారపదార్థములను వానికలుగులలోని కీడ్చుకొనిపోవుచో

మనగతి యేమగునో యాలోచింపుము. మానవుఁడు రాజసతామసాహంకార నిమగ్నుఁడై యీయల్లాను ధిక్కరించి దుర్మార్గమునఁ బ్రవర్తించుచో, ఉస్నీసా! మనపై నీభూతసృష్టి దాడిసలుప కూడకుండుననుకొంటివా? నేనే ప్రకృతికంతకును ప్రభువునని మనుజుఁడు గర్వించి యీశ్వరుని విస్మరించిననాఁడు మనకట్టి విపరీతావస్థ యేర్పడితీఱును.

ఉస్నీసా:—అమ్మా! ప్రభువువచ్చుచున్నట్లున్నది. క్రిందకాలిచప్పుడగుచున్నది. (అని మెల్లగాననును అంతట దారా, సిఫీరు, పండితరాయలు ప్రవేశింతురు. నదీరా నైనా, ఉస్నీసాలు లేతురు. నైనా, ఉస్నీసాలు వెనుకకుఁబోవ నదీరాముందుకువచ్చి, దారాహస్తమును బట్టుకొని)

నదీరా:—నాథా! ఇంతవఱకుఁ గొలువుకూటమునందె యుంటిరా! దండయాత్రమాట యేమయినది? సులేమాను జాడలు తెలిసినవా? పండితవర్యా క్షేమముగనుంటిరా!

పండి:—అమ్మా! ఇంతవఱకందఱు క్షేమముగనున్నాము. మీఁద యల్లాయను గ్రహమెట్లుండునో?

దారా:—(నదీరాచేయిపట్టుకొని) ప్రేయసీ! నీవుకూడ మాతో నీదండయాత్రకు సంసిద్ధురాలవై రావలెను. పండితరాయలు కొంతపరివారముతో మిమ్ముసంరక్షించుచుండు

ను. నేనుమరల నీహస్తినాపురము... ...స్తునో లేదో యని నామానసము శంకించుచున్న... ...పరా!

నదీరా:—నాథా! మీరట్లనుటయుచితమా? మి...ప వీరాగ్రేసరులు కదా!

దారా:—నీవువీరమహిషివి. యుద్ధమునందు జ...పజయములు దైవాధీనములు. మనకింతటితో నీ...పుర వైభవము లుతీఱినట్లు నాకెందువలననో గాఢ... స్ఫురించుచు న్నది. నీవునన్నెడబాసి యెన్నఁడును గన్నుమూసియు ఉుంగవు. ఈకరిపురంబున నేనులేకున్నచో నీవుమారో షనారా దురాగతములకోర్చి యుండ...లని సేలవు. ఈ పండితపుంగవుఁడు మనక్షేమముకోరిన...ఁడు. ఈవిప్రు నికన్న మనకీమొగలాయి రాజ్యమున... మిన్నయగు నాంతరంగికులులేరు.

నదీరా:—మీరేల యింతతొట్రుపాటు పడుచుంటిరి?

దారా:—నదీరా! ఖాసింఖాన్ నాకుఁ జిరమిత్రుఁడైన నాతఁడు మహమ్మదీయ పక్షపాతియగుటచే నౌరంగజీబు, తేనె మాటలలోపడి యాతనితోఁ గలసెననుటకు నేనాశ్చర్య పడుటలేదు. కాని యశ్వంతునివంటి ...ప్తమిత్రుఁడు నన్ను మోసగించినందులకు వగచుచున్నాను.

నదీరా:—ఏమీ! యశ్వంతుఁడు మిమ్ముఁ బ్రతారించెనా!

దారా:—ఔను. మనపైనెత్తివచ్చుచున్న యౌరంగజీబు మురా దుల సేనల నెదుర్కొన, యశ్వంతఖాసింఖానులను తగు

సైన్యములతోఁ బంపితిమి. వారిరువురు నన్నుఁగికరించిరి యశ్వంతుఁడోడి పాఱెననియు, ఖాసింఖాన్ ఔరంగజీ బుతోఁగలసెననియు నేఁడు వార్తలువచ్చినవి. మనశ త్రువులు ముందుకువచ్చుచున్నారు. ఇఁక నీదండయా త్రను నేనడపఁదలంచితిని. మాతండ్రిగారు నేఁటిసభ యందు వారిసహజ ధైర్యసాహసములనువీడి యొకపిచ్చి వానివలె బ్రవర్తించుటయుఁ బ్రధానమంత్రి మీర్జు మ్లాకూడ మనలనువంచించి యౌరంగజీబుపక్షమున మాటలాడుటయుఁజూడ నామానసము చాలను దుఃఖ పూరితమగుచున్నది.

నదీరా:—పోనిండు. నాథా! మనమింతవంచనా వ్యూహము నందుఁ బెనఁగులాడుటకన్న న్యాయమగు సంతఃకరణ ముతో రాజ్యమునుబరిత్యజించి యేయడవులయందైనఁ గాలముఁగడుపుట కాయల్లా యనుగ్రహింపఁడా ?

దారా:—నీవుచాల నమాయికురాలవునదీరా! మనమెచ్చటఁ దల దాఁచుకొన్నను మనల నౌరంగజీబు వెదకిపట్టుకొని జంపించును. మనకు రెండేమార్గములుకలవు. నేనీయు ద్ధమునందు గెలిచితినా, యీావఱకే మొగలాయి చక్రి వర్తియుఁ జేకొనఁజాలనిదిగంతవిశ్రాంతకీర్తితో నీభరత ఖండమును బాలింతును. లేకున్న, నీదేశమునందు నివ సించుచున్న హిందూమహమ్మదీయ సంఘైక్యతసాధిం

చుట కీశిరమునర్పించితినను ప్రఖ్యాతిని వహింతును. ఇదియెనాపూనిక.

నదీరా:—(అట్లయిన నేనుగూడ మీతోనీయుద్ధమునందుఁ బాల్గొన నుత్సాహము నొందుచున్నాను. మనమిరువుర మొక్కసారి మరణించినచో, మీయశమునందు నేను గూడ సమభాగిని కాఁగలను.

దారా:—(చిఱునగవుతో) స్త్రీలాపత్కాలమందు యుద్ధములం దుదూఁకవచ్చును. నదీరా! ప్రస్తుతము నాకున్నసైన్యముతో నేనుగెలువగలనను నాస నాకుఁగొలుపుచున్నది అట్టితఱి నీవు శ్రమగొను టేల?

నదీరా:—నాథా! యశ్వంతఖాసింఖానులు మిమ్ము మోసగింప నీక ఖలీలుల్లాజఫారులు చక్కఁజేయుదురా?

దారా:—ఛత్రసాల్, రామసింగు, రుస్తుంఖాన్ మున్నగు యోధులందఱు తమప్రాణములను నాకొఱకర్పింప సమకట్టిరి. సులేమానుకూడ తనస్వరక్షకసైన్యము తోడనైన నన్నిలోనఁగలసికొన్నచో నేనుదప్పక జయమునందగలను. మహారాష్ట్రులుకూడ నాకు సహాయముచేయుటకై పండితరాయలు తగునుత్సాహములఁ గావించుచున్నాఁడు.

నదీరా:—ప్రాణవల్లభా! యెట్లైనను, నాకు మీతోనుండుటకన్న వేఱొండుసంతోష విషయమేమున్నది? విశేషించి యీపండితోత్తముఁడు నాకుఁబితృతుల్యుఁడు. మీరును

సులేమాను సిఫీరులును లేని యీకోట నాకుమాత్రి మేటికి ?

పండి:—(తనలో) ఆహా ! దారాప్రభున కిట్టివిపరీతమగు నాలో చన మేలకలుగవలెనో! తనపాలిటి భాగ్యదేవతయునం దగు నదీరాసాధ్వి నీయంతఃపురమునుండి తరలింపుచుం డుటఁజూడ నతని కేవియో నాపదలురానున్నవి కాఁ బోలు ! (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నదీరాబీగం ! మీభ ర్తగారితోఁగూడ మీరున్నచో, నాప్రభువు విజయ లక్ష్మీసమేతుఁడై మీతోడను, సులేమానుసిఫీరులతో డను, మరలనీకరిపురినిఁ బ్రవేశింపఁగలరు.

నదీరా:—పండితోత్తమా! నేను నాభర్తయాజ్ఞను నెఱవేర్చుట కు సర్వసిద్ధముగనున్నాను. బిడ్డాసిఫీరూ! నీవుచిన్నవయ స్కుఁడవైన, నీయన్న లేకున్న నీవుజాగరూకతతో నీతం డ్రిగారిని సేవింపుము.

దారా:—నదీరా! త్వరలోనీవన్నియుఁ జక్కఁబెట్టుకొని సిద్ధముగ నుండుము. తెల్లవాఱకమునుపే మనము దండయాత్రి కుబయలు వెడలవలయును. (అనిదారా పండితరాయలు నిష్క్రమింతురు. సిఫీరు తల్లిపాదములవద్ద మోకరించి సలాముచేసి తండ్రివెంట వెడలును.)

నదీరా:—ఆహా ! లోకమునం దీకీర్తిని రాజ్యభోగములకై నొకరి నొకరు చంపుకొనుట చాలవిషాదము గొలుపుచున్నది.

ఉ. జాతికినొక్క-టైన, మఱి-జన్మలు నొక్క-టనైననేమి? యీ॥
రీతిగ లోకమందుఁ బగ-రేఁగిన నార్పగజాలినట్టి యా।
నీతిని మానవుండు గన-నేర్చినఁగాని, మతంబు శాంతియున్
బ్రీతియొసంగనొప్పునె? ప-విత్రతనొందునె జన్మలేమిటన్?॥

(తెరదింపవలెను.)

తృతీయాంకము సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

దా రా ష కో

—౩[◆]౯—

చతుర్థాంకము—1 వ రంగము.

—: వి ష్కం భ ము :—

రామఘుర్ వద్ద మహారాష్ట్రమునకుం బోవుదారిలో (1) మహాదేవుడు (2) మాధవుఁడు (మాధవుఁడు మహారాష్ట్రదేశమునుండివచ్చుచు తనకొఱకై పండితరాయునిచే పంపబడినమహాదేవుని దారియందు గలసికొనును)

మాధవుఁడు:—మహాదేవా! నీవిట్లువచ్చుచున్నావేల ? దారాప్రభుని దండయాత్ర సంరంభమెట్లున్నది?

మహాదేవుడు:—మాధవా! ఏమిచెప్పుదును. (అనినిట్టూర్పుతో) దారాప్రభువు నలువదివేల సైన్యముతో ఖలీలుల్లా జఫార్, రుస్తుంఖాన్‌లతో హస్తినాపురినుండి బయలువెడలి రాజపుత్రవీరులగు ఛత్రసాల రామసింగు రాథోరులు తన్నాగ్రవద్ద నిరువదివేలసేనతో కలుసుకొన్నవెంటనే చాలసమరోత్సాహముతో నౌరంగజీబు మురాదుసైన్యముల నెదురొకొనుటకు సిద్ధముగనుండెను. ఔరంగజీబు మురాదులసేన లేబదివేలు.

మాధ:—దారాప్రభు వౌరంగజేబుతో తలపడెనా? లేక మహారాష్ట్రసైన్యములును సులేమానును తన్నుఁగలసికొనువఱకు మనగురువుగారు చెప్పినచొప్పున ధోల్పూరు వద్దవిడిసియుండెనా ?

మహా దే:—ఖలీలుల్లా జఫారుఖానులెవ్వరి సహాయ మక్కఱ లేకయె తామిరువు రౌరంగజేబు సేనలను నురుమాడుదుమని యాతనిఁద్వరపెట్టిరి. అమాయికుఁడగు దారా వారిమాటలకు మోసపోయిసమూఘురువద్ద శతుసైన్యములతోఁ దలపడెను.

మాధ:—సులేమానుకొఱకు నీవుపోయితివే. యాతఁడైనవచ్చువఱకు ప్రభువు వేచి యుండలేదా ?

మహా:—ఎక్కడసులేమాను! ఎక్కడిదారాప్రభువు! జయసింహుని మోసమునందుఁ దగుల్కొని సులేమాను షుజానుతఱిమికొనుచుఁ దూర్పుబంగాళ సరిహద్దువఱకుఁ బోయెను. అతనిజాడలు తెలిసికొనుట దుస్తరమగుటచే నేను రాజారామసింగు రాధోరునుకలిసికొని, మానాయనగారంపిన సందేశము నెఱింగించి దారాప్రభువునకు సహాయము చేయుటకై యాతఁడు తనసైన్యములతో బయలుదేఱ నాతనితోడనె నేనును దారాప్రభువు నాగ్రావద్దఁ గలసికొని సులేమానువిషయమా ప్రభువునకెఱింగించితిని.

మాధ:—సమూహఘురునందింకను యుద్ధముజరుగుచున్నదా ?

మహాదే:—సోదరా! యింకేమియుద్ధము! దారాప్రభువును ఛత్రిసాలరామసింగులును, రుస్తుంఖాను నౌరంగజీబు సైన్యములతోఁ బోరుచు మహత్తరపరాక్రమముచూపి యౌరంగజీబు సైన్యములను చెల్లాచెదరుగఁ జేయుచున్న సమయమున ఖలీలుల్లాహాతకుఁడు, తనక్రిందనున్న పదిహేనువేల సైన్యముతో నౌరంగజీబు పక్షమునకుఁ దిరిగిపోయెను.

మాధ:—ఖలీలుల్లా దారాప్రభువుతోఁ గలసి పోరుచుండలేదా ?

మహాదే:—యుద్ధము ప్రారంభించువఱకు నౌరంగజీబును బట్టి యిచ్చెదనని యనేకప్రగల్భములుకొట్టి దారాయుద్ధమునకుఁ దిగువఱకుఁ బ్రోత్సహించి యిరుసైన్యములు తలపడి మహాసంరంభముననుండ, తనసేనతో ఖలీలుల్లా వెనుకనొదిగి దాఁగియుండెను.

మాధ:—ఔరా! ఎంతద్రోహము జరిగెను!

మహాదే:—ఆమోసముచే యుద్ధగతి తాఱుమాఱయ్యెను. పాఱిపోవుటకు సిద్ధముగనున్న యౌరంగజీబుసేనలు, క్రొత్త సైన్యము పదిహేనువేలు తమతోఁగలియగనె, యౌరంగజీబు తనసేనలను మఱలబురికొలుపుకొని తీవ్రముగఁబోరి యలసియున్న దారాఛత్రిసాల రామసింగులసేనలపైఁబడెను.

మాధ:—అక్కటా! దారాసైన్యమునుండి యొక్కసారి పదిహేనువేలదండువీడి యౌరంగజేబుతోఁగలసి యాతనికి సహాయముచేయ, నిఁక యుద్ధగతి తిరుగఁబడుటలో నాశ్చర్యమేమి? ఔరంగజేబు పరాక్రమమంతయు మోసమువలననేగాని, దారాశౌర్యమునకును ధైర్యసాహసములకౌరంగజేబెన్నఁడు నాతని బ్రత్యక్షముగ నెదుర్కొనఁ జాలఁడని లోకమెఱుంగదా?

మహాదే:—అందుకొఱకే, మాతండ్రిగారు ఖలీలుల్లా జఫారులనెన్నఁడు నమ్మవద్దనియు బ్రస్తుతము యుద్ధమునందుఁ బ్రవేశింపక తగుసహాయము సులేమాను వద్దనుండియు మహారాష్ట్రులవద్దనుండియు వచ్చువఱకు వేచియుండమనియు ననేకమారులు బోధించిరి. కాని జఫారుఖలీలుల్లాల దంభములకు దారామోసపడెను.

మాధ:—తుదకు యుద్ధమెట్లయ్యెను?

మహాదే:—రుస్తుంఖాన్, ఛత్రిసాల్, రామసింగులు, తమతమ సైన్యములతోఁ దీవ్రముగఁబోరిరి. వారు ఖలీలుల్లామోసమును సరకుగొనక తమయవక్ర పరాక్రమమునుజూపిరి. కాని పాపము! ఛత్రసాలుఁడు హఠాత్తుగ యుద్ధమునందుఁబడెను. ఆతనికుమారుఁడుకూడ ధైర్యముతోఁబోరి వీరస్వర్గము చూఱఁగొనెను. రుస్తుమ్ఖాన్, రామసింగులుకూడ ఛత్రిసాల్ నాతనికుమారుల ననుసరించిరి.

యట్టకేలకు దారాసిఫీరులు తమప్రాణములను దక్కించుకొని ధోల్పూరువద్ద నదీరామొదలగు స్త్రీజనములను సంరక్షించుచున్న మాతండ్రిగారినిఁ గలసికొనిరి.

మాధ:—మహాదేవా! విధిదప్పింపనేరితరము! గురువుగారు భావికర్తవ్యము నేమని నిశ్చయించిరి?

మహా:—దారాప్రభువు సిఫీరునదీరాలతోఁ పారసీకమునకుఁబోయి యాప్రభువు నాశ్రయించి మరలఁ గ్రొత్త సేనలసమకూర్చుకొని ఢిల్లీపై దండెత్తఁబూనిరి. నదీరాకాంతకుఁ జాలజబ్బుగనుండుటచే మాతండ్రిగారు వారితోఁ హిందూదేశ సరిహద్దువఱకుఁ బోవసమకట్టిరి.

మాధ:—మీతల్లిగారెచ్చట నున్నారు?

మహా:—దండయాత్రకు బయలుదేఱుటకుఁ బూర్వమె యామెను మాయాంధ్రదేశమునకుఁ బంపివైచిరి.

మాధ:—మనల నేమిచేయమనిరి?

మహాదే:—నీవీవార్త కవీంద్రులకెఱింగించి వారికద్వారకయుండెయుండునట్లుఁ దెల్పుము. ఇఁక మహారాష్ట్రదళమును బంపుటవలనఁ బ్రయోజనములేదని వారితోఁజెప్పి నీవు తిరిగి ఢిల్లీయందలి కవీంద్రులసౌధమున నాకొఱకై వేచి యుండుము.

మాధ:—అకటా! ఎట్టివిశాలహృదయుఁడగు దారాప్రభువున కెట్టిదుర్గతిపట్టెను!

మహా:—మాధవా! దారాపరాజయమాతని దుర్గతికన్న, హిం: దూ దేశదౌర్భాగ్యమనుట నిస్సంశయము.

(ఇరువురి నిష్క్రమింతురు.)

---

2 వ రం గ ము

(సమూఘరుయుద్ధమునందు దారాయోడిపోయి, పారసీకమున కుఁబోవు ప్రియత్నములు దారిలో సింధురాష్ట్రి సరిహద్దు నందున్న మాలికజీవన్ఖిల్లావద్ద అరణ్యప్రదేశమునందు)

1 దారాషకో:—(కూర్చుండి జబ్బుగనున్న నదీరాబనూశిరము ను తనతొడలపైనిడుకొని యుండును)

2 నదీరాబనూ:—(దారాభార్య, ప్రాణావసానకాలమా సన్న మగుటచే మక్కావైపునకు తనశిరమును దారాతొడల పైనుంచి బరుండును)

3 సిఫీర్షకో:—(దారా రెండవకుమారుడు తల్లిప్రక్కను గూర్చుండి మెల్లగ తనయుత్తరీయముతో నదీరాకు విసరుచుండును)

4 పండితరాయలు:—(దారాప్రక్కను నదీరాకెదురుగ నిలచి నదీరామోముపైపు చూచుచుండును.)

5 హైబత్ఖాన్:—(దార్రా సేవకుఁడు దారావెనుక నిలచియుండును.)

దారా:—ప్రేయసీ! యల్లాను ధ్యానింపుము. నీపాతివ్రత్యమహిమయు, నీనిష్కళంక జీవితము, నిన్నాతని సాన్నిధ్యముఁజేర్చును.

పండి:—అమ్మా! నదీరాబీగం! మిమ్ము ముప్పదేండ్లనుండి నా కన్న పుత్రికవలెఁ జూచుకొనుచుంటిని. మీకిట్టి దుర్దశ కలుగునని యెన్నఁడు నేననుకొనలేదు!

నదీరా:—(హీనస్వరముతో) పండితవర్యా! మేమెన్నఁటికిని మీఋణముఁ దీర్పఁజాలము. మీరుమాకుఁ జేసినసేవ నిరుపమానము. మీస్వామిభక్తి కాయల్లాయనుగ్రహించుగాఁత. నాధా! నాకింకఁ బ్రాణములు నిలువవు. సులేమానేమయి పోయెనోకదా! బిడ్డా! సిఫీరు! నీవుభద్రముగ నీతండ్రిని యీపండితోత్తమునిఁ గనిపెట్టుకొని యుండుము. మీయిరువురు సోదరులకొఱకైన మీతండ్రి పారసీకమునకుఁబోయి హస్తినాపుర సింహాసనప్రాప్తికై కడసారిప్రయత్నము చేతురుగాక.

దారా:—నదీరా! నీవుమాకొఱకై విచారింపకుము. నేనుజాలమందభాగ్యుఁడను. రాజ్యముపోయినను దృణప్రాయముగఁ జూచుచున్నాను. నీవియోగము నాకుదుస్సహము. నాశరీరమును దహించుచున్నది. నీకొఱకైకదా నేను యుద్ధభూమినుండి వెనుకకు మరలితిని.

శా॥ అన్నీపోయినఁబోవనీ! జగతిలో—నన్నార్థినైకుందనీ! ।
నిన్నేరీతిని బాసియుందు, నదిరా!—నేనింక రాజ్యంబుకై!

యెనో్నబన్నములొందనేల ? యకటా!—హిందూరపూ
రాజ్యముల్ ।
మున్నెపోయెను నిన్నువీడగ, సుఖా—మోదంబులింకే
లొకో !॥

నదీరా:— (మెల్లగ) నాథా! మృతియెన్నఁటికైన మానవునకుఁ దప్పునా ? మీవేదాంతమంతయు నేమయినది ? నేను మీపాదములను బట్టితిని, మీమ్రోల నాప్రాణములను విడుచుచున్నాను. ...అల్లా ... అల్లా ... అల్లా ... (అని నదీరాకనులుమూసి ప్రాణములు విడుచును.)

దారా:—హా ! ప్రేయసీ ! నదీరా ! (యనిమూర్ఛబోవును.)

సిఫీరు:—(తల్లిపాదములపైఁబడి) తల్లీ ! మమ్ముకీడి నీ వల్లావద్దకుఁబోతివా! అన్నా! సులేమానూ! నీ వెక్కడ చిక్కులు పడుచుంటివోకదా ! మనమిరువురముఁ గలసికొనినప్పు డమ్మయేమైనదని యడిగిన నేమనిచెప్పుదును ! అన్నా! మనమెన్నఁడైన మఱలఁగలసి కొందుమా!

దారా:—(మూర్ఛనుండి తేఱుకొని) అక్కటా ! నాహృదయమెుక్కపాషాణమా ! లేక నీజగమంతయు నమోహమయమా !

పండి:—(కన్నీరు గోటితోఁజిమ్ముచు) దారాప్రభూ! ధైర్యమునవహించుఁడు. మీవంటిధీరు లాపదవచ్చినప్పుడె హృదయమును బదిలపఱచుకొనవలెను.

దారా:—పండితవర్యా! నాకీజగమంతయు నంధకారబంధుర ముగనున్నది! ఎన్నఁడును నన్నెడబాయని నాయ ర్థాంగి, నేఁడునన్నువీడిపోవ నేనిట్లునిశ్చలముగ నెట్లు న్నాఁడనో తెలియుటలేదు! (అని కన్నీరుత్తరీయము తోఁ దుడిచికొనును.)

పండి:—(కన్నీరుత్తరీయముతో నద్దుకొనుచు) ఆహా! పావనచరి తా! నీరమాతా! నదీరా! ఎంతసౌకుమార్యము! ఎంత గాంభీర్యము! ఎంతపతిభక్తి! కటకటా!

మ॥ ప్రథితాఖండల వైభవోజ్జ్వలితసా-మ్రాజ్యంబులో నన్మనో
రథభోగంబులసౌధభాగముల,నా-రామాంతరాళంబులం
గథలంజెప్పుచు సంతసించునదిరా-కాంతమణి న్నేఁడిసీ!
విధి యీకర్క-శభూమి మృత్యుగతగా-వింపంగ నెట్లెంచెనో! ॥

ఆహా! దారాప్రభూ!

సీ॥ ఘనసారచందన-కస్తూరికాసుమ
రజమంచు నీపాద-రజమె తాల్చె!
కలననేత్రలుబట్టు-విమలాతపత్రంబు
లెుుదోఁచి నీనీడ-యందె నిలచె!
తతహంసతూలికా-తల్పంబులివెయంచు
నెమ్మి హైం నీ ఱాల-నిదురఁజెందె!

వీణాదివాద్యము-లీ్వడిసి వెను వెంట
నీ సృగాలరవంబు-లిచ్చగించె।

గీ॥ రసవదన్నంబువిడి నీ-వారగినట్టి।
యూషరాన్నంబె తనకుఁబీ-యూషమనుచు।
తుదకుఁ బ్రాణములీ్వడె నీ-తొడలపైన।
ధన్యుఁడవుదార! నీకిట్టి-దారగల్గె॥

దారా:—పండితరాయా! మనవిషాదమునకుఁ బారమున్నదా! మనమీమాలిక జీవనునకు వర్తమానమంపితిమి. అతఁడువచ్చినవెంటనె సిఫీరును తల్లికళేబరమును దీసికొని లాహోరునందు సమాధినొందించుటకు మాలికజీవను సేవకులతోఁ బంపెదను. నేనిఁక నీవిశ్వాసపాత్రుఁడైన హాయబత్ ఖానుతో పారసీకమునకుఁబోయి మానదీరా కడసారి నాకుపదేశించిన ప్రయత్నమును సాగించెదను. (నదీరాపైఁజేయివైచి) ఆహా! నదీరా! ఆసన్నమృత్యువు నుగూడ సరకుఁగొనక నన్నుత్సాహపఱచిన వీరవనితవు. అక్కటా! ప్రేయసీ! హస్తినాపురరాజ్యము నెల్లయిన మరలస్వాధీనము చేసికొనుమనిజెప్పి ప్రాణములనువీడితివి! నీవులేనిహస్తినాపురము నాకొకశూన్యారణ్యము. నాకుమయూరసింహాసనమా! కలలోనివార్త !

పండి:—ప్రభూ ! మీరట్లనవలదు. మీకుమారులకొఱకైన సింహాసనమునకై ప్రయత్నింపవలదా? సులేమానువీరుఁడు

రణపండితుఁడు. ఆతఁడైన మనహృదయావర్శముచే కూర్పఁగలధీరుఁడు. అట్టియవకాశ మాతనికి మన మొసంగవలెను.

దారా:—పండితరాయా! నన్నుఁ బిన్ననాఁటనుండియు మా తండ్రి కష్టమెవ్వియు నాదృక్పథమునఁబడకుండ నతి గారాబముతోఁ బెంచి, యనన్యసామాన్యభోగములందు ముంచి లేవనెత్తుటచే కాఁబోలు, మానవుఁడనుభవింపన తీతములగు నాపదలన్నియు ముప్పిరిగొని యొక్కసారి గ నాపైఁబడుచున్నవి! నేనుమరల సు లేనూనునుజూతునా! అకటా! యాతఁడెంత పరాక్రమశాలియొ యంతయమాయకుఁడు. కానిమ్ము. ఎంతవఱకీ యుపద్రవతరంగపరంపరలు నాహృదయపర్వతముపై పొంగిపొరలునో చూచెదనుగాక ! అదిగో ! సేవకుఁడు ఫీరోజువచ్చుచున్నాఁడు. ఆతని వెనుక మాలికజీవను కాఁబోలు.

(సేవకుఁడుఫిరోజు మాలికజీవనుతో ప్రవేశించును.)

మాలికజీవన్:—దారాప్రభూ! సలాము పండితరాయా! సలాము మీరాపదలలోఁ బడియుంటిరని మీసేవకుఁడీ ఫిరోజు చెప్పెను. అక్కటా! మీవంటిమహాత్ముల కెట్టి యిక్కట్టులు చుట్టుకొనెను! (క్రిందకుఁజూచి) ఇది యేమి! నదీరారమణి మృతిజెందెనా! అల్లా! అల్లా! ఎంతవిషాదము! ఆమెకుఁ జాలజబ్బుగనున్నదని మాత్రమె ఫిరోజు చెప్పెను.

దారా:—మాలికజీవనా ! నీవుమాకొఱకై విచారింపకుము. మాకొక్క యుకాపరమె నీవలనఁగావలయును.

మాలిక:—దారాప్రభూ! యీయఖిల్లాయంతయు మీపాదము లందుంచితిని. ఇట్టివిపరీతావస్థయందున్న మీరునన్నుప కారము సేయవలెనని కోరవలెనా ?

దారా:—మిత్రమా! నదీరాకాంత కళేబరమును లాహోరు నందు సమాధిసేయింప సమకట్టితిని. మాసిఫీరువెంట దృఢమైన పదిసేవకులనొక జనాజాతో మీరుపంపినఁ జాలును.

మాలిక:—ప్రభూ! నేనిప్పుడె యాప్రయత్నమును జేసెదను. (అని మాలికజీవను నిర్గమించును).

దారా:—(కన్నీరు గోటితోఁజిమ్ముచు) బిడ్డా! సిఫీరూ! నీవుపుత్రుఁడవు. నీయన్నగతియేమయ్యెనో తెలియుటలేదు. నీతల్లి శరీరమును లాహోరునకొనిపోయి యచ్చటఁ బరమపవిత్రమైన మియాఁమీర్ సమాధిప్రక్కను సమాధిచేయించుము.

సిఫీరు:—నాయనా! మాతల్లిలేకున్న మీరుడకూ మాకుకలవ య్యెదరా! (అనికన్నీరు తుడిచికొనుచు తండ్రిని కౌఁగలించుకొని) నేనుగూడ మీవెంటవచ్చెదను.

దారా:—కుమారా! నీతల్లిలేదుకదా. నేనుండిమాత్రమేమి లాభము? దైవానుగ్రహమున్నచో మనము మరల

నెన్నఁటికైన కలసికొందుము. లేనియెడల నేనుగూడ మీతల్లివలెనే గతించితిననుకొనుము. నీవువీరుఁడవు. జాగరూకతతో నీవులాహోరుకుఁబోయినచో నీయన్న నుగూడ నచ్చటికి వచ్చుటకై సందేశమంపితిమి. నీవిఁక నిగూఢముగ నీయన్నజాడలు తెలిసికొని మీరిరువురు హస్తినాపురియందు నాయాప్తులఁ బండితరాయుని యాదేశానుసారముగ వర్తింపుఁడు. నేనుసైన్యసమేత ముగఁ ద్వరలోపారసీకమునుండివచ్చిన యనంతరము నన్ను మీరుకలసికొనవచ్చును.

(ఇంతలో మాలికజీవను, పదిసేవకులతోను, జనాజా తోడను బ్రవేశించును.)

మాలిక:—దారాప్రభూ! ఇదిగో జనాజా. ఈసేవకులుమిగుల విశ్వాసపాత్రులు. సిఫీరు ప్రభువేమి చెప్పినట్లుఁ జేయు దురు.

(అంత దారా సిఫీరులు నదీరాశరీరమును జనాజాలో నుంచు దురు. దారా తనయుత్తరీయముతో దానిఁగప్పును).

దారా:—అక్కటా! నదీరా! ఎంతలో నింతయయ్యెను!

సీ॥ కరిపురంబుననాఁడు ♦ కాలూదినదిగాఁగ,
నానాటఁగూర్చిన ♦ నవ్యసుఖము।
గాఢంపుఁబ్రేమతో ♦ కౌఁగలింతలఁగుర్చి
పాటించినెఱపినఁ ♦ బ్రణయసుఖము।

చిన్నికుమారులఁ ♦ జెన్నుమీఱఁగఁజూపి,
చిఱునగుమోముతోఁ ♦ జెలఁగుసుఖము ।
మొగలసామ్రాజ్యంపు ♦ మోహనవైభవం,
బనుభవించిననాఁటి ♦ యలఘుసుఖము ।
గీ॥ అన్నిసుఖములవీడి నీ ♦ వకట! నేఁడు!।
వికటమగునట్టి యీదారు ♦ పేటియందు।
హంసతూలికతల్పంబు ♦ నందువోలె ।
పరమసుఖమందఁబోయె దే! ♦ పతినివిడిచి ! ॥
శా॥ నాథా ! నాహృదయంబెమీఁరని సదా ♦ నన్నెంత
యో ప్రీతితోఁ।
జోధల్జేసెడి,నీదువాక్కులకునే ♦ పొంగారితింగాని యా।
గాథల్జూడఁగ నేఁడు కల్లలుకదా ! ♦ కాదేని నేనిట్లునే ।
బాధంజెందకయుండ, నీవెటు? సఖీ! ♦ ప్రాణంబులం
బాసితో! ॥
మాలిక:—సేవకులారా! జనాజానెత్తికొనుఁడు. దారాప్రభూ।
మీరిఁక విచారింపవలదు. మీబోఁటి ధీరు లాపదవచ్చి
నప్పుడోర్పు వహింపవలెను.
సిఫీరు: —తండ్రీ! మీపాదముల కనేకసలాములు. మీయుత్తర
లోఁ బారసీకమునుండి దండయాత్రోన్ముఖులై వచ్చె
దరుగాక. నాకుసెలవొసంగుఁడు.
దారా:—ఆహా! బిడ్డా ! పదునెనిమిదివత్సరముల బాలకుఁడవైన
నిన్నెట్టియిక్కట్టులపాలు సేయవలసివచ్చెను? హా! విధీ!

అతిసుకుమారముగఁ బెంచిన యీకూనను విడిచిపుచ్చు టకు కాలుసేతులాడుటలేదు. (అని సిఫీరును కౌఁగలించుకొని కన్నీరుతుడిచికొనుచు) సిఫీరూ! భద్రముగఁ బోయిరమ్ము. ఫిరోజూ! నీవునాబిడ్డనెన్నఁడును విడువకుము. (సేవకులు జనాజా నెత్తికొని ముందునడచుచుండ సిఫీరు తండ్రిపాదములకు సలాముచేసి బయలు దేఱును).

పండిత:—(సిఫీరునోదార్చుచు గొంతదూరముపోయి, సిఫీరు ఫిరోజులనాపి మెల్లగా) సిఫీరూ! నీవును ఫిరోజును లాహోరులో నదీరాకాంత సమాధియైన యనంతరము మీ వేషములను మార్చుకొనుఁడు. నిగూఢముగ సులేమాను జాడలు తెలిసికొని మధురాపురియందలి కృష్ణాలయము ప్రక్కనున్న మఠమునందు నన్నుఁగలసికొనుఁడు. "అల్లా! హో! అగ్బర్!" అని కేకవేసినచో నేనానవాలుపట్టుదును.

సిఫీరు:—పండితరాయా! మీరుచెప్పినచొప్పునఁ దప్పకచేయుదుము. మేము లాహోరునకుఁ బోయినతరువాత నీకఫకీరువేషములతో సంచరింతుము. (అనిచెప్పి సిఫీరు పండితరాయలను కౌఁగలించుకొని ఫిరోజుతో వెడలిపోవును).

మాలిక:—దారాప్రభూ! మీరుచాలనలసియున్నారు. పలుకష్టముల నందితిరి. ఈసేవకుఁడిచ్చు యల్పాతిథ్యము నంగీ

కరింప వేచుచున్నాను. ఈనాఁటికివిశ్రమించి రేపు తెల్ల వాఱకమునుపె పోవచ్చును.

దారా:—మిత్రమా! యిట్టివిచారసాగరమున నీదులాడెడిమాకు విశ్రాంతియా! ఆహా! మహమ్మదీయసర్దారులారా! ఎంతద్రోహముఁజేసితిరి! ఔరా! ఖలీలుల్లా! శత్రుసంహారముగావించి విజయముచేపట్టుతరుణమున నౌరంగజేబు పక్షమునకుఁదిరిగి నాపయియుద్ధమునకు డీకొంటివి! కటా! మిత్రమా! ఛత్రిసాల్‌నృపతీ! ఓహో! రామసింగూ! ఔరా! రుస్తుంఖాన్! మీ దేశభక్తి స్వామిభక్తులకు మీశరీరముల నర్పించి వీరస్వర్గమును జూఱగొంటిరి! మీతోరాజాలకిట్లిడుమలఁ బడుచుంటిని!

మాలిక:—ప్రభూ! విచారింపకుఁడు. మీరుమరల రాజ్యమును సంపాదించుటకా యల్లాయనుగ్రహించును.

దారా:—(వికటముగనవ్వుచు) మిత్రమా! నాకురాజ్యమా! నా జీవితేశ్వరితోడనె పోయినది. మహత్తరభోగములనను భవించిననాకు రాజ్యభ్రష్టతకుఁదోడు కులసతీవియోగమా! పుత్రులనెడబాసి ఘోరదుర్దశాసింధువునందుఁ గూలుటా! దుర్భరము! దుర్భరము!

పండిత:—ప్రభూ! ఇప్పుడేకదా పసిబిడ్డయగు సిఫీరునోదార్చిపంపితిరి! మరలమీరిట్లు విలపింప నోదార్చువారెవ్వరు? రాజ్యరమధీరులను వరించునుగాని భీరువులనెన్నఁడును

జేపట్టదు. మీపత్నీరత్నముపదేశించిన కడసారి ప్రియ తత్నమును మీరుమఱచి యిట్లువాపోవుటుచితమా? మీయపారవిజ్ఞానసంపదచే మీదుస్థితిని బోనాడి ధైర్యమునవలంబింపుఁడు. శరీరములు క్షణభంగురములు. మానమాచంద్రతారకము మానమును రక్షించుకొను వాఁడె మానవుఁడు.

శా॥ తల్లీబిడ్డలలోనలీనమగు వా ♦ త్సల్యంబు, దాంపత్యమ!
న్వల్లీబంధములం బెనంగెడి యపూ ♦ ర్వస్నేహము
ల్మూఁడ వి!
ద్యుల్లీలాగతిగావె? యీజగతిలో ♦ దుర్వారసం
సార దు!
ష్కల్లోలాంబుధిమగ్న జీవులకు సౌ ♦ ఖ్యంబేది?
వీక్షింపఁగన్.॥

దారా:—పండితరాయా! క్షమింపుము. నేనెంతయడంచుకొన్నను ముప్పదిసంవత్సరములు నానీడవలె నన్ననుసరించిన నాప్రియపత్నీవియోగసంజనిత దుస్సహవేదనాదోధూయమానమానసుఁడనై యట్లంటిని.

మాలిక:—దారాప్రభూ! మీపత్నీతిలకము చాలపుణ్యాత్మురాలు. మీరనేకుల మానప్రాణదానము లొనర్చిన దయానిధులు. కష్టములు కాపురముసేయునా? దయచేసి నాగృహమునఁగొంచెము విశ్రమించిపొండు! (అని

దారాచేయిపట్టుకొని మెల్లనముందునడువ పండితరాయ
లును హైబతును వెనుకనడతురు).

(తెరదింపవలెను.)

3వ రంగము.

హిందూదేశమునకును బెలూచిస్థానమునకును నడుమ
నున్న బొలానుకనుమవద్ద సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వము.

(1) దారాషకో (2) పండితరాయలు (3) హైబత్ ఖాఁ
(సేవకుఁడు).

దారా:—(పండితరాయునిచేయిపట్టుకొని) గురువరా! మాతండ్రి
గారు నాఁడుమిమ్ము నాకుగురువుగ నభిషేకించినది
మొదలు నేఁటివఱకును నాయందపారప్రేమచూపినన్ను
కడుజాగరూకతతో ననుసరించిన మీఋణముఁదీర్చుట
దుర్లభము. మీసర్వస్వమునువీడి నాకొఱకై పలుకష్ట
ములనొందితిరి. మీరెన్నిచెప్పినను మాతండ్రియు
నేనును, జయసింహాఖాసింఖానులను, ఖలీలుల్లాజఫారు
ఖానులను నమ్మి తుదకిట్టి విపత్సముద్రమునంబడితిమి.

పండిత:——ప్రభూ! మీరట్లనవలదు. విధివశమునకై మనము
వగవఁబనిలేదు. ఎవ్వరిని నమ్మకుండ రాజ్యముచేయు
టెట్లు? ప్రభువులను వంచించుట యనుజీవులకు నరక
ప్రాప్తిహేతువు. చక్రవర్తియు మీరును నన్ననేకవిధ

ముల గౌరవించిరి. ఈశరీరముమీాయది. మిమ్మాశ్రయించి ముప్పదిసంవత్సరములు హిందూమహమ్మదీయ వైరములు సమయింపఁజేసి, మీారాజ్యమునందఖండ వైభవముతో నెగడితిని. మనరెండుసంఘములకుఁగూడ జన్మభూమియగు నీభరతఖండము, హిందూమహమ్మదీయ విజ్ఞానసమ్మేళనముచే నూతనప్రబోధముకలిగి లోకమునకు దారిఁజూపఁజేయుటకుమీారవతరించితిరను నాసతోనుంటిని. మీావంటియుదారకీర్తివంతు లీభరత ఖండమును బాలించుభాగ్యము పట్టవలదా?

దారా:—పండితరాయా! మీావంటివిశాలహృదయులగు మంత్రివరులు మామహమ్మదీయ మంత్రివర్గమునందుఁగూడ నున్నచో మనకృషిధన్యతనొందియుండును. అగ్బరు కబులుఫజులును, జహంగీరునకసఫ్ఖానును దొరకుటచే వారిరాజ్యవైభవము నానాఁట నభివృద్ధిగాంచెను.

పండి:—అబుల్ఫజుల్ఁ అసఫ్ఖానులు విశాలహృదయు లనుటకు సందియములేదు. కాని వారు మీావలెవిజ్ఞాననిధులా? ప్రభూ! కేవలవిద్యగాని, యొక్కవిశాలహృదయముగాని ప్రభువునకున్న నదియొక్కొక్కటియె తేజరిల్లఁజాలదు. మణిచేస్వర్ణమునుఁస్వర్ణముచేమణియు బరస్పరసహవాసమున మహత్తరశృంగారముసీనును. మీాచేయూతవలననె మీాతండ్రిగారు మొగలాయిరాజ్య

మును పాలించుటచే, మీయుదారకరస్పర్శవేధిచే షాజ
హాన్ చక్రవర్తి రాజ్యము మొగలాయిపరిపాలనమునం
దొకస్వర్ణయుగముగఁ బరిణమించెను. మీరు మరలమ
యూరసింహాసనము నాక్రమించిననాఁడుకదా దేశ
సౌభాగ్యము సర్వతోముఖమగుట.

దారా:—పండితరాయా! మీరింక వెనుకకు మరలుఁడు. మనల
నౌరంగజీబు వెన్నంటితఱుముచున్నాఁడు. మీరైనఁద
ప్పించుకొన్నచో నాకుమారులకు దారిఁజూపఁగలరు.
నేను బ్రతికియున్నకొలఁది ముప్పులుదప్పవని నాహృద
యము చెప్పుచున్నది.

పండి:—ప్రభూ! మీరులేనియీలోకము నాకుమాత్రమేల?
మీరు ప్రతిక్షణమునిట్లు నిర్వేదమునొందినచో నేకా
ర్యమును సాధింపఁజాలరు.

దారా:—లేదు. లేదు. పండితరాయా! నేనుదప్పక పారసీకము
నకుఁబోయి సర్వప్రయత్నములు చేయుదును. నేనువ
చ్చువఱకును మీరును నాబిడ్డలును హాస్తినాపురియం
దును, మహారాష్ట్రమునందును గోల్కొండయందును
తగుప్రయత్నములుచేసి సిద్ధముగనుండుఁడు. సెలవిండు.

పండి:—(దారాప్రభువును కౌఁగిలించుకొని కన్నీరునోటికి
తోఁజిమ్ముచు) ప్రభూ! ఇంతకాలమునకు మిమ్మిట్టికష్ట
ములలో వీడవలసివచ్చెను!

మ॥ మునిఖండంబునజన్మమందితనకున్-మోక్షంబె దేశంబటం।
చును శిల్పీశ్వరుఁజేరిఁ మంత్రిపదము-స్తోకంబుగాఁదీర్చియా।
వనకాలంబున సర్వభోగముల సం-భావింపనిన్నొల్చి యీ।
వనభూమిన్నినుడించిపోవనకటా!-ప్రాణంబులెట్లొప్పెడున్॥

ప్రభూ! నేనుగూడ మీవెంటవచ్చెదను.

దారా:—పండితరాయా! మీరుకూడ నీదేశమునువిడిచినచో నాబిడ్డలకు హితవుగఁజెప్పువారెవ్వరు?సులేమానేమయ్యెనో తెలియుటలేదు. సిఫీరు పసిబిడ్డ మీరున్నచో నా కుమారులను మరలనెన్నటికైన హస్తినాపురసింహాసనమునఁ గూర్చుండఁజేయగలరు.

ఉ॥ పండితసార్వభౌమ నిను-భారతదేశము కోలుపోయినన్।
వెండియు నీకునీడగు సు-విప్రుఁడు చూడగరాఁడు,జన్మభూ।
మండలమైన నీవసుధ-మాకునుమీకుఁ బరిత్యజింపరా।
కుండఁగ సంఘటిల్లె విధి-యోగముచేనిటు భూసురాగ్రణీ!॥

మీరింక వెనుకకుమరలి మమ్మాశీర్వదించిపంపుఁడు.

పండి:—కానిమ్ము ప్రభూ! పారసీకమున మీయత్నములు సఫలతనందినతోడనె నేనుమీకు రాత్రిజెప్పినతీరున హైబతును ముందుగానంపుఁడు. కాలాతీతమగుచున్నది. ప్రభూ! పోయిరమ్ము.

ఉ॥ పాండవకౌరవప్రహిత-భారతఘోరరణంబునందు నా।
ఖండలసూతిబుద్ధికి వి-కారముమాన్పి రణావనిక్ మహా।
గాండివముక్తచండవిశి-ఖావళి శాత్రవగాత్రమర్మముల్।
చెండఁగఁ జేసిబోధించిన న్ప-సింహుఁడు మీకుఁబ్రసన్నుఁడయ్యె
డున్॥

ప్రభూ ! యీవైడూర్యరత్నములను గైకొనుఁడు (అని తన యంగరకా జేబునుండి వైడూర్యరత్నములఁదీసి దారాచేతి యందుంచి) ఇవి షాజహాన్ చక్రవర్తి మయూరసింహా సనము నధిష్టించిననాఁడు నాకొసంగిన బహుమానము లు. ఈయమూల్యమణులు పారసీకప్రభునిహృదయము నాకర్షింపఁగలవు. నాకిఁక సెలవొసంగుఁడు. (అనిదారాకు సలాముచేసి తిరిగితిరిగి చూచుచు వెడలిపోవును.)

దారా:—హైబతూ! మనమీ బొలానుకనుమను త్వరలో దాఁటిపోవలెను. పాపము నీవుచాలడస్సియుంటివి కాఁబోలు (ఇరువురు కొంతదూరముపోవుసరికి వెనుకనుండి)అగుము! ఆగుము ! దారాప్రభూ ! లేనిచో నీ తుపాకులతో మిమ్ముఁ గాల్చివైతుము (అని కేకలు వినఁబడును. దారాహైబతులు వెనుకకుమరలి చూచుదురు.)

దారా:—హైబతూ! నన్నుఁబట్టుకొనుటకు జైసింహుఁడు కాఁబోలు, సేవకులతో వచ్చుచున్నాఁడు! తత్క్షణమె నీఙ్లీ

యుంగరమును నీవైమెదురత్నములనుదీసికొని యీగుహా ముఖమునఁ దప్పించుకొనిపొమ్ము. మధురాపట్టణ దేవాలయము ప్రక్కనున్న మఠమునందుఁ బండితరా యలుండును. నీవు "అల్లాహో! అక్బ!"రని కేకవేసి నచో నిన్నానవాలుపట్టును. అదిగో వారుపరువులిడుచు వచ్చుచున్నారు. నీవుపొమ్ము. నాకై వగవకుము. నేని ట్లైతినని పండితరాయుని కెఱింగింపుము.

హైబత్:—(హైబతు రత్నముల నుంగరమునుదీసికొని యొక గుహాయందుఁ బ్రవేశించి దాగియుండును.)

మాలిక:—(మాలికజీవన్ రహీంఖుస్రూలతోఁ బ్రవేశించి)ఖుస్రూ ఖాన్! దారాప్రభువిడుగో. జైసింహుని యాజ్ఞప్రకార ము మీకప్పగించితిని. (అనిదారాను మాలికజీవన్ సమీపించును.)

దారా:—మాలికజీవనా! ఏలయింతతొట్రుపాటుతో మరలనా కైవచ్చితివి? నీయింటనుండియొకదా నేను వచ్చితిని. నన్నుఁబట్టుకొనుట కింతప్రయాసమేల నీవుపడితివి?

మాలి:—నిన్నుఁబట్టుకొని బంధించి ఢిల్లీకిఁదీసికొనిరమ్మని యౌ రంగజీబుచక్రవర్తి ఫర్మానావ్రాసిపంపెను. నీవుదౌర్జ న్యముఁజేసినచో తుపాకితోఁ గాల్చివేయుదుము.

దారా:—(వికటముగ నవ్వుచు) నేను దౌర్జన్యము సేయుటయా! నిజమగు వీరుఁడెన్నఁడును దౌర్జన్యముఁ జేయఁడే! పిరికి పందలకె మరణమనిన భయము. హంతకులు మాత్రమె కత్తియనిన గడగడవణంకుదురు. మీతుపాకులు నన్నేమియుఁ జేయఁజాలవు. మాలికజీవనా! నాకృపాణము జూచి నీవు భయమందుచుంటివి కాఁబోలు. ఇదిగో నా ఖడ్గము. (అని తననడుమున వ్రేలుచున్న పటకాతో నున్నకత్తినివిప్పి మాలికజీవను కందిచ్చును)

ఉ॥ పోయెను భోగముల్ సిరియుఁ ♦ బోయెను రాజ్యమునాఁడె
పోయెనా।
ప్రేయసి దేహమున్విడిచెఁ ♦ బ్రీతిఁదలిర్చెడి పుత్రమిత్రులుం।
బాయనెపాసిపోయిరిఁక ♦ మాలికజీవన! లేరుబాంధవుల్।
గోయుమునీవుకంఠమిదె ♦ గొబ్బునఖడ్గమునంది మిత్ర
మా!॥

శా॥ మిత్రద్రోహముఁ జేసితీవనుచు నీ ♦ మీఁదేమిగోపింతునో?।
మిత్రుల్గూడగ నెవ్వరీవసుధలో ♦ మేనుండునందాక నా।
పుత్రుల్భృత్యులు మిత్రులంచు మనుజు ♦ లోభగింతురే
కానియే।
మాత్రంబైనను నాపదల్వొడమ స ♦ న్మానింతురే
బాంధవుల్?॥

మాలిక:—(దారాయిచ్చెడి కత్తిని మెల్లగనందుకొని) ఖుస్రూ ఖాన్! రహింఖాన్! ఇఁక మీరు దారాను నిర్భయముగ బంధింపవచ్చును. నేనుదారాను బ్రతికియుండగ నెబట్టి మీకప్పగించితిని. చక్రవర్తిచే తగుబహుమానము లభింపఁగలదు. (దారావైపుతిరిగి) పిచ్చివాఁడా! నీవు నీకత్తితో పొడుచుకొనక నన్ను నీకంఠముఁ గోయమను టేల? (అనివికటముగ నవ్వును).

దారా:—ఓయీ! మాలికజీవనా! నేనాత్మహత్యనేల జేసికొన వలెను? నేనెవ్వరికిని ద్రోహముఁ జేయలేదే! పాపాత్ములుమాత్రమె వారుచేసినఁపాపభారమును వహింపఁ జాలక నాత్మహత్యలఁ జేసికొందురు. భటులారా! నాకీ శరీరముపై నభిమాన మీవఱకెనశించినది. మీయిచ్చ వచ్చినట్లు బంధింపుఁడు.

(అంతఖుస్రూ. రహీములు దారా నినుపసంకెలతో బంధించి తీసికొనిపోవుచుందురు. దారావెనుక మాలికజీవను నడచును).

దారా:—(మాలికజీవనువైపు తిరిగి)

శా॥ ఏమీ! మాలికజీవనా; ఇటులనీ ♦ కింకేలకారుణ్యము ల్!

నాపితాదిభువిలోన మానవులకు ♦ న్నాఁడే గనెన్ స్నేహముల్ ।

నామానంబిఁక బోవకుండ యభిమా ♦ నంబుంచియీ
ఖడ్గధా।
రామాత్రంబున ద్రుంపుమీశిరము నీ ♦ హస్తంబునన్
సోదరా!॥

అహో! నాకులసతి నన్నిచ్చోటనేకదా పీడెను. నన్నా మెతోఁగూర్చి పున్నెముగట్టుకొనుము. హా! నదీరా; నిన్నె న్నఁడు జూచితినోకదా!

మ॥ కలలోనన్ పరుసాభిలాషముగఁ కీ ♦ గంటన్ విలో
కింపలే।
దలనారీమణి యానదీరయనుసీ ♦ యచ్చంపుసత్కీర్తినేఁ।
డిలలోనేమగు? నిర్గుణున్ పరుని నీ ♦ విట్లొంద! హా!
ప్రేయసీ!।
బలహీనుండగునంతనే విడుతురే! ♦ భార్యల్ కటా!
నాథులన్?॥

అకటా! భటులారా! మీకైననామీద యభిమానము లేదా। చిరకాలమునుండియు మాసొమ్ముదింటిరే।

ఉ॥ మీర లనేకమానవుల ♦ మేలిశిరంబులఁ దీసినారు నా।
కేదును లేదు బాంధవులు ♦ మేలగలేవిఁక పూజ్యరాజ్య
ములో్।

జూడఁగఁ గొంటి భోగములఁ ♦ జూచితిఁ బారము శాస్త్ర
మందునేఁ ।
జేరెద ముక్తికాంత నిదె ♦ శీర్షము ద్రుంచిన పుణ్యమందుఁడీ!॥

ఖుసూ్రి, రహీములు:-(బిగ్గఱగా) నడువుము! నడువుము! నీవు రాజ్యముచేయునప్పుడు మరణదండనలు లేకుండఁ జేయింతువుగాని లే! నీ వేదాంతములు మాయౌరంగజీబు వద్ద పనికిరావు. మాచక్రివర్తి కాఫరులతలలు తప్పక తీయించును. పద! పద! (అని దారాను గెంటుకొనుచు సంకెలలతో తీసుకొనిపోవుదురు.)

హైబత్:—(గుహనుండి వెలుపలకువచ్చి) ఔరా! మాలికజీవన్ ఘాతకుఁడెంత ద్రోహముచేసెను! నేనిక నెట్లులైన వీనిఖిల్లానుండిదాటి, పండితరాయలను గలసికొని యీ వృత్తాంతమాతని కెఱింగింపవలెను. అక్కటా! దారా ప్రభు వెట్టిమోసమునఁ దగుల్కొనెను!

(అని నిష్క్రమించును.)

తెరదింపవలెను.

చతుర్థాంకము సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

దా రా ష కో

పంచమాంకము 1 వ రంగము.

మధురాపట్టణము శ్రీకృష్ణాలయము గంటలు మ్రోగుచుండును. సూర్యోదయమగుచుండ భక్తులు వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు.

పండితరాయలు (సన్యాసి వేషముతో శ్రీకృష్ణునిఁబూజించి లేచి)

దండకము:— శ్రీకృష్ణ! లోకేశ! లోకోద్భవస్థాన! బ్రహ్మాండభాండోదరా! కంస చాణూర, చేదీశ బాణాది దైత్యేశవిధ్వంసకా! సాంద్రసంసార జీమూతసంక్షోభితార్తి యభక్తైకరక్షామణీ!దుష్టశిక్షాకరణీ! వేదవేదాంగవిద్యాది సంపూజ్యమై,లోకదీపంబునానొప్పు,నీయార్యవర్తావనిం జేరి,పాపాత్ములైనట్టి,పాషండసంఘుంబు,గోహత్యలంజేసి స్త్రీబాలవృద్ధాదులంజంపుచున్,సంఘవిద్వేషముల్పెంచుచున్, తామసాహంకృతిం, బెల్లుసంచారముల్సల్ప, దేశంబు దోషాచరాక్రాంతమై కుందఁగాఁజూచి నీవిట్లుపేరింపధర్మంబె? యేనాఁడు నీకర్మభూమిస్థలి న్నిర్మలంబైన ధర్మంబడగన్, యధర్మంబు రేకెత్తునో, యా

ముహూర్తంబున నీవుసాక్షాత్కరింపంగ వాగ్దానముం
జేయఁగాలేదె ? యో దేవ! యీపుణ్యదేశంబున
నీదు పాదంబు, మోదంబుతో నుంచి, నీమాటఁ
బాటించు నీభక్తులందేర్పుమీ వేగ, లోకైక కల్యాణ
వర్తీ! కృపార్ద్రైకమూర్తీ! నమస్తే! నమస్తే నమః.
(అని ప్రార్థించి యీవలకువచ్చుచుండ దేవాలయము
వెలుపల ఫకీరువేషముతో నున్నమహాదేవుఁడు "అల్లహో
అక్బర్ !" అని కేకవేయుచు బండితరాయలను గలసి
కొనును)

పండి:—మహాదేవా! ఢిల్లీవార్తలేమి?

మహా:—నాయనగారు! "ఆలమ్ఘిర్" అనుబిరుదువహించియౌ
రంగజీబు హస్తినాపుర సింహాసనము నధిష్ఠించెను.

పండి:—మురాదుగతి యేమయ్యెను ? అతనిఁ జక్రవర్తిగాఁ జేసి
యౌరంగజీబు మక్కాకుఁబోవుదుననిఁజెప్పి మురాదు
నను మయూరసింహాసనముపై మరులుగొల్పెనే?

మహా:—మురాదు చక్రవర్తి కాఁగలఁడని తొలుత నౌరంగజీబు
ప్రకటించి, మీర్జుమ్లా, షైస్తఖాన్, జైసింహాది మిత్ర
వర్గమునురావించి గొప్పవిందు జేయించెను. ఆమరుదిన
మున నే మురాదొక పిచ్చివానివలె వీధులవెంబడిఁ దిరిగి
నేనెచక్రవర్తినని కేకలువేయుచుండెను. తరువాత నతఁ
డేమయ్యెనో యాభగవంతుని కెఱుక.

పండి:—ఔరంగజీబు కుమారుఁడగు సుల్తానుమహమ్మదునకు తన కుమార్తెనిచ్చిన షుజా నావిందుకుఁ బిలువలేదా!

మహా:—షుజానుగూడ జైసింహుఁడు స్వయముగ నాహ్వానించు ట్కైపోయెను. వారిరువురు వచ్చినప్పుడు వేటకై యొక యరణ్యమున విడిసిరనియు నందుషుజా పులివాతఁబడె ననియుఁ బ్రకటించిరి.

పండి:—ఆహా! ఔరంగజీబు జైసింహుల ప్రచారము! పాపము షాజహాన్ చక్రవర్తిగతి యేమయ్యెనో యరసితివా?

మహా:—రోగిపీడితుఁడైన నాముదుసలిచక్రవర్తిని యాగ్రాకోట యం దౌరంగజీబు బంధించెను.

పండిత:—అక్కటా! మహాదేవా! ఎంతదుర్వార్తవింటిని! అట్టి మహావిభవముతో నేలినచక్రవర్తికెట్టి దుర్గతిపట్టెను! దైవానుగ్రహమువలన దారాప్రభువు పారసీకచక్రవర్తి సహాయము సంపాదింపఁగలిగెనేని యానాఁడుకదా మరల షాజహాన్ చక్రవర్తిని మనముగాంచుట. (యిరు వురు మఠమువద్దకువత్తురు ఇంతలో హైబత్ ఖాన్ ఫకీరువేషముతోవచ్చి "అల్లాహో! అగ్బర్!" అని కేక వేయ పండితరాయ మహాదేవులు తిరిగిజూచి).

పండి:—ఏమి! హైబత్! దారా పారసీకమునకుఁబోయి యాప్ర భుని సహాయమింత త్వరలోఁ బడసెనా? మనప్రభువు సైన్యముతో వచ్చుచున్నాఁడా?

హైబత్ :—(నిట్టూర్పుతో) గురువరా! ఏమిచెప్పుదును! మీావద్ద సెలవుగైకొని మేమిరువురము బొలాను కనుమగుండఁ బోవుచుండ, మాలికజీవనుహంతకుఁడు దారాప్రభువును బట్టుకొని, యౌరంగజీబు పక్షమున మనలనువెన్నంటి తఱుముచున్న జైసింహునకప్పగించెను. దారాప్రభువు తనచేతియుంగరము నీలవైదూర్యరత్నములను మీాకిమ్మని నాకిచ్చెను. నేనుమెల్లగ నామాలికజీవను వారినుండిఁ దప్పించుకొని బెలూచిస్థానముమీాదుగఁ దిరిగితిరిగి యిచ్చటమిమ్ముఁగలసికొంటిని. అక్కటా! చిన్ననాఁటనుండియు నాప్రభువునుసేవించి తుదకుఁ జేతులార శత్రుల కప్పఁజెప్పితిని. (అనిరోదనముసేయును).

పండిత :—ఔరా! మాలికజీవనా! ఎంతద్రోహమున కొడిగట్టుకొంటివి! నాఁడు షాజహాన్ చక్రవర్తి నిన్నేనుఁగు కాలిక్రిందఁ ద్రొక్కించుమనియిచ్చినయాజ్ఞకుఁ గరుణాసముద్రుఁడగు దారాప్రభువు నిన్నురక్షించి యాయేనుఁగుమీాదనే నిన్నెక్కించి పంపించినందులకా యీ ప్రతిక్రియ! మానవహృదయమునందెంత ఘాతుకత్వము దాఁగియుండునోకదా! జంతుజాలముల క్రౌర్యమునందు గన్పట్టు నుదారత మానవక్రూరతయందుఁ గానరాదు. బెబ్బులి బొబ్బలిడక నేమృగమునుజంపదు. విషసర్పములుకూడ తమకుసహజమగు ధ్వానముసేయనిదే

కలువవే! నీవుదారాప్రభుని కాతిథ్యమిచ్చుట యాతని నిట్టివిపత్సముద్రమునందు ద్రోఁచివైచుటకా! పాపము శాంతించుగాక!

హైబత్:—పండితరాయా! దుర్మార్గుఁడగు రాజారూపసింగు మనజాడలు రహస్యముగ జైసింహునకు తెలియఁగించెను. అందుచే మనము మాలికజీవను ఖిల్లాకుఁబోవకమునుపె జైసింహుఁడటమనకై కాచియుండెను. మాలికజీవను జైసింగుల కుట్రలు మనమచ్చుట విడిసిననాఁటిరాత్రియె జరిగెను.

పండిత:—ఆహా! రూపసింగూ! ఓహో! యేమినీరసపుత్రరక్తము! దారాప్రభువు నిన్నుశరణుజొచ్చినప్పుడు పరమపతివ్రతయగు నదీరాబనూకాంత మిగులరోగపీడితురాలయ్యు నిన్నుతనపెద్దకుమారుఁడగు సులేమానుతో సమముగఁజూచుకొందునని తన స్తన్యమును స్వర్ణపాత్రయందుంచి నీకుఁబంపినప్పుడు నీవొసంగిన శరణాగతరక్షణావాగ్దానమిట్లు నెఱవేర్చితివా? ఔరా! యశ్వంతా! భళీ! రాజసింగూ! మీరుక్షత్రియులా? లేక ఘాతుకమృగములా? శ్రీరాముఁడవతరించిన సూర్యవంశమా? లేక పురూరవుని జన్మస్థానమగు చంద్రవంశమా? మీరుజన్మించినది? దారాప్రభువు మీకొనరించిన మహోపకారములను మీరువిస్మరించినను లో

కము మఱచునా ? రాజపుత్రస్థానసింహమగు జగత్సిం హుఁడు గతింపఁగనే మీరందఱు గ్రామసింగములవలె ద్రోహియైన జైసింగు వెనుక నిట్లు తోఁకలనాడించుచుం టిరా ! మీరుచేసిన మిత్రద్రోహ దేశద్రోహములవలన భావిభారతఖండము పరతంత్రగాఢాంధకార నిమగ్న ము కానున్నదికాఁబోలు !

గీ॥ దైవతంత్రంబు గడువగాఁ ♦ దరముకాదు!
పౌరుషజ్ఞానకీర్తులే ♦ పాఱునట్టి ।
భరతఖండాన విజ్ఞాన ♦ భానుఁ డస్త ।
మించె, విద్రోహసంఘము ♦ లిమ్మునమునట్టె॥

కానిమ్ము షైబతూ! మహమ్మదీయులలోఁగొంద ఱౌ రంగజేబు చక్రవర్తియైనచో హిందువులను బీడింపవచ్చునని యూహించుచున్నారు. అంతమాత్రమున మాయార్యవిజ్ఞాన మెన్నఁటికని నశింపదని వారుగుర్తెఱుంగుకాలము రాకపోదు.

మహా:—నాయనగారు ! ఢిల్లీపట్టణములోని పౌరులందఱు దారా ప్రభువువచ్చిన వెంటనె యొక్కుమ్మడి నౌరంగజేబుపైఁ దిరుగఁబడుట కెదురుచూచుచున్నారు. మహారాష్ట్ర లును, గోల్కొండనవాబును, కామరూపాధీశ్వరుఁ డును బూర్తిగసహాయమొనరింప బద్ధకంకణులై సిద్ధ ముగనున్నారు. వారంద ఱీవార్తవిన్నచోఁ జాలవిషా దము నొందుదురు. మనమిఁకఁజేయున దేమి ?

పండిత :—

శా॥ ఆనాఁడాసభ షాజహాన్ ప్రభువుదా ♦ నాగానమాలించి, యే
భూనాథుం డొనరింపనట్టి దయ న ♦ న్మ్యాజించి దారాప్ర
భుం
డేనాఁడున్ నినువీడకుండఁగను మా ♦ సేవంచునొప్పించె నే
నీనాఁడాతనిఁబాసి డాఁగుటకు నిం ♦ కీ దేహమున్గాల్పనే!॥

కుమారా ! మనమెట్టులైన షాజహాన్ దారాప్రభువు లను కారాగృహమునుండి దప్పింపయత్నింపవలయు. సులేమాను సిఫీరులువచ్చిన వెంటనె మనమాగ్రికిఁ బోవుదము. దారానుగూడ నౌరంగజీబాగ్రి కోటయందె బంధించియుండును. మాధవుఁడు ఢిల్లీచేరెనా ?

మహా:—ఆతఁడు జుమ్మామసీదుకుఁ బోవుదారిలో ఫకీరువేషముతో మూలికల నెప్పటివలెనమ్ముకొనుచు, కవీంద్రుల సౌధము వెనుకనున్న తోటయందు పర్ణకుటీరమునఁ గాపురముసేయుచున్నాఁడు. కవీంద్రులసౌధము నౌరంగజీబు దావుద్ హాకీమున కిచ్చివేసెను. మన సౌధముఁగూడ నెవ్వరికో మహమ్మదీయుల కిత్తురఁట.

పండిత:—వెఱ్ఱివాఁడా! అట్టి ప్రభువులె యిట్టుగిట్టున, మనముసౌధములందుట్టిగట్టుకొని యూరేగుదుమా ? నీవు నీహైబతును మాధవునిఁగలసికొని మన మేడపైనున్న యాయుధాగారమునఁ బెనవేసిన త్రాళ్లతో నల్లఁబడిన రెండు

నిచ్చెనలున్నవి. వానిని మీకతుపాలలయందిమిడ్చి మ
మ్మాగార్యయందలి టాజమహాల్ పక్కనున్న చిట్టడవి
యందలి పర్ణకుటీరమునం గలసికొనుఁడు.

మహా:—అట్లయిన మాకు సెలవుదయచేయుఁడు. (మహాదేవ
హైబతులు నిష్క్రమింతురు).

(అంత ఫకీరువేషముతోనున్న సిఫీరుఫిరోజులు మఠమువద్దకు
వచ్చి, "అల్లాహో! అగ్బర్" అని కేకలువేయుదురు పండితరా
యలు ముందుకువచ్చి సిఫీరును కౌఁగలించుకొని)

పండిత:—బిడ్డా! నిన్నుఁజూచిన మరల దారాప్రభువును జూచి
నట్లున్నది. నీయన్నసులేమాను గనుపింపలేదా ?

సిఫీరు:—పండితరాయా! మాయన్న కాశ్మీరముమీదుగా లా
హోరువచ్చుచుండ శ్రీనగరరాజగు పృథ్వీసిం గాతనిఁ
బట్టుకొని జైసింహునకప్పగించెనఁట.

పండిత:—(నిట్టూర్పుతో) అక్కటా! యెంతదురంతము! దారా
ప్రభువుగతియె సులేమానునకుఁబట్టెనా! హా! ఇఁక
దారాప్రభువును విడిపించువారెవ్వరు ?

శా॥ దోస్తంభద్వయకుండలీకృతలస ♦ త్కోదండచండాశుగ!
ధ్వస్తోద్దండవిపక్షమండలుఁడవై ♦ దారామహీనాథుచే।
తస్తాపాపనయనంబుఁజేఁతువనినే ♦ ధైర్యంబుతోనుండ నీ।
యస్తోకాప్రతిమానశౌర్యమిటువ ♦ మ్మయ్యో సులేమా
న్ప్రభూ!॥

ఔరా! పృథ్వీశింగు! సాదుల్లా నీరాజ్యమునాక్రమింపఁ జక్రివర్తినిఁ బోత్సహించి దండెత్తినపుడు దారా నీకడ్డుపడి నీరాజ్యమును నీకిప్పించినందులకు దారాకుమారుఁడు నీకు శరణాగతుఁడైన నట్టివానింబట్టి యౌరంగజీబునకప్పగించితివా! నీవిశ్వాసఘాతుకత్వమునకుఁ దగిన ఫలమనుభవించెదవుకాక! ఔరంగజీబు నిన్నువిడుచుననుకొనుచుంటివి కాబోలు!

సిఫీరు:—ఏమీ! పండితరాయా! మాతండ్రికూడ శత్రువులకుఁజిక్కెనా! పారసీకమునకుఁబో లేదా!

పండిత:—బిడ్డా! మీతండ్రిపారసీకమునకుఁబోవుచుండ దుర్మార్గుఁడైన మాలికజీవనాతనిఁబట్టి యౌరంగజీబున కప్పగించెను. ఏమైననేమి మనమిప్పుడెట్లులైన నీతండ్రిని నీయన్నను దప్పింపవలెను.

సిఫీరు:—అక్కటా! నేనెంతయదృష్టహీనుఁడను!

పండిత:—సిఫీరూ! విధిదప్పింపనేరెతరము? మనముచేయవలసినదంతయుజేయుదము. నావెంట మీఱురువురురండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(తెరదింపవలెను.)

—

2 వ రంగము

(ఆగ్రయందు సూర్యాస్తమయ సమయమున టాజ మహాల్ వద్ద నొకమఱ్ఱివృక్షక్రింద ఫకీరువేషముతోనున్న పండితరాయలు నిలచియుండ నాగ్రాకోటయందలి జైలధికారి ఖుస్రూ, టాజమహాల్ వైపునకుఁ బోవుచుండును)

ఫకీరు:—ఖాన్ సాహెబ్ "అస్సలామాలేఖుం"

ఖుస్రూ:—(తిరిగిచూచి) అజీ! "సలామాలేఖుం" మీరెవరు?

ఫకీరు:—(వృక్షముక్రిందనుండి మెల్లగనీవలకువచ్చి ఖుస్రూయెదుట నిలువఁబడును.)

ఖుస్రూ:—ఫకీర్ సాహెబ్! మీరెచ్చటనుండి వచ్చుచున్నారు

ఫకీ:—బాబా: నేను గోల్కొండనుండి వచ్చుచున్నాను.

ఖుస్రూ:—ఎచ్చటకుఁ బోవుచున్నారు.

ఫకీ:—ఖాన్ సాహేబ్! నేనుచిరకాలమునుండియు నీటాజమహాల్ను జూచిపోవలెనని గుతూహలపడుచుంటిని. నేఁటికా యల్లా యనుగ్రహమువల్ల యిచ్చటకు రాఁగలిగితిని. మీరెవ్వరో గొప్పయధికారులవలె నున్నారు. సమయమునకు వచ్చితిరి. నన్నీదివ్యభవనములోనికిఁ దీసికొనిపోయి చూపింపఁగలరా ?

ఖుస్రూ:—అచ్ఛే! ఫకీర్ సాహేబ్! ఈటాజమహాల్ చూచుటకు గొప్పగొప్పధనికులకే సాధ్యముకాదు. మీబోటి ఫకీరులకెట్లువీలగును? చక్రవర్తియాజ్ఞ యుండినఁగాని దానిఁజూచుటకు వలనుపడదు.

ఫకీ:— ఖాన్ సాహేబ్! నేనూఱక మీాబోటియధికారులను శ్రమ బెట్టుదునా? వట్టిచేతులతో నిచ్చుట కెట్లువత్తును? ఇట్టి దివ్యభవనము నందధికారులుగనున్న మీాయట్టియుద్యోగులను గట్టికొనకున్నఁ జక్రవర్తి యెట్టులాజ్ఞనిచ్చును?

ఖుసూ్రి:—(తనలో) అరే! ఈఫకీరు విచిత్రముగ మాట్లాడుచున్నాఁడు! కొందఱుఫకీరులు బంగారమును దయారుచేయ గలరని వాడుకకలదు. (ప్రకాశముగా) అజీ! ఈటాజ మహాలుకు వేరెయధికారికలఁడు. అతని కేమైననిచ్చినఁ గాని లోనికిఁదీసికొని పోనియ్యఁడు.

ఫకీ:—అట్లయిన మీా రెవ్వరు?

ఖుసూ్రి:—నేనీ యాగ్రాకోటయందలి జైలధికారిని. నాపేరు ఖుస్రూఖాన్. సాయంకాలమగు చుండుటచే నొకసారి పికారుగ నిచ్చుటకువచ్చితిని. నమాజుకూడ నీటాజమహాలునందుఁ జేసికొనవచ్చునని వచ్చుచుంటిని. నేఁడు మా చక్రవర్తి పుట్టినదినమగుటచే మాకు సెలవుదినము.

ఫకీ:—శహబాష్! బాబా! మీారు జైలధికారులా! పాపాత్ములను సదా కాపాడుచుండుటచే మీారు చాలపుణ్యాత్ములు. (అని ఖుసూ్రిభుజముపై చేయివైచితట్టును.)

ఖుసూ్రి:—ఫకీర్ సాహెబ్! ఏమిపుణ్యము? మాకు జీతముతక్కువ. పనియెక్కువ. మేమెల్లప్పుడు జైలులోనె పనిచేయుచుండుటచే మాజీవితముకూడ నొకఖైదువలె నుండును

ఫకీ:—అట్లనకు బాబా! మీదిగొప్పయధికారము. మీపై నల్లాకు దయకలదు. అల్లాపాపాత్ములను కాపాడునట్లు మీరును దుర్మార్గులను కనిపెట్టుచుందురు.

ఖు స్రూ:—ఫకీర్ సాహెబ్! మీరల్లాదూతలగుటచే నట్లనుచున్నారు.

ఫకీ:—(మెల్లగా తనజేబునుండి యొకవజ్రముదీసి) బాబా! చేయిపట్టుము. నీవుచాల దైవభక్తి కలవాఁడవు.

ఖు స్రూ:—(ఆత్రముతో ఫకీరు జేబువైపుజూచుచు, మెల్లగాఁజేయిఁజాచును)

ఫకీ:—(ఖుస్రూ చేతియందొక వజ్రమునుంచి) బిడ్డా! అల్లా నీకీ వజ్రమునీయమని నన్నుప్రిబోధించెను. దీనిని నాకు, గోల్కొండనవాబు బహుమతిగానిచ్చెను.

ఖు స్రూ:—(సాయంకాల సూర్యకిరణప్రసార మావటవృక్షముల సందునుండి యావజ్రముపైఁ బడుటచే నదిమిరుమిట్లు గొలుపుచుండెను. ఖుస్రూ పేరాసయు, నాశ్చర్యమును మోమునదోఁప మురియుచు) ఫకీర్ సాహెబ్! మీకనేక సలాములు. మీరు పైగంబరులవంటివారు. ఇది చాలవిలువగల వజ్రమువలెనున్నది. దయచేసి యీరాత్రి మాయింటికి విందుకురావలెను. నాకును నాకుటుంబమునకును గొప్పయుపకారముఁ జేసితిరి.

ఫకీ:—(చిఱునగవుతో) నీవట్లనవలదు. బాబా! నీహృదయము చాలమంచిది. నీవుపెద్దకుటుంబము కలవాడవు. నాకు

భార్యకాని పుత్త్రులుగాని లేరు. అల్లాదయవలన కాఫర గు దారానుజయించి యౌరంగజీబు చక్రవర్తియగుట చే నిఁక మనమహమ్మదీయుల కెట్టిలోటునులేదు. మీ బోటియధికారులు బాగున్నమాకుఁ జాలును.

ఖుస్రూ:—ఫకీర్ సాహెబ్ ! తప్పక మీరీరాత్రి మాయింటవి శ్రమించిపోవలెను. మిమ్ము గౌరవించిన నల్లాసంతసిం చును.

ఫకీ:—బిడ్డా! నీయింటికిఁదప్పకవచ్చెదను. ఒక్కసారీరాజమహాల్ నాగ్రాకోటయుఁ జూచిపోవలెనని జాల యాసక్తితో వచ్చితిని. నీవంటిభక్తుఁడీకోట కధికారియౌట మా యదృష్టము.

ఖుస్రూ:—ఫకీర్ సాహెబ్! నేనుగోటకంతకు నధికారినికాను. చక్ర వర్తి తనతండ్రి నాగ్రాకోట యందుంచుటచే, దానికి తనకుమారునె యధికారిగనుంచెను. నేను షాజహానుం డుభవనమును మాత్రమె కాచుకొనియుందును. ఈరో జుననె చక్రవర్తి జన్మదినమగుటచే మహమ్మదుషా తండ్రినిఁజూచుటకు ఢిల్లీకిఁబోయెను.

ఫకీ:—బాబా ! ఔరంగజీబుఁ తండ్రినీకోటయందుంచి విశ్రాంతి యిచ్చుచున్నట్లు చెప్పికొందురు. రాజమహాలువంటి దివ్యభవనమును నిర్మింపఁజేసిన నాయుత్కృష్టపురుషుఁ డెట్లుండునో !

ఖుస్రూ:—(తనలో) ఈఫకీరు జేబుబరువుగనున్నది. అందింకను కొన్నివజ్రములుండనోపు. వీని కీరాత్రి భోజనమునం దుఁ గొంచెము విషముకలిపి వీనినిఁగడతేర్చినచో వీని వద్దనున్న రత్నములను సంగ్రహింపవచ్చును. వీనినివద లిపెట్టుటకన్న షాజహాన్‌ను దర్శించుటయను మిషతో కోటలోనికిఁగొనిపోయి చీకటిపడువఱకు నందుంచుట కర్తవ్యము. భోజనమున కితఁడురానిచో కోటలోనొక మూల నీతనిఁజల్లగఁ జంపవచ్చును. (ప్రకాశముగా) ఫ కీర్ సాహేబ్! షాజహాన్‌ప్రభువును మీరుచూడవలెన న్న నిదియెమంచితరుణము. వారిప్పుడు విశ్రాంతిఁదీసి కొనుచుందురు. ప్రతిరోజునను ఢిల్లీనుండియౌరంగజేబు చక్రవర్తి తండ్రియారోగ్యము కొఱకు చక్కని ద్రావ కమును సూర్యాస్తమయ మగుసరికిఁ బంపుచుండును.

ఫకీ:—అహా! ఔరంగజేబుచక్రవర్తికి తండ్రియందెంతభక్తి! ప్రతిమహమ్మదీయున కట్లున్నచో నల్లాయెంతయొ సం తసించును.

ఖుస్రూ:—షాజహాన్‌ప్రభువును మీరుచూడవలెనని యున్న చో, వారిప్పుడు నివశించుచున్న యనుపకటకటాలుగల భవనముప్రక్కనున్న చిన్నిచలువరాతి మసీదునందు నమాజుచేసికొనుచుందురు. నమాజుపూర్తియైన వెంట నె వారినిఁజూడవచ్చును.

ఫకీ:—(ఖుస్రూభుజముపైతట్టుచు) బాబా ! నీవుచాలదయగల వాఁడవు. టాజమహాల్ రేపుచూడవచ్చును. అట్టిభవన నిర్మాతను ముందుగదర్శించుట ముఖ్యము.

ఖుస్రూ:—అట్లయిన నావెంటరండు. మిమ్మక్కచ్చటదిగవిడిచి నేనింటికిఁబోయి మీకీరాత్రి నాయింట విందేర్పాటుగా వించి యిప్పుడెమరల వచ్చెదను. మీరు నేఁటితో నా దరిద్రమును బోఁగొట్టితిరి.

ఫకీ:—బాబా ! నీవట్లనవలదు, మీబోటిభక్తుల కాయల్లా సాయముచేయుచుండును. చక్రవర్తిగూడ మనమహా మ్మదీయులందు చాలదయగలవాఁడు.

ఖుస్రూ:—ఔను. ఫకీర్ సాహేబ్ ! నేనును మాసోదరుఁడు రహీంఖాన్ను, చెరియిరువది రూకలజీతముపై ఢిల్లీజైలు నం దురిదీయునుద్యోగముననుండ, మేమిరువురమును దారానుబట్టి తీసికొనివచ్చినందులకు షాజహానును కా చుకొనియుండుటకు నాకేబదిరూపాయిలును, ఖాస్మా రుభవనమున బంధింపఁబడిన దారానుకాచియుండుటకు రహీంకేబదిరూకల నిచ్చుచున్నారు. కాని యేబదిరూక లీరోజులలో సువారములకె సరిపోవుటలేదు.

ఫకీ:—(నిర్ఘాంతపోయి నిలువఁబడును. కొంతతడవునకుఁతనలో) అక్కటా ! దారాప్రభువు నిందుబంధించియుంచుసని గంపెడాసతోవచ్చితిమి ! ఎంతవిషాదము ! తానొకటి

తలంచిన దైవమొకటి చేయుచున్నాఁడు. కానిమ్ము.
షాజహాన్‌చక్రవర్తినైన నొకసారిచూచి పోవచ్చును.
(ప్రకాశముగా) బిడ్డా! నీవౌరంగజీబు చక్రవర్తికిఁజేసిన
సేవ కాయల్లాసంతసించును.

ఖుస్రూ:—(వెనుకకుఁదిరిగి) మీరట్లు నిలువఁబడిపోయితిరేల !!
ఫకీర్‌సాహేబ్! త్వరితముగరండు. మిమ్ముఁ గోటలో
విడిచి నేనుమరల త్వరగరావలెను. షాజహాన్ కౌషధ
మొకగడియలో ఢిల్లీనుండివచ్చును.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

తెరపడును.

3వ రంగము.

(ఆగ్రాకోటలోని బందిఖానాప్రక్కనున్న మసీ
దులో షాజహాన్ నమాజుచేసికొని మెల్లగా, నడుమువంగ
క్రనూఁతగనొని నడిచివచ్చుచుండగ ఖుస్రూ ఫకీరులు
ప్రవేశింతురు.)

ఖుస్రూ:—ఫకీర్‌సాహేబ్! అతడె షాజహాన్‌ప్రభువు మీరాతని
దర్శించి యిచ్చుటనె నమాజుకూడ జేసికొనుచుండుడు
నేనుమరల నిప్పుడెవచ్చెదను. (అనిఖుస్రూ నిర్గమించును)

ఫకీ:—(ఖుసూౄపోయినవెంటనె షాజహానునుసమీపించి కన్నీ
రుదుడిచికొనుచు) ప్రభూ! "అస్సలాంమూలేఖుం"

షాజ:—(మొగముమెల్లగ పైకెత్తి హీనస్వరముతో) ఆ... లే...ఖుం...సలాం. మీరెవ్వరో దైవభక్తులవలె నున్నారు. మిమ్ముజూడగనె నాకొకపవిత్రమైన యాత్మబంధువుడు వచ్చినట్లున్నది.

ఫకీ:—(అటునిటుఁజూచి) ప్రభూ! నేను మీయాశ్రితుఁడనగు పండితరాయలను. మీరిచ్చట బంధింపఁబడిన విషయమును దెలిసికొని మిమ్ముఁజూచుటకై వచ్చితిని. మీరు నన్ను పండితరాజ పదవియందు నియోజించినప్పుడు నాకొసఁగిన ముద్రికయిదిగో. (అని తనజేబునుండి ముద్రికనుదీసి షాజహానకిచ్చును.)

షాజ:—(ముద్రికనుగ్రహించి, కన్నీటితో గద్గదస్వరముతో) హా! పండితరాయా! ఎంతకాలమునకు నిన్నుమరలజూచితిని! నీవిక్కడి కెట్లురాఁగలిగితివి. ఈఁగనైన రానీయకుండ మహమ్మదుషాను, ఖుస్రూ నిచ్చటఁగాపుంచెనే!

పండిత:—ప్రభూ! ధనమునకు దాస్యముసేయని వారెవ్వరు? మీరునాకొసఁగిన రత్నసంచయము నావద్దనుండ ఖుస్రూవంటి లంచగొండియుద్యోగులను వశపఱచుకొనుటెంతటిపని? నేఁడౌరంగజీబు జన్మదినము. దారానుబట్టి తనకప్పగించినందులకై మాలికజీవనునకీరోజు నౌరంగజీబు విందుచేయుచుండుటచే మహమ్మదుషా ఢిల్లీకిఁబోయెను.

షాజ:—ఏమీ! పండితరాయా! మాలికజీవనుదారాను బట్టుకొని యౌరంగజీబున కప్పఁజెప్పెనా! అహా! కుమారా! నీకెట్టిదుర్గతిపట్టెను! సులేమాను సిఫీరులగతి యేమయ్యెనోకదా!

పండిత:—సులేమా నొంటరిగ బంగాళమునుండి దారాప్రభువును గలసికొనుటకై లాహోరువచ్చుచుండ కాశ్మీర రాజగు పృధ్వీసింగాతనిఁ బట్టుకొని యౌరంగజీబున కప్పగించెనఁట. సిఫీరుప్రభువు నావద్దనున్నాఁడు. మిమ్మును దారాప్రభువునుగూడ నిందుబంధించియుంచు నని యెంచి మీయిరువుర నిందుండిదప్పించుటకై వచ్చితిమి. ప్రభూ! మాలికజీవనుచే పట్టుకొనఁబడిన దారాప్రభునియుంగరమిదిగో. (అని దారా యుంగరమును షాజహాన కిచ్చును.)

షాజ:—జగన్నాథా! ఏమినీస్వామిభక్తి! మొగలాయిసామ్రాజ్యమున నీవంటిపవిత్రచారిత్రునింకొకనిఁ గనివినియెఱుంగను. దారా యీకోటయందు బంధింపబడినట్లు కనుపింపఁడు పండితరాయా!

పండిత:—ప్రభూ! దారాప్రభువును షాజహానాబాదులోని ఖాస్పూరుభవనమున నౌరంగజీబు బంధించెనని ఖుసూ్రి వెల్లడించెను. సులేమానుజాడలింకను దెలియలేదు.

షాజ:—అట్లయిన,పండితరాయా! నాకైమీరువగవకుఁడు. నన్నుఁ దప్పించుటవలన నేమిలాభము? మీరెట్లయిన దారా సులేమానులను దప్పించుటకై యత్నింపుఁడు.

పండిత:—నేనికసెలవుతీసికొనెదను. మరల నీజన్మమునకు విూ దర్శనముజేయుట తటస్థించినది. ముప్పదిసంవత్సరము లఖండవైభవముతో ననర్ఘమణిగణ విరాజమానమగు మయూరసింహాసనము నధిష్ఠింపఁగాంచిన యీనేత్రములతో నిట్టివిపరీతావస్థయందున్న మిమ్ముఁజూచుట నాదురదృష్టమెకాక హిందూదేశ దౌర్భాగ్యమనుట నిస్సంశయము.

శా॥ ఢిల్లీరాజ్యరమాధురంధరుఁడవై ♦ శివిక్ మయూరాసనో।
త్ఫుల్లాంభోరుహరత్నకర్ణికపయిన్ ♦ తూఁగాడునీమేను నేఁ।
డల్లాడెంగద లోహదండకృతకూ ♦ టాగారవాటంబులో ।
నల్లా ఘోరవిపత్తుపాల్పడితివ ♦ య్యా!షాజహాన్ భూవరా!॥

సీ. భువనమోహనతాజ ♦ భవననిర్మితినీకుఁ
బ్రియురాలిపైనున్న ♦ ప్రేమఁజాట!
వేయికన్నులఱేఁడు ♦ వీక్షింపవేఁగైన,
బర్హిసింహాసన ♦ ప్రభలువెలుఁగ॥
మయవిశ్వకర్మలు ♦ మలఁచితీర్చినరీతి,
నలదివానైఖాస్ మ ♦ హాలుచెలంగ !
భోజమహారాజ ♦ తేజంబునీయందు,
బహుకళాపోషణ ♦ పటిమమెరయ।

గీ॥ పైసకొకసేరు బియ్యమ ♦ బ్బంగఁబ్రజల।
గాంచినీరాజ్యమందు న ♦ మ్మింతుఁబ్రభుని।

వట్టినీకిట్టిదుర్గతి ♦ పట్టుకెల్ల!
భరతవర్షంబు పరులచేఁ ♦ బడుటకకట!"

పాజ:—(కన్నీరుగోటితోఁజిమ్ముచు) పండితరాయా! నేనింకనూ నెట్టివిపత్పరంపరలనుగాంచుటకై జీవించియుంటినోకదా!

(ఇంతలో ఖుసూ్రప్రవేశించి యొకదా్రవకపుబుడ్డినియొక చక్కనిదంతపుఁబెట్టెను బట్టుకొనివచ్చి పాజహాౕముందుంచి)

ఖుసూ్ర:—ప్రభూ! మీరుప్రతిదినమును దీసికొను యౌషధ మిదిగో. ఈదంతపుఁబెట్టెను మీకమ్మని యౌరంగజీబు చక్రవర్తి పంపిరి. (అనిచెప్పి ఫకీరునుమెల్లగా నీవలకు చేయిపట్టుకొని తీసికొనివచ్చి రహస్యముగ) ఫకీర్‌సాహేబ్! ఆపెట్టెలో నేవియో విలువగలబహుమతు లౌరంగజీబు తనజన్మదినమునఁ దండ్రికిఁబంపెను. పాజహాౕ మీ కేమైనఁబారితోషికమునీయఁగలఁడు మీ రిచ్చుట నెయుండుఁడు. నేనుమరల నిప్పుడెవచ్చెదను.

ఫకీ:—(ఖుసూ్రభుజముపైఁ జేయినైచి మెల్లగా) బిడ్డా! నా కేమైన నాప్రభువిచ్చినచో నదినీకెయిచ్చివేయుదును. నావంటి ఫకీరులకు బహుమతులెందుకుబాబా! నీవుపోయి మరల త్వరగరమ్ము. నేనిచ్చుటనేయుందును.

ఖుసూ్ర:—(ముఖమువికసింప చిఱునగవుతో) ఫకీర్‌సాహేబ్! ఆపెట్టె చాలబరువుగనున్నది! నాభావియభివృద్ధి యంతయు మీది. నేనింకను నింటికిఁబోలేదు! నేను వచ్చువఱకును మీరిచ్చుటనెయుండుఁడు. (అని వెడలిపోవును).

షాజ:—పండితరాయా ! ఖుస్రూ వెడలిపోయెనా (అని మెల్లగ నడుగును).

పండిత:—(తనలో) అహా ! దిగంతివిశ్రాంతకీర్తితో నిరంకుశముగ నీవిశాలమొగలాయిసామ్రాజ్యము నేలిన సార్వభౌముఁడొక చిన్నజైలధికారి కింతభయపడవలసి వచ్చెను! మానవజీవితములోనిమార్పున కవధియుండదుకాఁబోలు! (ప్రకాశముగా) ప్రభూ! వెడలిపోయెను.

షాజ:—(మెల్లగా) పండితరాయా! ఇంతకాలమున కౌరంగజేబునకునాపైనభిమానముకలిగినది. నాకేదియోకానిక నంపెను. ఈదంతపుపెట్టె మా నదీరా వివాహసమయమునం దమూల్యాభరణములిందుంచి, రాణాజగత్సింహుఁడు నదీరాకు బహుమతిగానిచ్చెను. (అనిచెప్పుచు, పెట్టెనుగట్టియున్న బంగారుజెరీత్రాళ్ళను మెల్లగావిప్పి, పెట్టెనుదెఱచిచూచి, కెవ్వునఱచికిందఁబడిపోవును).

పండిత:—(ఆశ్చర్యముతో నాపెట్టెనందుకొని. అందు ఖండింపఁబడిన రక్తసిక్తమగు దారాశిరమునుజూచి నిశ్చేష్టుఁడై, కొంతవడికిఁ దెప్పిఱిల్లి) అహా! ఏమిది! దారాప్రభు శిరమా! ఇదికలయా! నిజమా! అకటా! ఎంతమోసము! ఎంతఘోరము! ఛీ! ఇట్టిమహాహంకారసంక్షోభితరాక్షసరాజ్యమునందింక నేనుజీవించియుండుట దుర్భరము! ఇదికర్మభూమియా! లేక మహాశ్మశానమా! దయా, సత్యశౌచములులేని మానవసంఘము నీభారతవర్షమెల్లా

భరింపుచున్నదో! ఈఘోరదృశ్యమునుజూచి షాజహాన్ ప్రాణములు విడిచెనుకాఁబోలు! కటకటా! యఖండ త్యాగమూర్తులనందగు దారాషాజహాన్ చక్రవర్తులు పరలోకవర్తులైన నేనిఁక నీయార్యావర్తనమున నెట్లు వర్తింపఁగలను! అదిగో చల్లని యాయమునాతరంగిణి తన పవిత్రవీచికాహస్తములతో సన్నాహ్వానించుచు న్నది. ఈదారాప్రభునిశిరముతో నేనందుఁబ్రవేశించిన నాలోకోత్తరునిలోకాంతరమునందైన గాంచవచ్చును. (అనిదారాశిరముగలపెట్టెను జంకనిడుకొని షాజహాన్ నుండుసౌధముపైకరుగుచు వెనుకకుజూచి) ఆఁ! ఏమిది! నన్నెవ్వరో వెనుకకులాగుచున్నట్లున్నది! దారాప్రభు వా! కాదుకాదు! ఈపెట్టెయందాతని శిరమున్నదె! సిఫీరా! కాదు! సిఫీరిక్కడి కెట్లువచ్చును? (మరల రెం డడుగులు ముందుకువైచి వెనుకకుఁదిరిగి) ఏమిది! నన్నె వ్వరో వారించుచున్నారు! (తలపైకెత్తి కొంచెమాలో చించి పెట్టెలోనిశిరమువంకఁజూచి) దారాప్రభువుకావ లెను! ఔను! నేనాతనితోఁ బారసీకమునకువచ్చెదనన్న నన్నువలదని, తనబిడ్డలకొఱకై వెనుకకు మరలించెను! నేనీయమునయందుఁబడినచో తన తనయుఁడగు సిఫీరు గతి యేమగునా యని కాబోఁలు నన్నీ యరమోడ్పు నేత్రములతో నివారించుచున్నాఁడు. (అనికొంచెమాగి) కానిమ్ము! నేను నాప్రియ ప్రభునికైచేయవలసిన కడ

సారికర్తవ్యమును నెఱవేర్చి, యాతఁడీశరీరమును బోషించినఋణమును దీర్చికొందునుగాక. (అని దారాశిరము కల పెట్టెతో నిష్క్రమించుచు, నచ్చటఁబడియున్న చక్రవర్తినిజూచి) హా! చక్రవర్తీ! నేటితో నీయప్రతిహతప్రతిభాసముద్రేకము నేలపాలయ్యెనా!

సీ॥ టాజమహాలకున్న – రాజిల్లుహిందుము
సల్మానుసఖ్యమే – సరణిఁజేరు? ।
కోహినూర్వజ్రంపు – కొమరుతేజముమించు,
నీప్రజారక్తియే – నీడడాఁగు? ।
నెమిలిసింగపుగద్దె – విమలకాంతులగేరు,
నీదుకళాప్రౌఢి – కేదిదిక్కు?!
మొగలసామ్రాజ్యంబు – మిగులవైభవమొంద,
నేలినపౌరుషం – బేలఁగూలె?।
అంతయునుబోవ నీవిట్టు – లాగ్రకోట।
నడఁగియున్న నీసిరియ పుత్రుఁ – డైనదార!
శిరముఖండించి కానిక – సేసె నహహా! ।
ఔర! ఔరంగజేబ! నీ – వౌదు కొడుకు!॥.

(అని నిష్క్రమించును)

(తెరపడును).

---

4 వ రంగము

(రాజమహాలువద్దనున్న చిట్టడవియం దొకపర్ణకుటీరమున)

(1) సిఫీరుషకో (2) ఫీరోజు (3) హైబత్ ఖాన్ (4) మాధవుడు (5) మహాదేవుడు అందఱును ఫకీరు వేషములతో నుండికూర్చుండియుండ పండితరాయలు దంతపుపెట్టెను జంకనిడుకొని ప్రవేశించును.

పండి:—(తెరలోనుండియె)

శా॥ లేరాపుత్రులు! లోకమందుపితరు-ల్లేరా! మహాద్రోహులై!
శ్రీరాజ్యంబులకై బరస్పరశిర-శ్ఛేదంబుగావింపరా!
ఔరా! యీ క్రియ! నేకగర్భజనితుం-డౌనన్న ద్వేషంబెదన్
జేరేపన్ దలద్రెంచి తండ్రికిసమ-ర్పింపంగ లేరెవ్వరున్॥

బిడ్డా! సిఫీరూ! చాలమోసముజరిగినది! మీతండ్రిశిరమునుఖండించి యీదంతపు పెట్టెయందుంచి మీపినతండ్రీ మీతాతకుఁ గానికగనంపెను!

సిఫీరు:—(ఆతురతతో లేచి పండితరాయుని చేతియందలిపెట్టెలోని తండ్రిశిరమునుజూచి) హా! తండ్రీ! (అని కేకవైచి మూర్ఛపడి క్రిందఁబడిపోవును)

పండి:—(కన్నీరుగోటితోఁజిమ్ముచు పెట్టెలోని దారాశిరమును వక్షస్థలమున కదిమిపట్టుకొని) అక్కటా! దారాప్రభూ అట్టి చక్రవర్తిగర్భమునఁబుట్టి తుదకిట్టులైతివా!

మ. ప్రకటాదిత్య సమానపూర్ణరుచిమ-ద్రిత్నప్రిభాళీచక।
చ్ఛకితాశాంత విరాజమానమగునా-చంచత్కి-రీటంబుతో।
వికచాంభోరుహపత్రి నేత్రములతో-వెల్గొందు నీమస్తకం।
బకటా! యట్టికఠోరకర్క-శ కుఠా-రాఘాత మెట్లొర్చెనో!॥

సీ॥ మంటజ్ మహల్ దేవి-మాటిమాటికి దేని
మూర్కొ-ని యానంద-మొందగలిగె।
హంసతూలిక మించు-యానదీరాసతి
యంకంబు నేది య-లంకరించె।
షాజహాన్ ప్రిభువర్యు-సకలసామ్రాజ్యంపు
భార మెద్దాని పైఁ-బఱపనెంచె।
సాధుసజ్జనపాళి సన్నుతుల్ సేయంగ
వినయవినమ్రమై-వెలసెనెద్ది।
అట్టి దారషకోశిర-మకట! తమ్ముఁ।
డాసురమ్ముగ ఖండించె-నన్నయనక।
రాజ్యకాంక్షలు మనుజుల-రాక్షసులుగ।
మార్చి చేయించు నన్యోన్య-మారణంబు!॥

సిఫీరు:—(ముఖమ్మై మహాదేవుఁడు తనకక్షపాలయందలి నీరు చల్ల నాతఁడు మెల్లగ లేచి) హా! పండితరాయా! (అనిపండితరాయుని కౌఁగలించుకొని) నాకెవ్వరుదిక్కు-! నేనీ జీవితాంతమువఱకు నీఫకీరు వేషముతో నుండవలసినదేనా! అన్నా! సులేమాను! నీగతి యేమయ్యెనోకదా!

మహాదేవుడు:—(సిఫీరుచేయిపట్టుకొని) సోదరా! విచారింపకుము. మీాపినతండ్రి నీతండ్రిని నీయన్నను ఖాన్పూరుభవనమునం దె బంధించి యిరువురనొక్కసారి జంపించెను దారాప్రభువు శిరోవిహీనమైన మొండెము నాప్రభువె క్కెడు యేనుఁగుపైనుంచి యూరేగించి, తుదకామొండెమును హుమాయూన్‌గోరీయందు సమాధిఁజేయించెను. ఆదృశ్యమునుజూచిన హస్తినాపుర జనులదుఃఖము వర్ణనాతీతముగ నుండెను.

సిఫీరు:—అన్నా! సులేమాను! నన్నిట్లొంటిగవిడిచి నీవు మన తల్లిదండ్రుల వద్దకుఁబోతివా (యనిమూర్ఛబోవును.)

పండి:—శా॥ ఆహా! రాజులుపుట్టరేభువినిఁ జే-యన్‌లేదె యుద్ధంబు? రా!
జ్యేహాక్రాంత దురంతచింతనొ మదిన్-యేణాక్షికై మోహమో।
బాహాబాహినిఁబోర రే! యిటులనే-భ్రాతృవ్యులన్మత్సర।
గ్రాహావిష్టనికృష్టచిత్తత వృధా-కంఠంబులంగోసిరే॥

(తనలో) ఆహా! యీాపసికూనయగుసిఫీరు దారుణవిషత్పూర్ణం పరాఘాతచేతస్కుఁడై హృదయము చాలచెదరియున్నాఁడు ఇతని నేమిచేయవలెనో తోఁచుటలేదు.

సిఫీరు:—(ఇంతలో సిఫీరుతెలివొంది) హా! సోదరా! నన్నెవ్వరికనాదరించువారు!

పండి:-(మెల్లగ) బిడ్డా! సిఫీరు! నీవుభయమందుటేల? నీవునువీరుఁడవు. నీతల్లివీరవనిత. నీతండ్రిపరమభక్తాగ్రేసరుఁడు. నీవుధైర్యమునవలంబించి, నీతండ్రిశిరమును గొనిపోయి యీదివ్యమైన టాజమహాలునందు సమాధిచేయుము. నీవంతటితోనీతల్లిదండ్రులకుఁ బూర్తిగ ఋణముదీర్చినవాఁడవగుదువు. లెమ్ము. దిగులొందకుము. నేనింకను మిగిలియున్నాఁడను. మనలనిరువుర నీవిశాలభారతవర్షము భరింపకపోదు. నీతండ్రిశిరమును గైకొనుము.

సీ॥ సకలశాస్త్రాభ్యాస-సంస్కారమొందిన
శిరము విజ్ఞానవి-శిష్టశిరము।
సర్వరసామోద-సౌరభ్యమెఱిఁగిన
శిరము బహువిబుధా-శ్రితము శిరము।
సకలకళాపూర్ణ-సారమహా శిరమిది
నిఖిలమతార్ధైక-నియమసీమ।
సాంద్రకృపామృత-చంద్రికాఘనసార
మాశ్రితకవిచకో-రాళికిరవు।

గీ॥ జనులఁబోషింప కల్పభూ-జంబుపగిది।
మొగలసామ్రాజ్య ఫలముల-మోవదగిన।
శిరము ఘోరతరముగ దాఁ-జీఱబడుట।
కేమిజెప్పుదు విధికొఱ-గామిఁగాక ?॥

(అంతదారా శిరమును దంతపుపెట్టెయందుంచి సిఫీరునకిచ్చు చు తనజేబునుండి నాలుగురత్నములనుదీసి యరచేయియందుం చికొని)

మ॥ వినుఁడీవ్రజములార ! మీకతినతా–విఖ్యాతి యారంగజీ
బునకానాఁడెహృదంతరాళమునసం–పూర్ణంబుగానబ్బె!మీ
ఘనమాకాంతుల వెల్లిగొల్పుచు కడున్–గర్వంబుతో
సేశిరం
బున మీరిట్లిఁక జన్మసార్థకముగా–పుష్పంబులై బొల్చుడీ !॥

అని యా నాలుగురత్నములను దారాశిరముపై నుంచి పెట్టెను సిఫీరునకిచ్చును.

సిఫీరు:—(పెట్టెనుదీసికొని ఫిరోజుహైబతులు వెంటరా, టాజ మహాలులోనికిఁ బోవును)

మాధవుడు:—గురువరా ! అగ్బరుచక్రవర్తివలెనే దారాప్రభువుకూడ చక్రవర్తియై హింనూమహమ్మదీయవిజ్ఞాన సామరస్యతఁ జేకూర్చి దేశమునందుఁ బెచ్చుపెరుగుచున్న సంఘద్వేష మతద్వేషముల నంతరింపఁజేయునని మనమాసించితిమి.

పండి:—మాధవా! అగ్బరుకర్మవీరుఁడు. దారా కేవలత్యాగి. అగ్బరు కపికిశోరన్యాయముగ తనయాదర్శమును గాఢముగఁబట్టుకొని సాధింపఁగలధీరుడు. దారా తనసర్వస్వమును బిల్లికూనవలె తల్లియగు దైవమునకెవదలిన

విరాగి. త్యాగులకు రాజ్యసంపదలందభిలాష లేదు. అట్టి వారికి రాజ్యభోగము లెట్లుపట్టును? కర్మయోగులుమాత్రమె యిహపరములను సమానముగ సాధింపఁగలరు. దారాప్రభునకు రాజ్యకాంక్ష యామహామహుని యాదర్శమగు హిందూమహమ్మదీయ విజ్ఞానసమ్మేళనమును సాధించుటకెకాని యగ్బరువలె తనమొగలాయిరాజ్య ప్రతిష్ఠాపనము కొఱకుమాత్రమె హిందూమహమ్మదీయసఖ్య మాతఁడభిలషింప లేదు. దారాప్రభువు యోగభ్రష్టుఁడగు నొకభక్తి యోగి. ఆతనిజీవితము కర్పూరదీపమువలె నిశ్శేషము. నిర్వ్యాజప్రేమరసానుభూతియె ప్రధానమగుస్వర్గసీమ నాతఁడు రాజ్యము సేయఁదగునుగాని, మహాద్రోహాభూయిష్ఠమగు నీమొగలాయి రాజ్యము నేలుట కాతఁడెట్లుసరిపడును ? అట్టిమహాత్తరవ్యక్తికై మనమిఁక వగవఁబనిలేదు.

శా॥ లేదీకాలములోనధర్మ. మెచటో-లీనంబుకాఁబోలునా।
రా! దాక్షిణ్యము! పోయెసత్య మకటా। – డాగెన్ క్షమా
శాంతులున్।
కాదీరాజ్యమునందు నిర్భరకుస-ఖ్యం బెంతసాధించినన్।
ఈ దారాప్రభుతోనెబోయె సుఖముల్ – హిందూ
ముసల్మానకున్॥

సిఫీరు:—(ఇంతలో సిఫీరు, ఫిరోజు, హైబతులు తిరిగివత్తురు). పండితరాయా! మాతండ్రిశిరమును మాయువ్వసమాధియందుంచివచ్చితిమి.

పండిత:—(వికటముగనవ్వుచు) ఔరా! ఈశ్వర సంకల్పము! పాపము! మంటజ్ మహాల్ మాతకు నేఁటికి మరలతన కుమారునిశిరమాలింగనము చేసికొనుయానంద మహా రంగజీబుదయవలనకలిగినది! ఈవిశ్వగర్భమందలివింత లన్నిఁటికన్న మానవజీవితమె మిన్నయనియెన్నవచ్చు ను. మానవుఁడెంతయున్నతపదవియందున్న వాని జీవిత మునందలిమార్పు లంత యగాధముగనుండును. సౌఖ్య మునందుకన్న విషాదమునందును, ప్రేమయందుకన్న వైరమునందును, జీవప్రకృతియందలిపరిణామము శీఘ్ర తరమనుట నిర్వివాదాంశము. (ఆకాశమువంకఁజూచి) ఆహా! ఏమి యీఅమావాస్యానిశ్యంధకారము మెల్ల మెల్లఁగనలముకొనుచున్నది!

మ॥ చరమాశాంతభవాంధకారమున వి-జ్ఞానాత్ములైనట్టిభా।
స్క-రశీతాంశులుగుంకఁ దారకము లా - కాశంబునం
దోఁచుటల్।
ధర దారా యల షాజహాన్ప్రభువు ల-స్తంబాంద
రాజ్యంబునం।
బరదాస్యాంధతమిస్రబీజముల కా-వాపంబు కాఁబోల
నున్॥

(ఇంతటితో నీమొగలాయిరాజ్యవైభవమ స్తమించినదని చెప్పవచ్చును. (టాజ్ మహాల్ వైపునకుఁదిరిగి.)

శా॥ తేజోరాశి మహాప్రతాపుఁడు జగ-త్సింహుండు లేడింక రా।
రాజౌ నాయసఫేందుఁడేగె నిటుదా-రాకూలె భూభర్త
యా।
పాజాహాన్నృపచందుఁడీగ్గెను మొగ - ల్సామ్రాజ్యమిట్లు
య్యె నో।
తాజామాల్ భవనంబ! కీర్తిగనుమా-తారార్క-చంద్రంబు
గాన్॥

బిడ్డలారా! మనమింకనీయాగ్రానువీడుదము. మాధవా! నీవుమహారాష్ట్రదేశమునకుఁబొమ్ము, మహాదేవా! నీవును గోల్కొండయందు మీతండ్రికడకరుగుము. ఫిరోజు! హైబతు! మీరుచాలావిశ్వాసముతో దారాప్రభువునుగొల్చితిరి. అల్లాయుద్దీనుదురాగతములవలన మీపూర్వులు హిందూమతమునుండి మహమ్మదీయులుగ మార్పఁబడినను మీరుభయమతస్థుల యందుసమానగౌరవముఁజూపుచు దారాప్రభువు నతిప్రేమతో గొల్చిరి. మీరింక మీనివాసములకుఁబోయి యాలుబిడ్డలతో మీజన్మస్థానము కీర్తికరముగ నెగడునట్లు మెలంగుదురుగాక! పాపమీసిఫీరు! మిగులదిగులొందియున్నాఁడు. ఇతఁడు పసివాఁడగుటచే మనోదార్ఢ్యమునుగోల్పోయెను. నేనీబిడ్డవిషయమై కార్యశేషమును ముగింపవలసియున్నది. పోయివచ్చెదను.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

(తెరపడును.)

5 వ రంగము.

ఢిల్లీకోటయందు సూర్యాస్తమయానంతరము, రోషనారా తనసౌధమునందొకగదియందుఁగూర్చుని యెద్దియోనాలోచించుచుండ సేవకుఁడు ప్రవేశించి.

సేవకుఁడు:—బీగంసాహిబా! ఎవరోయిర్వురు ఫకీరులు మిమ్ము దర్శించుటకైవచ్చి నగరివాకిటనున్నారు.

రోషనారా:—వారెవ్వరో తెలిసికొనలేదా ?

సేవ:—వారిలో నొకఁడు పెద్దవాఁడు. రెండవయాతఁడు పిన్న వయస్కుఁడు.

రోష:—ఎందులకైవారువచ్చిరో యరసిరమ్ము.

సేవ:—(నిర్గమించి కొంతవడికి మరలఁబ్రవేశించి యొకయుంగరమును రోషనారకిచ్చును.) అమ్మా! ఆయిరువురలోఁ బెద్దయగుఫకీరు మీకీయుంగరమునిమ్మనిఁ జెప్పియిచ్చెను.

రోష:—(ఉంగరమునందుకొని) సేవకా! ఆ యిరువురను లోనికిఁదీసికొనిరమ్ము.

సేవ:—(ఇరువురుఫకీరులతో మరలవచ్చి రోషనారాబీగమునకు సలాముఁజేసి వెడలిపోవును)

రోష:—(చిఱునగవుతో దలపంకించుచు) పండితవర్యా! చాల కాలమునకు మీదర్శనమయ్యెను. మీరింతకాలము నెక్కడనుంటిరి? మీరుచాలవేషములుధరింపఁగలరుకాఁబోలు (అనిమందహాసముఁజేయును).

పండిత:—అమ్మా! మా కెందయినఁ బొట్టగడచును. మేమెంత నిగూఢముగనున్న నంతమేలు. మాకు వేసముల కే లోటునులేదు. చక్రివర్తులకును జక్రివర్తినులకును మాత్రమొక్కటె వేషముండవలెను. లేకున్న వారికిఁ జరుగుఁబొటుకుదురము. వారికిరాజ్యమొ శిరశ్ఛేదమొ!

ఘోష:— (శిరమును-బైకెత్తి తలపంకించుచు) పండితరాయా ! నాఁడుమీకునేఁజేసిన వాగ్దానమును మరువలేదు. మిమ్మె న్నఁటికైన సగౌరవముగఁ జూచుటకు మా యారంగ జీబు నొప్పించెదను.

పండిత:—(వికటముగనవ్వుచు)

శ్లో॥ "పురాసరసిమానసే వికచసారసాలిస్ఖలత్పరాగసురభీ
కృతేపయసి యస్యయాతంవయః!
స పల్వలజలేఽధునామిలదనేకభేకాకులెమరాళకులనాయ
కః కథయ "భోః" కథంవర్తతాం ?"

ఉ॥ హాటకపద్మషండరుచి-రాంబువిభాసితమానసంబునం।
గోటిసపక్షులందుఁ దగు- కూర్మిదలిర్ప మెలంగినట్టి యా।
నీటగురాజహంస మిఁక-నీరసపల్వలవారి శోత్రియుల్।
బీఁటలువారగావదరు-భేకనికాయమునం జరించునే?॥

బీగంసాహిబా ! నాకిఁక నీ మొగలాయిరాజ్యమునందు గొలువుచాలు ! నాకొక్కటియెకోరికగలదు. దానినిమీరుచెల్లింతుమని వాగ్దానముఁజేసినచో నా జీవితశేషమును శాంతముగ గడపగలను.

రోష:—మీరట్లనవలదు. అల్లాసాక్షిగ మహాసోదరుఁడు మిమ్మా దరించునట్లు నేనొడఁబరచెద.

పం:—శా॥ అమ్మా! మీరిఁక నెన్ని జెప్పినను మీ—యారంగ
జీబెన్నఁడున్!
మమ్ముం నమ్ముం నె? యేటిమాట! కనమే?—మాజ్ఞా
ల మానోటనే।
క్రిమ్ముంగాదె కిశోరమూషికములన్— రాగంబుతో
నిర్వారన్।
నెమ్మింజూచునెవొక్క—రీతి ? నెదలో—నీసోదరుం
డల్లగా !॥
నేను దారాప్రభువుమిత్రుఁడనని యూతఁడెట్లుమఱచును?

రోష:—అట్లయిన మీకుఁగావలసిన యుపకారమెద్దియొ వచింపుఁడు. దానిని నెరవేర్చి నాప్రతినఁదీర్చెదను. మీరుసందేహింపవలదు.

పండి:—ఈపసికూన దారావంశమునకు నిలచియున్న బాలకుఁడు. వీనినైనమీరభివృద్ధికిఁదెచ్చినఁజాలును. ఈతఁడు చాలమెత్తని మనసుకలవాఁడగుటచే నాతనికితటస్థించిన యాపదలను దట్టుకొనఁజాలక దిగ్భ్రమఁజెందియున్నాఁడు. షాజహాన్ చక్రవర్తి మనుమఁడొరుల కూడిగము చేయుటతగదని మీకప్పగించిపోవుటకై మరల నీకోటయందడుగిడుట తటస్థించెను.

రోష:—అట్లనా! పండితరాయా! మీరెంతకైనసమర్థులు! (అని ఫకీరువేషముననున్న సిఫీరునుజేరఁదీసి కన్నీరుగో టితోఁజిమ్ముచు, గద్గదస్వరముతో) బిడ్డా! సిఫీరు! నీవు భయపడకుము. నిన్నౌరంగజీబేమియుఁ జేయకుండఁ గాపాడెదను. పండితరాయా! మీరు వీనికైవగవకుఁడు మాయౌరంగజీబుకుమార్తె జబ్దతున్నీసాను వీనికిచ్చి వివాహము చేయించెదను.

సిఫీరు:—(రోషనారాను కౌఁగలించుకొని) అత్తా నాకెవ్వరును లేరు ఈపండితరాయలు నన్ననేకయాపదలనుండిగాపాడి మీవద్దకుఁ గొనివచ్చెను.

పండి:—అమ్మా! నాకుసెలవొసంగుఁడు.

రోష:—పండితరాయా! మీవంటి యద్భుతమేధానిధి నీమొగ లాయిరాజ్యము పోఁగొట్టుకొనుట చాలవిచారకరము.

పండి:—తల్లీ! ముప్పదిసంవత్సరములు మీరాజ్యమునందుఁ [బ్ర]జే మతత్వమను స్థిరపునాదులపై భారతవర్షమున హిందూ మహమ్మదీయ విజ్ఞానసమ్మేళనముచే నూతనోత్తేజము నెలకొని, మొగలాయిరాజ్యమనితరసామాన్య వైభవ ముతో విరాజిల్లుటకై దారాప్రభువును నేనును జేసిన శాంతియుత ప్రయత్నములు దారా శిరోనికృంత నముతో నంతమయ్యెను. నేఁటి కాప్రభుతనయుని దు స్థితిచూచియైన మీహృదయము కరఁగుటఁ జూడగలి గితిని! హృదయపరితాప సంజనితబాష్పాకులనేత్రము

లతో దీనులనుజూచువాఁడె నిజముగువీరుఁడు. ఏనాఁడు మనమట్టి కన్నీటిబిందువొక్కటీశ్వరుని పాదారవిందము నందుంచగలుగుదుమొ యాముహూర్తముననె మన మాయల్లాను గుర్తింపఁగలము. అదియె మానవుఁడొనరించు విద్రోహములకు బ్రాయశ్చిత్తము. అమ్మా! మీకానాఁడు నేఁజెప్పిన ప్రేమతత్వపరిపాక మిదియె. భారతవర్ష మెన్నఁడును గొడ్డువోవదని గ్రహింతురుగాక. ఆర్షవిజ్ఞానమెనశించినచో నీపట్టిమట్టి కర్మభూమి యెట్లగును ? ఆత్రిప్రేమరసా విష్కృత తేజములతోఁ గురుక్షేత్రబృందావనములందు మాకృష్ణభగవానుఁడు పూరించినపాంచజన్యవేణునాదములధ్వను లీయార్యావర్తమునందలి ప్రతియణువునందును విలీనమైయున్నవని మీ మహమ్మదీయులు గ్రహించు శుభముహూర్తమురాకపోదు. సెలవిందు. (అని సలాముచేసి పండితరాయలు ముందుకువచ్చును అంత రోషనారా సిఫీరులకును, పండితరాయలకునుమధ్య తెరపడును. పండితరాయలు పట్టణమువైపుజూచి). ఏమీ! ఈహస్తినాపురమిట్లు పాడువాఱియున్నదే! అక్కటా! షాజహాన్ చక్రవర్తి! నీవిభవముతోడనే పురవైభవముగూడ నంతరించినదికాఁబోలు ఆహా! దారాప్రభూ! నీవలె నిఁక నీకరిపురవాసులఁ గాంచువారెవ్వరు?

ఉ॥ నీకృపతోడ నీఁడుగన–నేరము మున్నొకచిన్నిపక్షితోఁ।
గాకము జేసియిచ్చెసిబి–తూఁగినమాత్రమె మేనికండలన్ ।
లోకులనుద్ధరింపగ ని – నుం బలెశీర్షమునొడ్డఁజాలెనే? ।
లోకమునందు నేయుగము–లోఁగనమిట్టికండిది చాగముల్॥

ఛీ ! మతముకొఱకింతరక్తపాతమా! ఇంత ద్వేషమా!

మ॥ మతమెన్నంగ మనోవికాసమునకై–మాత్సర్యనాశంబుకై ।
వితతజ్ఞానవిభూతికై జగతిలో–విశ్రాంతికై ముక్తికై ।
గతియైయుండగ నిట్టిమానవులు యు–క్తాయుక్తశూన్యాత్ములై॥
మతవైరంబునఁజావ వారికెటుసం–ప్రాప్తించుస్వారాజ్యముల్? ॥

నేనిల్లుబయలువెడలునప్పుడు మాతల్లిగారితో

శ్లో॥ ఢిల్లీశ్వరోవాజగదీశ్వరో వామనోరథాన్పూరయితుం సమర్థః।
ఆన్యైర్నృపాలైఃపరిదీయమానంశాకాయవాస్యాల్లవణాయవాస్యాత్ ॥

అనినామాతృభూమిని మాతనువీడొంటిని ఢిల్లీశ్వరు సేవయైనది.

మ॥ జననంబందినదాదిగాఁగ స్వకులా–చారంబులందేర్చి స
జ్జనసంఘంబులుమెచ్చరాజసభలన్–సంగీతసాహిత్యశా।
స్త్రనికాయముఁదెచ్చిధీరుఁడగు షా–జాహాన్ మహీనాథుఁడా।
నన సాచివ్యముఁగంటి దేహమిఁకనీ–కర్పింతు లక్ష్మీపతీ!॥

ఆహా! జగత్ప్రభూ! నీసేవయందున్నయానందము నన్నింక నొందనిమ్ము.

సీ॥ ఇలలోనఁ దినలేదె?-యింపెసఁగు మృద్వీక
　　మెక్కఁగలేదె? యూ-చక్కెరలను॥
　చక్కని చిక్కనౌ - వెక్కసంబగుదుగ్ధ
　　మానితిగాదె? నీ - వాదరమున।
　స్వర్గలోకానకు - నిర్గమించినవేళఁ
　　జూఱఁగొంటివికాదె? - సుధనుగూడ! ।
　రంభాధరామృత - జృంభణల్ జవిగొంటి
　　పలుమారు నీ భవ - భ్రమణమందు ।
　నిక్కమాడుము జీవంబ! - యెక్కుడైన ।
　దివ్యసుధకన్న మాటికిఁ - దేటయైన।
　కృష్ణపదమాధురీధురిఁ - గీలుకొల్పు।
　తీపు నేపును రుచిగంటె! - దాఁపనేల? ॥

శా॥ సేవాసక్తి యెసంగెనేని మనమా! - శ్రీనీనాధు సేవింపుమా।
　భావప్రౌఢి చెలంగెనేని నియతి - న్భావింపుచక్రాయుధు౯।
　నీవాలాపముసేయుచో మధురిపు - న్గీర్తింపు మేప్రొద్దు
　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　యూ।
　జీవన్ముక్తినిఁగోరుదేనిఁ గనుమా-చిత్తంబ! సర్వాత్మకున్॥
　　భారతమాతా! నాకనుజ్ఞనిమ్ము.

సీ॥ చంద్రుఁడు సూర్యుఁడున్ సహిత – సాక్షులుగాఁగ స్వచిం
తుఁ దప్పకే।
సాంద్రసముద్రగర్భమునఁ – జక్కనిముత్యము పుట్టునట్లుగా
నేతంద్రియు తామసంబు లటు – దప్పినయంతనె కాలగర్భ
మం।
దాంధ్రులుపుట్టి యీభునిని– హైందవజాతికివన్నెవెట్ట సిం
హేంద్రపరాక్రమోద్ధతి మ – హీవలయంబున దుష్టశిక్ష ని
స్తంద్రతఁజేసి శిష్టులను – దా త్తతగాంచుచు దేశమాతకై।
చంద్రుఁడు తారకంబు లటు – సప్తగిరుల్గలకాలమంతయున్
సేంద్రసురాసురుల్ వొగడ – సేవయొనర్చెదుఁగాఁత
భక్తిమై॥

జైహింద్.

(తెరదింపవలెను.)

పంచమాంకము సమాప్తము!

దారాషకో – సమాప్తము.

